

HET LAND VAN AALST

Tijdschrift van de
Geschiedkundige
Vereniging
Het Land van Aalst

Het Land van Aalst

DRIEMAANDELIJKS TIJDSCHRIFT

Uitgegeven door de geschiedkundige vereniging "Het Land van Aalst", met de steun van Vlaamse Gemeenschap, Provinciebestuur Oost-Vlaanderen, Stad Aalst en Stad Ninove.

Prijs voor een jaarabonnement:

Leden: € 17 - Steunende leden: € 25 - Beschermende leden: € 35

Te storten op rek. 393-0303276-46 van Het Land van Aalst, Asserendries 118, 9300 Aalst

Internationale betalingen: IBAN: BE33 3930 3032 7646

BIC:BBRUBEBB

De vereniging werd opgericht in 1949 en heeft als werkgebied de gemeenten van de vroegere bestuurlijke eenheid het "Land van Aalst" in haar grootste uitgestrektheid, alsmede van enkele aangrenzende Oostvlaamse gemeenten (grosso modo de streek tussen Schelde en Dender). Initiatiefnemers en stichters waren + Albert Van Lil (beheerder 1949-66) en + Jozef Van Overstraeten (voorzitter 1949-52). Tot de stichters hoorden eveneens + Arthur Broeckaert, + Hendrik Vangasen (voorzitter 1954-63), + Jozef Van Cleemput, + Jozef De Brouwer, + Valère Gaublomme, + Frits Van Acker, + Basiel Boel, + Marcel Cornelis en + Jules Pieters. Latere voorzitters waren + Jozef Borremans (1953-1954), + Frits Courteaux (1963-1980) en Luc De Rijk (1980-1984) erevoorzitter.

Het bestuur van de vereniging is als volgt samengesteld:

Luc Robijns, voorzitter

Marcel Cock, ondervoorzitter

Lieve De Mecheleer (verslaggever), Luc Geeroms, Michel Igual Pacheco, Wenceslaus Mertens, Marc Uyttersprot (bibliothecaris-archivaris), Geert Van Bockstaele, Mieke Van Damme (beheerder), Dirk Van de Perre (redactiesecretaris), Georges Vande Winkel (bibliografie en website), Wilfried Vernaeve (bibliografie).

Ledenadministratie en algemene correspondentie:

Mieke Van Damme, Asserendries 118, 9300 Aalst

tel. 053 21 63 30

e-mail: vdmieke@skynet.be

Redactiesecretariaat en toezending kopij:

Dirk Van de Perre, Hoogstraat 23, 9401 Ninove-Pollare

tel. 054 33 73 27

e-mail: dirkvandeperre@skynet.be

E-mail vereniging: hetlandvanaalst@telenet.be

Website: <http://www.hetlandvanaalst.be>

Elke auteur is verantwoordelijk voor de inhoud van zijn artikel.

Zetel van de vereniging: Krokusstraat 1, 9308 Aalst-Hofstade

Kaftontwerp: Bart Maris

Druk: De Riemaecker Printing, Nukerkeplein 9, 9681 Nukerke 055 21 14 04

ISSN 0778-7731

EEN NIEUWE GRONDSLAG VOOR HET ONDERZOEK NAAR DE ADELLIJKE FAMILIES VAN GAVERE-VAN LIEDEKERKE-VAN HERZELE (Deel 2)¹

Paul TRIO

4. Op zoek naar de ware identiteit van Raas van Herzele

Tot hiertoe werd aangenomen, maar niet of nauwelijks bewezen, dat in het begin van de dertiende eeuw een Van Gavere een zekere Clarisia van Herzele gehuwd zou hebben. In de literatuur over de familie vGvL werd ook al een Arnulf van Herzele uit eind dertiende eeuw vermeld, maar die werd nergens goed thuisgebracht. Door het uitspitten van recent uitgegeven bronnen, en de raadpleging van onuitgegeven archivalia en nieuwe literatuur sinds de studies van Warlop, die zelf maar één geïsoleerde vermelding van een Van Herzele noteerde, kunnen wij de familie Van Herzele en haar verwanten nu veel beter duiden. Hiermee krijgen de Van Herzeles een veel duidelijker en veelzijdiger profiel, daar waar zij tot nu als een *deus ex machina* pas in 1301 leken te verschijnen.

a. De Van Liedekerkes en de Van Herzeles: relatie en verstrengeling²

In het alomgeprezen werk over de Vlaamse adel voor 1300 van Warlop bevat het tweedelige overzicht van adellijke families in bijlage, zoals gezegd, slechts één geïsoleerde vermelding van een Van Herzele.³ Het betreft een zekere Filips gezeid van *Akeselwal*, heer van Herzele (13 dec 1282).⁴ Wie of wat hij precies was, bleek ook voor de ondertus-

1 Deel I verscheen in het vorige nummer van deze jaargang: 65 (2013) nr. 1, 29-76. Zie aldaar zeker voetnoot 1 en 2.

2 Herzele in Oost-Vlaanderen, tussen Oudenaarde en Aalst, mag niet verward worden met Aarsele in West-Vlaanderen en Herzele in de buurt van Duinkerken in Noord-Frankrijk, ook al werd 'ons' Herzele als *Arselle* (1213) geschreven: DE POTTER en BROECKAERT, 'Herzele', 1. Als de naam opduikt in documenten met betrekking tot de regio Brugge of nog westelijker in het oude graafschap Vlaanderen, en er geen andere aanwijzingen zijn, dan werd dat hier genegeerd. Zie talrijke voorbeelden bij GYSSELING, ed., *Corpus*. Over de Van Herzeles uit de periode voor 1300 is er weing zinvol geschreven, zie bv. DE POTTER en BROECKAERT, 'Herzele', 24-26.

3 Te verwaarlozen zijn: LINDEMANS, *Voorouders*, 98; STROOBANT, 'Notice'.

4 WARLOP, nr. 110. In de Engelstalige publicatie blijft dit ongewijzigd: WARLOP, *The Flemish Nobility*, III, nr. 110 (p. 883).

sen overleden Warlop onduidelijk. Vrij recent vroeg Buylaert zich af of deze man de stamvader was van de adellijke familie Van Herzele uit de veertiende en vijftiende eeuw.⁵ Zoals hiervoor aangegeven vermoeden wij echter dat met deze persoon niemand anders dan de hiervoor vermelde Filips van Liedekerke (†1319/20) bedoeld wordt.⁶ In zijn jonge jaren kreeg hij dus Herzele, om dat later te verruilen voor meer omvangrijke erfgoederen.

In een oorkonde van 12 maart 1294 spreekt 'Raas van Gavere, heer van Liedekerke en Breda' over *mins her Arnouds van Haersele, ons oems*.⁷ Afgezien van de inhoud, blijkt uit de door Raas genoemde getuigen met bezegeling overduidelijk dat de oorkonder Raas VIIIa is. Hij heeft het immers over 'zijn broer Jan van Wedergraat'⁸ (1286-1299) en zijn 'neef Raas Mulaert' (1274-1300).⁹ RdL onderzoekt wie mogelijk schuilging achter deze Arnulf van Herzele, *personnage, qui a beaucoup embarrassé les généalogistes*.¹⁰ Arnulf van Impegem, weliswaar een oom van Raas VIIIa en in zijn optiek een kleinzoon van Clarissia van Herzele,¹¹ kon volgens hem moeilijk in aanmerking komen omdat hij, primo, nooit 'Van Herzele' genoemd werd en, secundo, op dat moment al meer dan tien jaar dood was. Deze argumentatie lijkt ons correct en zij wordt bevestigd door het onderzoek van Warlop, die ridder Arnulf van Impegem situeert tussen 1248-1268.¹² Er is mogelijk een andere optie via de Van Wezemaals,¹³ verwanten van Raas VIIIa via Beatrijs van Breda, die gehuwd was met Arnold van Wezemaal (1219-61/4). In die familie waren er enkele Arnolds en heren van Herselt, een plaats thans in de provincie Antwerpen, die ook *Herssele* en *(H)a(e)rsele* genoemd werd.¹⁴ Gerard I van Wezemaal (1253-1309), zoon van de reeds

5 BUYLAERT, *Repertorium*, 354.

6 Indien het niet zou gaan om Filips van Liedekerke, dan komt eventueel Filips, schout en heer van Axel en ridder (1277-1298) in aanmerking, al is dat veel minder zeker, zie WARLOP, nr. 5/15. Misschien nuttig om weten is dat een Isabel/Elisabeth van Axel huwde met Jan Mulaert (1267-84), ridder en heer van Eksaarde, zie WARLOP, nr. 86/28, op basis van GdL, I, 115, met voor dit huwelijk een vraagteken.

7 Cf. supra.

8 Cf. supra.

9 WARLOP, nr. 86/43, heer van Eksaarde, Zwaanaarde en Stekene.

10 RdL, 115-116, 239, 288, 301. Zie ook de niet correcte hypothese bij VANNERUS, *Les changements*, 46-48, 58, die immers uitging van de datum 1284 i.p.v. 1294.

11 Over haar, cf. infra.

12 WARLOP, nr. 86/27.

13 RdL, 301-302. Voor de gegevens over de familie Van Wezemaal moeten de inlichtingen verstrekt door RdL aangevuld en gecorrigeerd worden met VAN ERMEN, *De landelijke bezittingen*, 22-28. We gebruiken voor de familie Van Wezemaal hier de voornamen gegeven bij Van Ermen, maar Arnold staat natuurlijk voor Arnulf.

14 Of Kwabeke, gelegen aan de Grote Nete te Herselt en te Berchem, gehucht van Herselt ten zuidwesten van de Kaaibeek. Beide locaties situeerden zich nabij het dorpscentrum van Westerlo en werden gescheiden door de Grote Nete. Hierover VAN ERMEN, passim, maar vooral 53-54.

vermelde Arnold en Beatrijs, is de eerste die ‘heer van Herselt’ (1269) genoemd wordt. Hij zou samen met Raas van Gavere delen in de erfenis van Beatrijs van Breda († voor 1251), waardoor hij o.a. Bergen op Zoom kreeg. Zijn zoon Arnold, heer van Bergen op Zoom en Herselt (1293-1312), zou dan eventueel de Arnulf van Herzele in kwestie kunnen zijn. Terecht merkt RdL het probleem op dat deze Arnold, heer van Herselt (of een andere Arnold van Wezemaal), geen oom was van onze Arnulf. Toch laat hij elders dan weer die optie open: *L’identité de l’oncle Arnoud ‘van Haersele’ doit peut-être être cherchée du côté des Wesemael, qui étaient proches parents de Rasse XI (lees Raas VIIIa) par Sophie de Bréda et seigneurs de ‘Harsele’ aujourd’hui Herselt, près de Turnhout.*¹⁵ Ons inziens kan het probleem veel simpelder opgelost worden. De oorkonde van 1294 laat aan duidelijkheid niets te wensen over. Arnulf is zonder meer de ‘oom’ van Raas VIIIa. Volgens de diverse woordenboeken van middeleeuws en postmiddeleeuws Nederlands, kan ‘oom’ alleen een broer van de moeder of van de vader van de betrokkene zijn, desnoods eventueel de echtgenoot van zijn moeders of vaders zus.¹⁶ De genoemde Arnulf was dus wellicht een broer van zijn vader, die tot hiertoe in geen enkele studie over de genealogie van de familie vGvL is opgedoken. Arnulf was trouwens een vrij populaire naam in de familie. Het feit dat deze persoon buiten die ene keer niet meer in de bronnen voorkomt, zou er kunnen op wijzen dat hem geen lang leven beschoren was en het zou ook kunnen verklaren waarom het domein Herzele, waarnaar de persoon vernoemd werd, daarna opnieuw aan de eerstgeborene Raas VIIIa toekwam, die het later opnieuw kon uitdelen.

De veronderstelling dat de adellijke Clarissia, ten laatste in 1190 gehuwd met Raas V van Gavere, heer van Gavere, Liedekerke en Eksaarde, edelman, ridder en schenker van de graaf van Vlaanderen (1181-1217/18),¹⁷ een Herzele was, wat op basis van oudere genealogische bronnen door GdL en RdL reeds min of meer aanvaard werd,¹⁸ kan ondertussen definitief bevestigd worden. Heel recent ontdekte Godfried Croenen in het abdijarchief van Enname een akte uit 1218 waardoor haar

15 RdL, 115 n. 4.

16 Zie <http://gtb.inl.nl/> [<http://gtb.inl.nl/iWDB/search?actie=article&wdb=MNW&id=39055&lemma=oom>].

17 Zie over hem WARLOP, nr. 86/11, met verdere verwijzingen.

18 Ook WARLOP, nr. 86/11, schreef na de naam van Clarissia de toenaam ‘Van Herzele’, gevolgd door een vraagteken, waardoor hij duidelijk enig wantrouwen ten aanzien van deze stelling uitte. Zie ook: DE LIMBURG-STIRUM, ‘Les seigneurs’, 34; DOUXCHAMPS, ‘Liedekerke’, 387; VANNERUS, *Les changements*, 48.

toenaam onomstotelijk vast kwam te staan.¹⁹ Clarissia komt na de dood van haar man nog tot 1224 in de teksten voor als vrouwe van Gavere en voogd van Zwalm en had haar woonst in Gavere, wellicht op het kasteel aldaar. Zij had ook bezittingen in Eksaarde, die wellicht niet onbelangrijk waren. Het ziet ernaar uit dat zij Eksaarde in het familiebezit van de familie vGvL heeft gebracht.²⁰ Ook het wapenschild dat zij overdroeg aan haar zoon Arnulf van Mater, stichter van de tak Van Gavere-Schorisse, zou haar positie bevestigen.²¹ Mogelijk was zij verwant aan een Lodewijk van Harzele of Herzele (*Ludovicus de Harzelis*) die als getuige vermeld wordt in een oorkonde van de Vlaamse graaf Filips van de Elzas uit 1174.²² Ook de in 1213 genoemde *Ludovicus de Arsela kán*, maar móet daarom nog geen familie zijn.²³ De band met de Gentse Sint-Baafsabdij, alsook het feit dat de familie Van Herzele later een zwak bleek te hebben voor de voornaam 'Lodewijk', zijn echter aanduidingen dat het hier wel degelijk om de familie, gelinkt aan het Oostvlaamse Herzele, kan gaan. In het oudste necrologium van de abdij van Ninove, dat vakkundig werd uitgegeven door Dirk Van de Perre, staat nog een memorieherdenking op 12 oktober van Virgina van Herzele. De vrouw had gronden geschonken aan de pitantie van de abdij en overleed voor 1219.²⁴ Daarna is het enige tijd stil en worden tot 1261 geen Van Herzeles meer opgemerkt, wat RdL ertoe brengt te beweren dat de familie uitgestorven was en dat de heerlijkheid in andere handen was overgegaan.²⁵

In een originele oorkonde van 1261 november ontmoeten wij Ida, die gehuwd was met Zeger van Gistel.²⁶ Nogal snel heeft RdL, die deze akte kent, besloten dat het hier om Ida van Herzele moet gaan. In zijn redenering toont haar zegel ook het wapenschild van de familie Van Herzele: een keper in goud. Dit wapenschild, dat naderhand door het veertiende-eeuwse wapenboek Van Gelre en de zestiende-eeuwse wa-

19 CROENEN, ed., *De oorkonden*, xlix (weliswaar slechts te lezen met behulp van een uv-lamp).

20 WARLOP, nr. 86/11, die RdL, 111-113, corrigeert op een aantal punten. Zie nog een akte van 28 maart 1220-9 april 1221, met de vermelding van Clarissia, vrouwe van Gavere; getypte inventaris van oorkonden van de Sint-Baafsabdij op het RAG door Gysseling, p. 144.

21 RdL, 115-116.

22 RdL, 113.

23 RdL, 113. Ook verre van zeker is of een persoon met dezelfde naam (Lodewijk van Herzele), waarvan KERVYN DE LETTENHOVE, *Histoire*, II, 100, zegt dat hij gedood werd in Palestina, met hem mag vereenzelvigd worden, zie RdL, 113.

24 VAN DE PERRE, ed., 'Het necrologium', 153. Zie ook SAG, *NdP*, Herzele.

25 RdL, 113, die een kloof ziet van een vijftigtal jaar, nl. van 1213 tot 1261.

26 VANNERUS, *Les changements*, 43-44; RdL, 113-115, op basis van de uitgave in DE LIMBURG-STIRUM, *Le chambellan*, nr. xxxii (p. xl), met ook een afbeelding van het zegel van Ida.

penheraut Cornelius Gailliard (†17 september 1563) aan de Van Herzeles werd toebedeeld, is ook terug te vinden op de graftombe van Wouter van Herzele (zie later) en zijn nageslacht. Wouter zou dan zowel de heerlijkheid als het wapenschild via zijn moeder Ida van Herzele gekregen hebben. Daarnaast zou Ida, in de overtuiging van RdL (zie hierna), ook het schild van Van Schendelbeke dragen.²⁷

Warlop twijfelt echter of het hier wel degelijk om een Van Herzele gaat. Zeger van Gistel (1250-1261), ridder, *nobilis* en schepen van het Brugse Vrije wordt nergens expliciet met een Van Herzele verbonden.²⁸ Dit dubium lijkt ons ook gegrond, want in de tekst van de oorkonde zelf staat alleen *Ego, Sygerus de Ghistella, miles et Yda*.²⁹ Ook de interpretatie van het aanhangende zegel van Ida is voor discussie vatbaar: *ogivaal, voorstellend een staande edelvrouw in front gezien, een mantel gevoerd met omgekeerd vair dragend, de linkerhand op de borst houdend, in de rechterhand een schild met keper houdend, onder haar voeten een draak, met legende: "+ SIGILLVM: DNE: (...) DE: DE: HERSE"*.³⁰

Op basis van genealogische werken vanaf de zestiende eeuw meent RdL, hierin gevolgd door meer hedendaagse auteur³¹ en bovendien geholpen door enkele toegeschreven wapenschilden, dat de veronderstelde – maar zoals later zal blijken: verkeerderlijk – lacune in de aanwezigheid van de Van Herzeles tussen 1213 en 1261 opgevuld kan worden.³² Het nieuwe plaatje houdt dan in dat Mabilia de zus was van de eerder genoemde Clarissia van Herzele, die ook als oudste zuster na de dood van hun enige kinderloos gestorven broer Lodewijk fs. Lodewijk, de erfdochter van Herzele werd. Mabilia trad in het huwelijk met Olivier, heer van Schendelbeke. Dit koppel had twee zonen: Gozewijn, heer van

27 Wel wat afgezwakt in RdL, 115 n. 4, maar hoe dan ook zou Wouter via die lijn dit wapenschild meegekregen hebben.

28 WARLOP, nr. 91/18, waarbij 'van Herzele' met een vraagteken staat en verwijzend naar DE LIMBURG-STIRUM, *Le chambellan*, 186.

29 Er is recent een nieuwe uitgave met beschrijving van het zegel: LAMBERT, ed., *De oorkonden*, nr. 408 (p. 416-417). Zie ook *Ibidem*, nr. 407 (p. 415-416), akte van november 1261 waarin Zeger van Gistel en Ida nogmaals optreden.

30 VANNERUS, *Les changements*, 45, laat niet uitschijnen dat op het zegel enkel *HERSE* stond.

31 RdL, 113-114, verwijst naar: GOETHALS, *Histoire*, 38 e.v.; KBR, Handschriften, *Goethals*, nr. 1326: *Généalogie des Herzèle*; DE POTTER en BROECKAERT, 'Herzele', 25.

32 RdL, 114, 115, 267-271. RdL, 114 n. 1, geeft op: *Histoire générale de la maison de Herzèle*, I, hfdst. 4 en 5 (handschrift van ca. 1696 in de toenmalige bibliotheek van Thierry De Limburg-Stirum in het kasteel Huldenberg); BERGMANS, ed., *Armorial*, uitgave van het wapenboek van München uit 1562, met weergave van de schilden van verscheidene takken van de familie van het huis Van Gavere, waaronder de wapenschilden toegekend aan Van Gavere-Herzele (nr. 44) en deze aan Van Liedekerke-Herzele (nr. 185); KBR, Handschriften, *Goethals*, 1326: *Généalogie des Herzèle*.

Schendelbeke, en Franco, erfbezitter van Herzele. Herzele ging zo van de laatste erfgename van de Van Herzeles over in handen van de Van Schendelbekes. Via Franco of via een andere weg was Ida van Herzele, die huwde met Zeger van Gistel, een klein- of achterkleindochter van Mabilia. Deze Ida was de moeder van de later ten tonele verschijnende Wouter van Herzele, die stierf in 1331 en waarvan de tekening van zijn graftombe bewaard is gebleven.³³ Schendelbeke, met enige bezittingen in Herzele, zou dan via Gozewijn en een ongekende link in handen van Aleydis van Boelare, echtgenote van Raas VIIIa, gekomen zijn. Op die manier geraakten de heerlijkheden Schendelbeke en Herzele los van elkaar, om pas later opnieuw samengevoegd te worden.³⁴ Gozewijn droeg als wapenschild de klimmende leeuw van Van Schendelbeke. Ida voerde het wapenschild van Van Herzele, de keper van goud, maar zij moet ook dat van Van Schendelbeke gedragen hebben, aangezien haar zoon Wouter van Herzele op zijn grafzerk op de plaats waar het wapenschild van de moeder komt het schild van Van Schendelbeke voert.³⁵ Een hele boterham! Deze theorie moet met de grootste omzichtigheid bekeken worden, vermits er geen oorkonden zijn die dit verhaal ondersteunen en in feite dus alleen veronderstellingen de lacune opvullen. RdL besluit: *comme si Olivier (van Schendelbeke) et Mabile (van Herzele) avaient réuni Schendelbeke et Herzèle à l'un de leurs enfants, et la seigneurie de Herzèle à l'autre.*

Volgens RdL vullen de enkele documenten en de genealogische traditie elkaar perfect aan. Toch schijnt dit niet helemaal juist te zijn, want Warlop geeft op basis van oorkonden – dus relatief betrouwbare documenten – toch een wat ander verhaal. Het blijkt dat Olivier van Schendelbeke (1201 en erna), die gehuwd was met een Mabilia, twee zonen had: Gozewijn II, heer van Schendelbeke (ca. 1201-1241) en Olivier II (1212). De eerste, edelman en ridder, trouwde (ten laatste in 1228) met Ada van Boelare (1217 al meerderjarig, d.w.z. minstens twaalf jaar, -1243), die de dochter was van Aleydis van Boelare en wellicht Gillis van Trazegnies huwde. Hun zonen waren Jan, heer van Schendelbeke, edelman en ridder (1243-1283) en mogelijk Gillis, baljuw van Aalst en Geraardsbergen, ridder (1282-1290). Deze op archivalisch materiaal

33 Cf. infra.

34 Onder de nakomelingen van Filips van Liedekerke.

35 En verder vindt men er de klimmende leeuw waarvan RdL, 115, zegt dat *ce lion occupe la place réservée habituellement aux armes de la mère du défunt ... et il est identique au lion des Schendelbeke*. Aldus droeg Ida van Herzele zowel de wapenschilden van Van Herzele als Van Schendelbeke over aan haar zoon.

gesteunde data druisen dus duidelijk in tegen wat RdL beweert.³⁶ Bovendien hebben wij elders al gezegd dat Schendelbeke wellicht pas na 1283 uit het familiebezit verdween. Dat Mabilia een Van Herzele zou zijn, is dus niet echt bewezen, terwijl wij ook wat betreft het toekennen aan Ida van de naam 'Van Herzele' grote twijfels hebben. Haar naam op het zegel zou bv. ook als (H)erse(aux) kunnen gelezen worden of nog iets anders.³⁷ Dat zij de moeder zou zijn van die Wouter valt ook al helemaal niet te staven. Er lijkt ons een te groot tijdsverschil voor het bestaan van een moeder-zoonrelatie. Bezittingen uit Herzele konden afgezien van een eventuele inbreng als bruidsschat van Clarissia van Herzele, ook nog op een andere wijze in de erfenis van de familie vGvL binnengekomen zijn. Zo had de familie Van Boelare van oudsher bezittingen te Herzele. Dat leren wij uit het feit dat er al in 972 een allodium werd geschonken aan de Gentse Sint-Pietersabdij.³⁸ Goederen aldaar zouden meegekomen kunnen zijn met Aleydis van Boelare.

Besluit: wij vermoeden daarom eerder dat: a) de heerlijkheid Schendelbeke tot ca. 1283, zolang Jan nog als heer van Schendelbeke verscheen, zich nog in handen van de familie bevond en dat b) wat Herzele betreft, bezittingen daar mogelijk al via Clarissia van Herzele en zelfs nog later via Aleydis van Boelare bij de familie vGvL gekomen kunnen zijn,³⁹ zodat men deze bruidsschat later kon gebruiken om bv. niet-eerstgeboren zonen mee te bedelen. Veronderstellen wij dat Raas van Herzele een zoon was van Raas VIIIa en Aleydis van Boelare, dan lijkt het binnen de familietraditie van vGvL normaal geweest te zijn dat hij als jongere zoon een vroegere bruidsschat erfde, zoals dat eerder ook al zijn oom Arnulf en zijn broer Filips te beurt was gevallen.⁴⁰

b. Een belangrijke familie Van Herzele met Gentse connectie

Vanaf ongeveer het laatste kwart van de dertiende eeuw tekende zich te Gent een familie Van Herzele af, die lijkt te behoren tot de zeer gegoede klasse. Op 27 april 1272 was *Willem van Hersele* getuige in een akte

36 De gegevens bij RdL hebben wij hier aangevuld en gecorrigeerd met behulp van WARLOP, nr. 198 (Schendelbeke) en nr. 27/22 (Ada van Boelare). Vergelijk ook met CLAESSENS, 'L'origine', 293, die zich ook grotendeels beroept op Warlop.

37 Gebruik van Herzele voor Herseaux bv. in FAYEN, ed., *Liber traditionum*, 175.

38 VAN ONGEVALLE, *De baronnen*, 23; WARLOP, *De Vlaamse adel*, I, 50-51.

39 Zelfs al laat RdL, 116, Mabilia het leeuwendeel van Herzele ontvangen, toch erkent hij dat haar zogenaamde zuster Clarissia ook enige bezittingen te Herzele kreeg.

40 CLAESSENS, 'L'origine', 293-294, heeft met het inhakken op de bewijsvoering van RdL hieromtrent het kind met het badwater weggegooid. Dat er geen grondbezit te Herzele vroeger in het familiebezit zou gekomen zijn, is niet langer houdbaar. Ook haar ontkenning dat Clarissia een Van Herzele was, gaat niet langer meer op. Bepaalde kritieken van Claessens op de totale constructie van RdL zijn natuurlijk wel terecht, en werden tevoren al aangebracht.

die de verkoop regelde van een rente te Deurle aan de Sint-Jacobsbroederschap afdeling Sint-Jansparochie, met als thuisbasis het Gentse Sint-Jacobsgodshuis.⁴¹ Mogelijk was het zijn zoon, *Willem van Haersele*, die in 1295 eveneens werd ingeschreven in dezelfde afdeling van de Sint-Jacobsbroederschap.⁴² Een identificatie van deze laatste met de gelijknamige priester en notaris uit 1298 behoort tot de mogelijkheden.⁴³ Op 26 augustus 1274 was het Lodewijk van Herzele (*Lodewijc van Aersele*) en zijn echtgenote Marie die drie bunder meers gelegen te Bachte aan de Leie verkochten aan de parochiale armendis of H.-Geesttafel van de Gentse Sint-Jansparochie, weliswaar met behoud van een jaarlijkse cijns van een paar schaapslederen handschoenen. De akte werd afgesloten in Lodewijks hof te Vorselare.⁴⁴ Hetzelfde echtpaar verkocht eveneens aan die instelling op 18 juli 1281 een jaarrente van zes lb. Vlaams op zijn eigendom te Vosselare, eveneens met behoud van een jaarlijkse cijns van een paar handschoenen.⁴⁵

Al blijft het onmogelijk om vast te stellen dat genoemde personen allemaal tot dezelfde familie behoorden, toch lijkt de band tussen de Van Herzeles en Gent al eerder intens te zijn. In een redactie die te dateren valt tussen ca. 1260-1270, staat *Clais van Erzele* ingeschreven als lid van de Sint-Jacobsbroederschap, ditmaal binnen de afdeling van de Sint-Niklaasparochie.⁴⁶ *Weitin van Arzele* werd rond diezelfde periode eveneens ingeschreven als lid van de Sint-Jacobsbroederschap, afdeling Sint-Jansparochie.⁴⁷ Uit het geheel van deze gegevens komt naar voren dat nogal wat Van Herzeles een grote genegenheid lijken te hebben gehad voor de voorname Gentse Sint-Jacobsbroederschap. De inschrijvingen in zowel de afdeling van de Sint-Jans- als in die van de Sint-Niklaasparochie, wijzen erop dat zij daar een eigen residentie bezaten. Een vermoeden dat het bij die verschillende individuen telkens om telgen uit een en dezelfde familie Van Herzele ging, is dus helemaal niet ongewettigd.

41 GYSSELING, ed., *Corpus*, nr. 92 (p. 163, r. 7). Over deze Sint-Jacobsbroederschap die ca. midden dertiende eeuw te Gent was ontstaan, met de uitbating van een eigen hospitaal voor pelgrims onderweg, zie: TRIO, *Volksreligie*, passim; TRIO, *De Gentse broederschappen*, nr. 2. We gaan ervan uit dat men zich inschreef in de afdeling die de gelijknamige parochie, waar men woonde, bestreek.

42 GYSSELING, ed., *Corpus*, I, nr. 92 (p. 160, r. 11).

43 Notaris en priester, vaardigde hij op 17 maart van dat jaar een oorkonde uit in opdracht van de Gentse Sint-Pietersabdij. Zie: SAG, *NdP*, Herzele.

44 GYSSELING, ed., *Corpus*, I, nr. 157 (p. 277-278).

45 GYSSELING, ed., *Corpus*, I, nr. 364 (p. 582-583).

46 GYSSELING, ed., *Corpus*, I, nr. 92 (p. 177, r. 40). Te verbeteren valt D'HANESTEENHUYSE en HUYTTENS, *La noblesse*, 101, die al in het jaar 1200 een 'Nicolas van Erzele' onder de leden van de Sint-Jacobsbroederschap 'in de Sint-Niklaaskerk' rekenden.

47 GYSSELING, ed., *Corpus*, I, nr. 92 (p. 153, r. 28).

Vanaf 1281 dook Wouter van Herzele op binnen een – op het eerste gezicht – wat andere geografische en sociale context,. Er bestaat een lijst uit dat jaar met edelen van het Land van Aalst, waarop ook deze Wouter vermeld wordt. De daarin vermelde personen erkenden Jan I van Avesnes niet als hun heer en werden om die reden door de Duitse koning Rudolf veroordeeld.⁴⁸ Wij kennen een sententie door de graaf van Vlaanderen, Gwijde van Dampierre, van enige jaren later, uit 1289, waarin Wouter en wellicht een familielid van hem, Bernard, samen met verwanten van Gerard van Steenhuize en van de families Van Rode en De Grutere, als betrokken partijen vermeld worden.⁴⁹ Mogelijk was hij het ook, of eventueel zijn zoon, die in 1295-1297 optrad als baljuw van Gent.⁵⁰ Heren van Herzele kwamen voor aan het feodale hof van de Oudburg Gent, waar zij zetelden naast de heren Van de Woestijne (Praet) en Zomergem. De heerlijkheid van Herzele hing dus af van de graaf van Vlaanderen.⁵¹

Er bestond dus op het einde van de dertiende eeuw een adellijke familie Van Herzele die in het bezit was van de heerlijkheid Herzele in het Land van Aalst en om die reden ook 'Van Herzele' genoemd werd.⁵² Naamdragers waren Wouter en Bernard. De familie was verwant aan het huis Van Steenhuize. Een lid ervan schopte het zelfs tot baljuw van de stad Gent, wat in die tijd toch een belangrijke functie was. Het waarnemen van dit ambt impliceerde dat men het vertrouwen genoot van de graaf van Vlaanderen.⁵³

Daarmee belanden wij bij Wouter (Walter, Gautier), heer van Herzele, genoemd in twee oorkonden van 1301 (zie hierna). Er is weinig verbeelding nodig om hierin dezelfde Wouter te zien als de hiervoor

48 DOEHAERD e.a., ed., *Cijnsgronden*, iii en xxxiv.

49 DE SAINT-GENOIS, *Monumens*, I, 770, 775; SAG, *NdP*, Herzele (ook genoemd als rechter is Gozewijn van Erpe); RdL, 430; DOEHAERD e.a., *Cijnsgronden*, iii en xxxiv-xxxv; CLAËSSENS, 'L'origine', 306, die nogal onbezonnen tewerk gaat door Wouter van Herzele zomaar als broer van Bernard van Herzele te beschouwen.

50 BLOCKMANS, 'Een patricische veete', passim (zie index); SAG, *NdP*, Herzele. Over het belang van het grafelijk baljuwschap, zowel financieel als een middel tot veredeling, zie BUYLAERT, *Eeuwen*, 190 e.v., 242.

51 SAG, *NdP*, Herzele.

52 De samenstelling van de heerlijkheid Herzele, ressorterend onder het vorstelijke leenhof van Aalst, wordt duidelijk uit het cijnsboek dat bewaard gebleven is in het archief van de Rekenkamer van Vlaanderen. Het cijnsboek werd na de brand van het kasteel in 1380 progressief gereconstrueerd vanaf 1386. Daartoe behoren ook de eerste rekeningen van deze heerlijkheid, lopende van 1386 tot 1394. Omdat de bezittingen van Zeger, heer van Herzele, geconfisceerd waren, viel het beheer in die periode onder de landsheer, vandaar: ARA, Rekenkamer, 18.245-18.247. Zie inleiding en uitgave in DOEHAERD e.a., ed., *Cijnsgronden*, op basis van ARA, *Rekenkamer*, nr. 45.339.

53 Dat er een Van Herzele meevocht te Kortrijk in 1302 aan de zijde van de Vlamingen, volgens DE POTTER en BROECKAERT, 'Herzele', 24, kan niet bewezen worden.

vermelde, desnoods was het zijn zoon. Wouter, heer van Herzele, wordt vervolgens genoemd naar aanleiding van de stichting op 12 maart 1324 door Clementien, vrouw van Raas van Herzele.⁵⁴ Uit de Gentse stadsrekeningen blijkt dat Wouter van Herzele (*Woutren van Erzele*) vanaf 1325 voor een huis gelegen *upte gracht bi Pape Lambrechts* een jaarlijkse cijns aan de stad betaalde.⁵⁵ Dit huis wordt door De Potter en Broeckaert gesitueerd aan de Ottogracht, waar later de Boudelo-abdij verrees, en het zou volgens hen als verblijfplaats voor de Van Herzeles gefunctioneerd hebben. De locatie blijft opduiken in de Gentse schepenbrieven tot in de zeventiende eeuw.⁵⁶ Volgens diezelfde auteurs bezaten de Van Herzeles het poortersrecht van Gent.⁵⁷ In 1326-1327 komt Wouter van Herzele samen met een vijftigtal andere Gentse poorters in de stadsrekeningen voor, toen zij dat jaar (verplicht) bijdroegen in de kosten ten gevolge van stadswerken aan de *Noordmeersch*.⁵⁸ Wouters inbreng was een van de hoogste, wat erop wijst dat hij zeer kapitaalkrachtig was. Toen de stad Gent een lijst aanlegde van poorters die tussen 1325 en 1328, al dan niet verplicht, geld ter beschikking stelden van de stedelijke overheid, was hij een van die 155 personen.⁵⁹ Dat hij zelfs tot de rijkste inwoners van de stad behoorde, blijkt overduidelijk uit het feit dat hij bij de gedwongen lening van ca. 1327-28, een van de weinige personen was die de stad 100 lb. moesten lenen.⁶⁰ Min of meer tezelfdertijd legde de stad Gent een steiger aan boven de gracht voor het huis van Wouter.⁶¹ Uit deze en voorgaande posten kunnen wij dan ook zijn residentie in Gent in de Sint-Jacobsparochie situeren. In februari 1329 n.s. getuigden Wouter en Gilbert van Herzele (*Erzele*) voor de abt

54 Cf. infra.

55 VUYLSTEKE, ed., *Gentse stads- en baljuwsrekeningen*, 415 (a° 1325-1326), 513 (a° 1326-1327), 576 (a° 1327-1328), 634 (a° 1328-1329), 687 (a° 1329-1330), 738 (a° 1330-1331). Ook vermeld bij DOEHAERD e.a., ed., *Cijnsgronden*, iii en xxxiv-xxxv.

56 DE POTTER en BROECKAERT, 'Herzele', 29.

57 Ze spreken ook van het bezit van het buitenpoorterschap in het begin van de veertiende eeuw: DE POTTER en BROECKAERT, 'Herzele', 28; DOEHAERD e.a., ed., *Cijnsgronden*, ii.

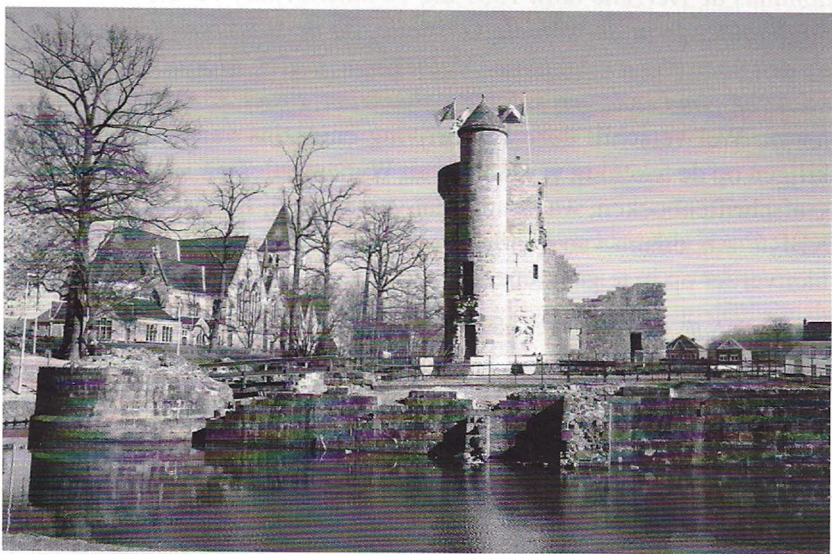
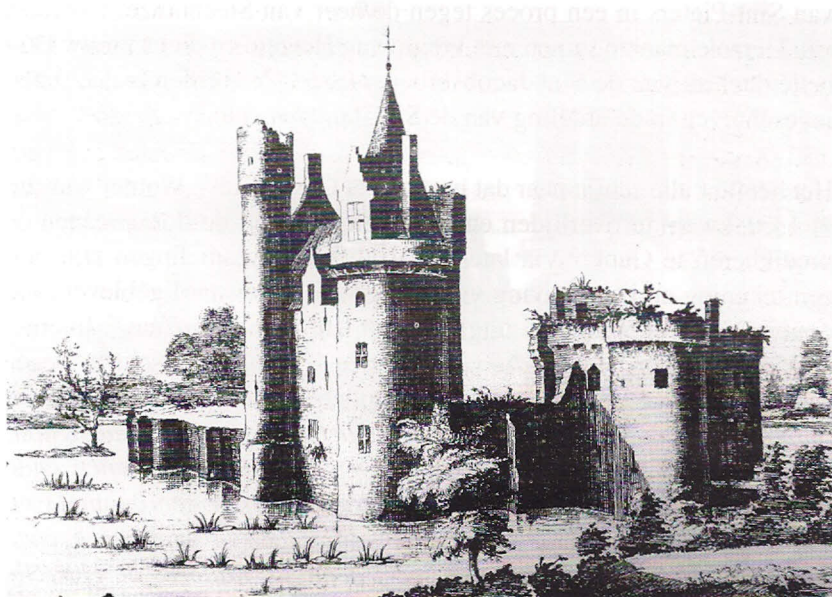
58 VUYLSTEKE, ed., *Gentse stads- en baljuwsrekeningen*, 503-504: *Ontfaen vanden ghenen die ulpe daden de gracht te delvene in Noortmersch: ... Janne Mulard 5 d.... Wouter van Erzele 52 1/2 d.*; ook vermeld in DOEHAERD e.a., ed., *Cijnsgronden*, iii.

59 DOEHAERD e.a., ed., *Cijnsgronden*, ii; DE PAUW, ed., *Cartulaire*, 33.

60 DOEHAERD e.a., ed., *Cijnsgronden*, iii en xxxiv-xxxv. Deze lijst van notabelen van Gent uit ca. 1327-1328, die onderworpen werden aan een gedwongen lening, is uitgegeven door: DE PAUW, ed., *Cartulaire*, 93 (*Wouter van Arsele*); DE POTTER, ed., *Petit cartulaire*, 321-323. Zie ook FRIS, 'Note', 289. De lijst bevat niet zozeer de naam van patriciërs, maar wel van alle Gentse rijken.

61 VUYLSTEKE, ed., *Gentse stads- en baljuwsrekeningen*, 614: *... an 1 steeger te makene (upte Gracht) vor Wouters van Erzele*. Ook vermeld bij DOEHAERD e.a., ed., *Cijnsgronden*, iii.

Boven: de middeleeuwse burcht van Herzele, machtscentrum van de heren van Herzele, verwoest in 1579. Tekening van de ruïne in SANDERUS, *Flandria illustrata*, II (1644).

Onder: de burcht in zijn huidige toestand. De vlag rechts draagt het gemeentewapen van Herzele, dat overgenomen is van de middeleeuwse heren van Herzele. (foto Dirk Van de Perre)

van Sint-Pieters in een proces tegen de heer van Steenhuize.⁶² Wouter van Herzele maakte samen met Weitin van Herzele en diens vrouw Lisbette deel uit van de Sint-Jacobsbroederschap. Ze werden in 1329 n.s. ingeschreven in de afdeling van de Sint-Jansparochie.⁶³

Het heeft er alle schijn naar dat het deze te Gent actieve Wouter was die in 1331 kwam te overlijden en begraven werd bij de dominicanen of predikheren te Gent.⁶⁴ Via latere grafschriftenverzamelingen zijn ook een tekening en beschrijving van zijn grafzerk bewaard gebleven, die opgenomen werden in een uitgave van Gentse grafschriften.⁶⁵ Interessant is de beschrijving die terug te vinden is in het handschrift toegeschreven aan de zestiende-eeuwse wapenheraut Gailliard: *Item daer ontrent es eenen zaerck ouerdeckt met metael zeer triomphant de figuren int harnas twee leeuwen onder zyn voeten, de beenenschenen ende aarmschenen metten helm besait met losangen ende een banniere op zyn schouderen de geule au chevron dor met zyn wapenrock ende zweerdt. An zyde daer staet 'hic jacet dominus Walterus de Herzelle dominus de Herzelle obiit 1331 die 18 kalend. may'.* Daer staet bouen ten hoofdende in de middele Ghistelle, op de zuudthouck Steenhuuse, op den noordthouck Aspelare, Maldeghem, Rodes, Mortaigne een scaer (sic) van goud ende van kelen Reighersvliet, Praet, Coomans ende Halwijn. Wel verschilt deze beschrijving enigszins van wat wij te zien krijgen op de tekening van Arent van Wynendaele⁶⁶ en sommige andere grafschriftenboeken, waaronder dat van de abdij Flines, bewaard in de KBR.⁶⁷ Als datum van overlijden staat er hier enkel '133.'. Vooraleer hier verder op in te gaan, merken wij nog op dat het feit dat er niet ver-

62 SAG, *NdP*, Herzele. Deze Gilbert Is mogelijk de Giselbrecht uit 1338, cf. infra.

63 SAG, *NdP*, Herzele.

64 Wij kunnen moeilijk geloven dat dit nog altijd dezelfde Wouter, heer van Herzele, was uit 1281, zoals DE POTTER en BROECKAERT, 'Herzele', 24, vermoeden. Dat zou dan ook corresponderen met het einde van de vermeldingen van zijn naam (laatste keer anno 1330-31) bij de betaling van een cijns in de Gentse stadsrekeningen, cf. supra.

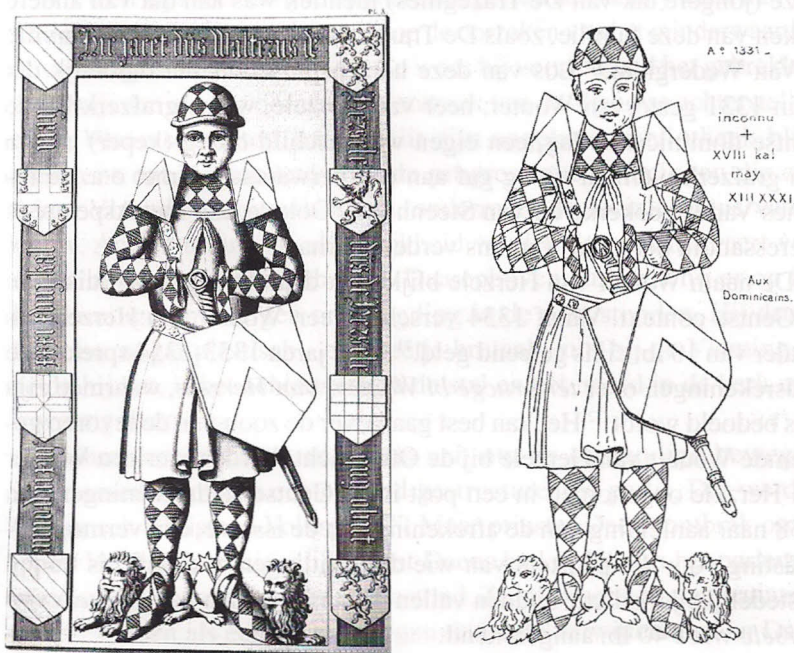
65 BLOMMAERT, e.a., ed., *Gent. Predikheerenkerk*, nr. 62 (p. 38) en pl. X (tussen p. 38 en 39: tekening; zie de weergave door ons hierna op p. 89): *Een zark overdekt met metael, waarop verbeeld was een manspersoon met harnas en wapenrok; zijne voeten rustten op twee leeuwen; de helm, de beenschenen en armen waren met ruiten bedekt; schild en zwaard aen de linker zijde. Tusschen het opschrift rondom de plaet waren verscheidene wapenschilden verbeeld.* Het opschrift was: 'Hic jacet dominus Walterus de Hersele, dominus de Hersele, qui obiit anno Domini xiiij xxxi, xvij kal. Maij'. De handschriften waaruit voor het geheel van de uitgave geput is, waaronder ook de tekeningen van Van Wijnendale, staan gesignaleerd op p. 118. Er is dus voor dit ene grafschrift met tekening geen precieze bronvermelding. De tekening is ook overgenomen in CLAESSENS, 'L'origine', 299. Zie ook de bedenkingen bij VANNERUS, *Les changements*, 44.

66 Getrouw nagetekend in HEINS, *Les dessins*, zonder paginering. Zie hiervoor Bijlage II.

67 BLOMMAERT, e.a., ed., *Gent. Predikheerenkerk*, nr. 62 (p. 38).

wezen wordt naar een echtgenote er mogelijk, maar niet noodzakelijk, op kan wijzen dat Wouter ongehuwd bleef.⁶⁸ De band met de familie Van Steenhuize, naast die met andere adellijke families, komt opnieuw naar voren, terwijl 'Aspelare' een link biedt naar de heerlijkheid Aspelare, en dus naar Raas van Herzele, heer van Aspelare, die wij hierna uitvoerig zullen bespreken.

Links: Reconstructietekening van het grafmonument van Wouter van Herzele in de voormalige Gentse dominicanenkerk. Overgenomen uit BLOMMAERT e.a., *Gent. Predikheerenkerk*, pl. X.

Rechts: Tekening door Armand Heins van hetzelfde grafmonument, gemaakt naar een oudere tekening van Arent Van Wynendaele. Overgenomen uit HEINS, *Les dessins*.

De beschrijving van de vier hoeken geeft volgens drie verschillende en unanieme getuigen de wapenschilden van Van Steenhuize en Van Liedekerke.⁶⁹ RdL neemt mede daarom aan dat Wouter van Herzele eerst een Van Steenhuize en daarna de dochter van Raas VIIIa en Aleydis van

68 Zie ook CLAESSENS, 'L'origine', 297.

69 VANNERUS, *Les changements*, 44, die in het wapenschild Van Liedekerke een verwijzing ziet naar de vrouw van Wouter.

Boelare als vrouw had. Volgens Claessens, echter, kan het wapenschild gezegd Van Liedekerke evengoed van een Van Halewijn, van een Des Lannoy of van een van de vele andere families zijn die een wapenschild met drie leeuwen droegen. De Raadt signaleert effectief niet minder dan 89 families die dit type wapenschild gebruikten. Claessens trekt deze redenering door wanneer zij stelt dat het wapenschild van Van Steenhuize (jongere tak van De Trazegnies) identiek was aan dat van andere takken van deze familie, zoals De Trazegnies, Les Silly, Les Florenville of Van Wedergraat.⁷⁰ Los van deze hersenspinsels is het duidelijk dat de in 1331 gestorven Wouter, heer van Herzele, wiens grafzerk bij de Gentse dominicanen lag, een eigen wapenschild droeg (keper) en via zijn grafzerk wellicht uiting gaf aan een verwantschap met o.a. de families Van Liedekerke en Van Steenhuize. Ook de link met Aspelare is interessant in het kader van ons verdere verhaal.

De naam Wouter van Herzele blijkt ook daarna nog op te duiken in de Gentse context. Vanaf 1334 verscheen een Wouter van Herzele als betaler van 10 lb. cijns geleend geld.⁷¹ In de jaren 1353-1354 spreken de stadsrekeningen over *ter brucge bi Wouters van Herzele*, waarmee zijn huis bedoeld wordt.⁷² Het kan best gaan over de zoon van de tevoren genoemde Wouter van Herzele bij de Ottogracht. Verder is er een Wouter van Herzele opgenomen in een post in de Gentse stadsrekeningen van 1338 naar aanleiding van de afrekening van de issuwe, een vermogensbelasting voor die poorters van wie de bezittingen door erfenis buiten de stedelijke jurisdictie zouden vallen. De erfgenamen van *Wouters van Harsele* werd 40 lb. aangerekend.

Eenzelfde bedrag rijfde de stad ook binnen voor gelijkaardige omstandigheden met betrekking tot Bernard van Herzele.⁷³ In datzelfde jaar 1338 ontving de stad van Wouter van Herzele (*W(outer) van Erzele*) van Ontsbearge 10 lb. geleend geld, evenals van *Catelin van Erzele en[de] hare zuster*, 10 lb.⁷⁴ Vraag is of deze Kateline van Herzele niet

70 CLAESSENS, 'L'origine', 295.

71 VUYLSTEKE, ed., *Gentse stads- en baljuwsrekeningen*, 869 (a° 1333-1334), 938 (a° 1334-1335). Ook vermeld bij DOEHAERD e.a., ed., *Cijnsgronden*, iii (wordt hier als zoon van de in 1331 overleden Wouter gezien); DE PAUW en VUYLSTEKE, ed., *Rekeningen*, I, 11 (a° 1336: *Wouters hoer van Herseele*, die verkeerd is vermeld bij DOEHAERD e.a., ed., *Cijnsgronden*, xxxvi, die er *Woutershoir van Hesele* van maakte); I, 134 (a° 1337-1338) en I, 170 (het jaar a° 1344 klopt niet), III, 491 uit het *erfelike rentenboek* 1336-1360: *Woutre van Herzele van der herven int water ende tusschen poerten*. Volgens Doehaerd e.a. komt Wouter van Herzele ook daarna nog voor in de stadsrekeningen.

72 VAN WERVEKE, ed., *Gentse stads- en baljuwsrekeningen*, 170. Ook vermeld bij DOEHAERD e.a., ed. *Cijnsgronden*, iii.

73 SAG, *NdP*, Herzele.

74 SAG, *NdP*, Herzele.

te vereenzelvigen is met de eerder vermelde Kateline van Liedekerke?⁷⁵ Op 30 juni 1325 is Zeger van Herzele (*Sigerus de Herseles*) in een brief een van de getuigen in de vredesafsprake tussen de graaf van Vlaanderen en Robert van Cassel.⁷⁶ In 1338 komt mogelijk dezelfde Zeger samen met Gijzelbrecht (*van Erzele*) voor in de stadsrekeningen, omdat zij de stad verlaten hebben.⁷⁷ Gillis van Herzele bewoonde of bezat in 1335 een huis te Gent op het Zand tegenover de Sint-Lievensstraat.⁷⁸

Verder is er nog een aantal personen die de naam 'Van Herzele' dragen, te vinden in het necrologium van de abdij van Ninove. Op de herdenkingsdag 4 augustus staat Korneel van Herzele (*Cornelius de Hersele*),⁷⁹ en op 19 augustus vinden wij Jan van Herzele en zijn echtgenote, vrouwe Mabilia (*Johannis de Herzele et domicelle Mabilie uxoris eiusdem*).⁸⁰ Alleen is de redactiedatum van hun opname in het necrologium minder precies. Misschien mogen wij die Jan van Herzele identificeren met zijn naamgenoot die in de eerste helft van de veertiende eeuw opdook. Eerst in 1309,⁸¹ en dan opnieuw op 3 december 1339, vinden wij een Jan van Herzele, schildknaap, die aanwezig was bij de overeenkomst tussen Vlaanderen en Brabant.⁸² Datzelfde jaar bezegelde Jan van Herzele (*Harsele*) een akte met zijn zegel met daarop het wapenschild van de familie Van Herzele.⁸³ Voor deze Van Herzele is er geen twijfel, maar voor de diverse Van Herzeles die hiervoor de revue gepasseerd hebben, kunnen wij natuurlijk niet met zekerheid zeggen dat zij effectief deel uitmaakten van de familie die ook de heren Van Herzele leverde.

Zeker is in elk geval dat er sinds het einde van de dertiende eeuw een adellijke familie Van Herzele bestond, afkomstig uit het Land van Aalst en genoemd naar de heerlijkheid Herzele die zij er bezat en die wellicht ook haar voornaamste bron van inkomsten betekende.⁸⁴ Herzele moet niet onbelangrijk geweest zijn, zoals blijkt uit het feit dat er in diezelfde

75 Cf. supra.

76 DE LIMBURG-STIRUM, ed., *Codex diplomaticus*, II, p. 371-372 (en p. 37); SAG, *NdP*, Herzele.

77 SAG, *NdP*, Herzele.

78 RAG, *Sint-Niklaaskerk*, SN 154, f° 18 r°-v°; SN 153, f° 12 v° - 13 r°, akte van 20 juli 1335.

79 VAN DE PERRE, ed., 'Het necrologium', 121.

80 VAN DE PERRE, ed., 'Het necrologium', 128. Zie ook nog een Virgine van Herzele in een akte van het jaar 1209: VAN DE PERRE, 'Het kapittelboek', 154.

81 GdL, I, 314.

82 SAG, *NdP*, Herzele; DE POTTER en BROECKAERT, 'Herzele', 24, zich hoofdzakelijk baserend op GOETHALS, 'Histoire'.

83 DE POTTER, ed., *Second cartulaire*, 392; VANNERUS, *Les changements*, 44; SAG, *NdP*, Herzele.

84 We hebben in ons betoeg met geen woord gerept over twee studies: DE BUYSCHER, *Bijdrage*; COESSENS, *De heren*. Beide monografieën zijn echter kritiekloze compilaties, waarbij DE BUYSSCHER zich volledig laat leiden door RvL.

periode een leenbank functioneerde.⁸⁵ Anderzijds kan men stellen dat de aanwezigheid van een belangrijke familie met kapitaalcracht ook de inrichting van een leenbank bespoedigd kan hebben. Gedurende de periode van eind dertiende tot en met midden veertiende eeuw konden verscheidene Wouters getraceerd worden, wat wellicht wijst op meerdere generaties. De naam 'Wouter' werd mogelijk telkens doorgegeven aan de eerstgeborene zoon. Deze familie was op het eind van de dertiende eeuw al verwant aan andere adellijke families zoals de families Van Steenhuize, Van Liedekerke, Van Gistel, Maldegem, Rode, Mortagne, Reigersvliet, Praat, Coomans en Halewijn. Toch had de familie ook een belangrijke *pieù terre* te Gent, waar zij dan ook tijdelijk of langdurig resideerde. De heer van Herzele behoorde er tot de rijkste poorters van de stad. Haar integratie in het stedelijke weefsel wordt ook goed aangetoond door het lidmaatschap in de Sint-Jacobsbroederschap die verscheidene telgen uit deze familie onder haar leden mocht rekenen. Of er ook een verband bestond tussen deze adellijke familie Van Herzele en de kort daarvoor opgemerkte Van Herzeles met namen als Willem, Lodewijk en Klaas die vanaf 1270 intensief verbonden waren met diezelfde Sint-Jacobsbroederschap, lijkt voor de hand te liggen, maar dient nog verder gestaafd te worden. In elk geval bestond de adellijke familie al rond het midden van de dertiende eeuw, zoals men kan concluderen uit een wapenboek van 1260 waarin het vertrouwde Van Herzele-wapenschild voorkomt.⁸⁶ Op die manier komt de Wouter, heer van Herzele, uit 1301, helemaal niet uit het niets tevoorschijn. De familie van de heren van Herzele bevond zich al een tijdje op het voorplan in het Land van Aalst en had zich ondertussen ook goed ingenesteld in het Gentse stadsweefsel. In de volgende decennia bleef zij er op de voorgrond treden, al was het maar door haar opulentie. Dat zij huwelijken aanging met gelijkgestemden, zowel uit het Gentse patriciaat als uit de hogere adel, wekt dan ook geen verwondering op.

Dat een huwelijk uiteindelijk bepaalde contacten tussen de Van Liedekerkes en de heren Van Herzele bezegelde, hoeft ons niet te verbazen. Daarvoor moeten wij naar het Gent van het einde van de dertiende en het begin van de veertiende eeuw. Gent, dat ondertussen was uitgegroeid tot een van de grootste steden in West-Europa, kende met uitzondering van Brugge in het graafschap Vlaanderen niet echt zijn gelijke. Niet alleen de bruisende handel, de sterk florierende industrie en de on-

85 SIMONS, *Stad en apostolaat*, 87.

86 VAN DEN EECKHOUT, *Armorial*, 220, en dus identiek aan dat uit de veertiende eeuw, zoals wij het aantreffen bij Wouter van Herzele, a° 1301 en a° 1331, zie ook: DOEHAERD e.a., ed., *Cijnsgronden*, iii; RdL, 544.

geremde consumptie trokken mensen aan, ook wie wilde deelnemen aan de macht kon niet langer uit de steden afwezig blijven en zeker niet uit Gent, dat voortaan een politieke eersterangsrol zou spelen. Redenen genoeg om zich voor kortere of langere tijd in Gent te vestigen.⁸⁷ Ook de diverse takken van de familie vGvL zagen het nut van zo een verblijf in, en verscheidene leden schaften zich een woning in deze stad aan. Zij waren natuurlijk niet alleen. Ook de familie Van Herzele, die een heerlijkheid te Herzele bezat, was op het einde van de dertiende eeuw al volop ingeburgerd in de stad. Naast de woningen die beide families er bezaten, valt verder hun deelname aan de Gentse Sint-Jacobsbroederschap op. Het is niet ondenkbaar dat de twee families elkaar daar ontmoet hebben en beter leerden kennen, met alle gevolgen van dien. We komen hier verder nog op terug.

c. Enkele sleutelteksten bij de identificatie van Raas van Herzele

Op 17 maart 1301 n.s. kregen ridder en edelman⁸⁸ *Rasso de Hersele* en zijn vrouw Clementien het landgoed Beveren in leen van de abdij van Ninove tegen een jaarlijkse betaling van 100 Aalsterse schellingen. Het engagement zou duren zolang ze leefden.⁸⁹ Het landgoed Beveren met zijn afhankelijkheden dat in leen werd ontvangen, was gesitueerd te Sint-Antelinks en was, zoals een andere oorkonde ons leert, nog maar recentelijk, meer bepaald op 5 juli 1299, door Jan vander Borgh uit Aspelare overgedragen aan (verkocht aan?) de abdij. *De borgh* van Beveren is onlangs gelokaliseerd door Luk Beeckmans en Dirk van de Perre. De berg is nog zichtbaar als een lichte verhevenheid in een weiland op de grens van Sint-Antelinks en Aspelare in de hoek van de Beverstraat (Sint-Antelinks) en de Beverbeekstraat (Aspelare).⁹⁰ Bestaande uit 14 dagwand en 65 roeden grond in de vorm van weiden, waters, beplantingen en behuizingen, en uit een cijns van 37 s. en 5 kapoenen,

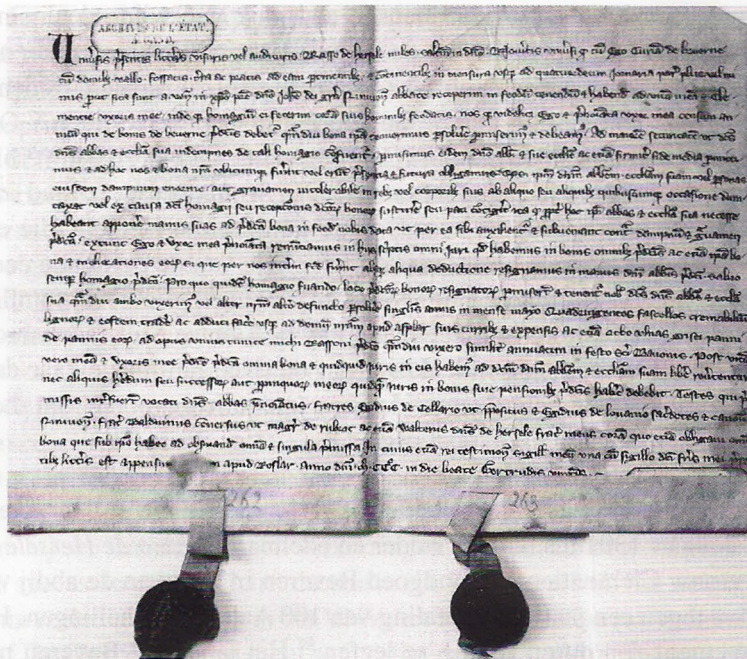
87 Algemeen: WARLOP, *De Vlaamse adel*, 349-351; BUYLAERT, *Eeuwen*, 250 e.v., waarbij Gent als de *onbetwiste adels hoofdstad van laatmiddeleeuws Vlaanderen* in de periode na 1350 getypeerd wordt (p. 271). Op deze band van de familie vGvL en vLvH met de stad Gent komen we later nog terug.

88 'Edelman' staat niet expliciet in de twee oorkonden zelf, maar wel in de dorsale notities. Zoals we later zullen zien, is dit terecht.

89 PEERSMAN, *Chronologische regestenlijst*, nr. 273 (p. 60), nr. 274 (p. 60); PEERSMAN en PUT, nr. 573 (p. 105); nr. 574 (p. 105); VANNERUS, *Les changements*, 25-26, 43, 62; afdruk zegel bij DE PAUW, ed., *Cartulaire*, plaat III, nr. 35 (p. 923; onder 'Rasse de Herzele, 1300'); VAN DEN EECKHOUT, *Heren*, 166.

90 Hierover zal van hun hand in een later nummer van *Het Land van Aalst* een uitgebreide archeologische en historische studie verschijnen met de tekstuitgave van de vier oorkonden uit het Ninoofse abdijsarchief (inventarisnummers 572-574 en 739), die betrekking hebben op het 'goed van Beveren'. Met dank aan Dirk van de Perre om ons hierover te berichten.

Boven: originele perkamenten oorkonde van Raas van Herzele en zijn vrouw Clementien van 17 maart 1301 (n.s.) bij het verwerven van het 'goed van Beveren' van de Ninoofse abdij, met de uithangende zegels van Raas van Herzele, ridder (links) en Wouter van Herzele, heer van Herzele (rechts).

(RAB, Abdij Ninove, nr. 573)

Onder links: zegel van Raas van Herzele in roodbruine was, met de drie klimmende leeuwen en de veertien besanten in de rand. Van het randschrift is alleen het laatste woord MILITIS leesbaar. Het volledige randschrift luidt vermoedelijk: S. RASONIS DE HERSELE MILITIS.

Onder rechts: zegel van Wouter van Herzele in zwarte was, met de keper. Het randschrift is nog moeilijk ontcijferbaar, maar luidt vermoedelijk: S. WALTERI DNI DE HERSELE.

@ Algemeen Rijksarchief ; foto's Dirk Van de Perre

behoorde er ook een versterkte woning bij.⁹¹ Het raakpunt met Aspelare was niet ver te zoeken, want een stukje van de afhankelijke grond lag te Aspelare (*in therscap van Asplar ende in scependom van Asplar*). Het leen zelf hing af van het Sint-Geertruikapittel van Nijvel. Er werd echter een clause ingebouwd die luidde dat wanneer het landgoed Beveren onttrokken zou worden aan Raas en zijn vrouw, de abdijs hen in dat geval elk jaar van 400 bundels brandhout moest voorzien in hun verblijf te Aspelare (*domum nostram apud Asplar*) in de maand mei, te leveren met karren van en op kosten van de abdijs, en verder op de feestdag van Sint-Baafs op 1 oktober 8 ellen (*aunes*) grijs laken moest leveren, nl. dat soort laken dat de religieuzen van de abdijs ook voor zichzelf gebruiken, om daarmee een tuniek te maken ten persoonlijke gebruik van Raas. Na de dood van Raas en zijn echtgenote zouden die rechten vervallen. Getuigen waren enkele mensen van de abdijs waaronder de abt, terwijl Raas zijn schoonbroer, Wouter, heer van Herzele (*frater, Walter, dominus de Hersele*) als aanwezige inriep, tegenover wie hij beloofde alle clauses van het contract te zullen naleven. Dit laatste deed Raas omdat hij al zijn bezittingen die hij van Wouter in leen hield, als borg inzette. Hier wordt dus expliciet gestipuleerd dat Raas zaken van zijn *frater* Wouter in leen bezat te Herzele en omgeving. De twee akten van dezelfde datum waarin dit alles gestipuleerd stond, werden uitgevaardigd te Roeselaar, in Sint-Antelinks, deelgemeente van Herzele, zoals blijkt uit de dorsale notitie.⁹² Nog interessant zijn ten slotte de twee zegels met wapenschilden die aan beide oorkonden hangen en vrij gaaf bewaard gebleven zijn. Het wapenschild van Raas van Herzele: drie leeuwen met een zoom beladen met veertien besanten over alles, terwijl dat van Wouter, heer van Herzele, een keper draagt, dus twee totaal verschillende zegels.⁹³

De vertaling van *frater* door ‘schoonbroer’ ligt voor de hand. Ten eerste had het woord in die tijd vaak die betekenis,⁹⁴ en ten tweede lijkt

91 PEERSMAN, *Chronologische regestenlijst*, nr. 264 (p. 58); PUT en PEERSMAN, *Inventaris*, nr. 572 (p. 105). Zie vooral de recente uitgave in GYSSELING, ed., *Corpus*, nr. 1773 (p. 2637-2638). In de dorsale notitie staat *Razo de Herzele ... militis, equitis sive nobilis*. Ook aangehaald in: RdL, 422; GdL, I, 232-234; CLAESSENS, ‘L’orgine’, 293.

92 Over de ligging, cf. *infra*.

93 Over het wapenschild van Raas van Herzele, cf. *infra*. Over dat van Wouter, heer van Herzele, dat met behulp van wapenboeken vollediger kan omschreven worden als: in keel een keper van goud; wapenkreet ‘Herzele’, zie naast de vermeldingen in GdL en RdL: VANNERUS, *Les changements*, 43; VAN DEN EECKHOÛT, *Heren*, 28; VAN DEN EECKHOÛT, *Armorial*, I, 221; WARLOP, ed., *Wapenboek*, 144.

94 CROENEN, *Familie*, 31; VANNERUS, *Les changements*, 44. Zie ook nog andere voorbeelden, zelfs binnen de familie vGvL: DE LIMBURG-STIRUM, ‘Les seigneurs’, 38-39; DOUXCHAMPS, ‘Liedekerke’, 396.

dat ook logisch, vermits zowel Clementien als Wouter beiden ook 'Van Berchem' genoemd worden, in tegenstelling tot Raas. De kritiek van Claessens op de vertaling van *frater* door 'schoonbroer' gaat dus niet op.⁹⁵ Zij heeft wel gelijk wanneer zij zegt dat er geen grond is voor de stelling van RdL, die zich liet inspireren door oudere genealogieën. Deze laatste zag Wouter als iemand van de voorname adellijke familie Van Gistel, die bovendien gehuwd was met een dochter van Raas VIIIa en Aleydis van Boelare. Hij zou meer bepaald een zoon zijn geweest van Zeger van Gistel en Ida, vrouwe van Herzele. Terecht verwijst zij daarvoor naar Warlop, die aan dit koppel (Zeger van Gistel en Ida) geen kinderen toewijst, terwijl ook de toenaam 'Van Herzele' bij Ida helemaal niet bewezen is. De naam 'Wouter' die zowel bij de familie Van Gistel als bij die van Van Herzele populair was, was een van de meest voorkomende in onze contreien gedurende de middeleeuwen. Ook de keper in beide wapenschilden vindt Claessens te banaal als bewijsvoering. Nadat latere nazaten van Wouter van Herzele zich in de zeventiende eeuw als markiezen De Herzelles hadden opgewerkt tot heren van Lillare, zochten zij – net zoals zovele andere families – met ingehuurde genealogen naar een grootse familieafkomst in een ver verleden.⁹⁶ Daarom moesten belangrijke families op de een of andere manier in hun middeleeuwse stamboom ingewerkt worden. De familie Van Gistel kwam zo in het vizier. Ook de familie Van Liedekerke zelf zou zich hier later aan bezondigen. Nochtans voelde men aanvankelijk weinig nood daaraan, omdat het behoren tot de familie Van Liedekerke zelf of ten minste het dragen van die titel reeds als zeer voornaam beschouwd werd. Dat leiden wij onder meer af uit de motivatie die werd gegeven toen koning Filips IV in 1627 aan Ferdinand-Georges van Liedekerke de titel van 'heer van Moeskroen' toekende. Ferdinand-Georges was immers afkomstig uit *une des plus anciennes et illustres de nostre dict Comté de Flandres apparentés (sic) et alliés (sic) aux premières familles de Pays-Bas*. Toch zullen latere genealogieën, zowel die van de familie De Herzelles als die van Van Liedekerke, die veel invloed hebben uitgeoefend op de eigen genealogische literatuur van de voorbijaande twee eeuwen, pronken met het beroemde geslacht van Van Gistel in hun stamboom.⁹⁷

Een verdere aanvulling van gegevens voor deze personen en hun onderlinge verwantschap biedt een opname in het necrologium van de

95 CLAESSENS, 'L'origine', 293, 295. Over het feit dat beiden 'Van Berchem' worden genoemd en de gevolgtrekkingen hieruit, cf. *infra*.

96 De eerste markies was Willem-Filips de Herzelles, Werchin en Liedekerke.

97 CLAESSENS, 'L'origine', 306.

abdij van Ninove op 19 januari : *Commemoratio ... domini Rasonis de Hersele et domine Clementie de Berchghem, uxoris eius, et Aleidis, filie domini Walteri de Berghem quibus debemus officium.*⁹⁸ Het gaat hier om heer Raas van Herzele en zijn echtgenote, vrouwe Clementien van Berchem, samen met Aleydis, de dochter van heer Wouter van Berchem. Men krijgt sterk de indruk dat het hier om dezelfde Raas en Clementien gaat, hoewel die laatste nu Clementien van Berchem genoemd wordt, terwijl bovendien de twee direct daaropvolgende namen ook twee Van Berchems zijn, wat doet vermoeden dat zij nauwe familie zijn van Clementien.

Een even belangrijk document om de hoger genoemde personen verder te identificeren is een oorkonde van 27 november 1377. Het O.L.V.-kapittel van Antwerpen liet via een notarisoorkunde weten dat de Gentse poorter Gijzelbrecht de Grutere (*Ghiselbertus Grutere*) een erfelijke jaarrente van 1 lb. tournois, die ridder Raas van Liedekerke, heer van Aspelare, en Clementien, zijn echtgenote (*dominus Rasso de Liedekerke, miles, dominus de Aspelare, et domina Clementia, eius vxor*), geschonken hadden op goederen die Clementien bezat en naliet te Aspelare,⁹⁹ welke Gijzelbrecht geërfd had en die dienden voor de betaling van een eeuwigdurende kapelanij in het begijnhof van Antwerpen onder het patronaatschap van het kapittel van Antwerpen, had afgekocht voor 16 lb. gr. Vlaams.¹⁰⁰ De viering bestond uit een dagelijkse mis, die wegens het teruglopen van de inkomsten tot 25 Franse kronen per jaar, door de bisschop van Kamerijk op 1 juni 1400 herleid werd tot vier missen per week.¹⁰¹

De stichtingsoorkonde uit '1307' (dus ook mogelijk 1308 n.s.) is verdwenen, maar een inventaris van het kapittelarchief – de stichting

98 VAN DE PERRE, ed., 'Het necrologium', 48 (in schrift uit het begin van de veertiende eeuw). Van de Perre identificeert Raas van Herzele als de zoon van Raas VIIIa en zijn vrouw Clementien van Berchem, overleden ca. 1330. Zie ook de aanduidingen van de necrologiumnotitie bij: VANNERUS, *Les changements*, 26; RdL, 425; GdL, II, 237; CLAËSSENS, 'L'origine', 293, maar telkens op basis van een latere kopie.

99 Volgens RdL, 423, betreft het hier de door haar man bezorgde douarie: *C'était une mesure provisoire, en attendant que certaines terres, d'une valeur adéquate, soient régulièrement amorties à l'usage de la fondation*. Dat lijkt ons een toch wat vreemde redenering, temeer daar de stichting gericht is op het zielenheil van Raas VIIIa, de (mogelijke vader) van Raas van Herzele. Zelfs indien de definitieve betalingsmodaliteiten vastgelegd werden op een moment dat Raas van Herzele al overleden was (zie hierna) en de plicht van uitvoering op de schouders van Clementien kwam te liggen als tijdelijke wettige erfgename, dan nog verwachten wij niet dat zij haar douarie daarvoor zou aanspreken.

100 RAK, *d'Ennetières*, nr. 1424 (vroeger Kasteel Duras, nr. B 168); WARLOP, *Inventaris*, nr. 59 (p. 237-238); Commentaar: RdL, 403, 422-423; VAN DEN NIEUWENHUIZEN, *Kapelaniewezen*, I, 227, met verwijzing naar capsula 131, nr. 4-5; VANNERUS, *Les changements*, 27, 62.

101 VAN DEN NIEUWENHUIZEN, *Kapelaniewezen*, 228.

zelf was materieel ondergebracht bij het kapittel van O.L.V. te Antwerpen dat het patronaatsrecht over de Antwerpse begijnhofkerk uitoefende, wat betekent dat ze ook bevoegd was voor de in deze kerk ingestelde kapelanijen – die werd opgesteld in 1619, leert ons dat het dossier ondergebracht was in lade (*capsa*) 134 van het archief. In die archiefnotitie, die dus de oorspronkelijke inhoud van de oorkonde weergeeft, lezen wij eveneens dat de stichters Raas van Liedekerke, ridder, heer van Aspelare, en diens echtgenote, vrouwe Clementien zijn.¹⁰² De stichting van de eeuwigdurende kapelanij heeft zich dus praktisch onmiddellijk voltrokken na het overlijden van Raas VIIIa, dat in 1306-8 gesitueerd moet worden,¹⁰³ waardoor we deze stichting zonder meer kunnen linken aan Raas VIIIa.

De band die Raas VIIIa en mogelijk ook zijn nazaten hadden met de Antwerpse O.L.V.-kerk en het begijnhof kan mogelijk te maken hebben met de aanwezigheid aldaar van een familielid, de kanunnik-cantor van het kapittel, Raas Berthout. Zijn neef Jan Berthout, oudste zoon van de heer van Neckerspoel bij Mechelen, verklaarde op 2 oktober 1294 dat zijn oom Raas via hem 2 ½ sisters rogge Brechtse maat en 1 d. Leuens op goederen te Warenhout onder Zundert schonk aan de recentelijk opgerichte kapelanij verbonden aan het O.L.V.-altaar, die voor het eerst vermeld wordt in 1251.¹⁰⁴ Los daarvan waren het Antwerpse O.L.V.-kapittel en het begijnhof belangrijke instellingen in de regio, waarvan de faam gemakkelijk vooraanstaande families aanlokte om er een stichting of schenking te verrichten.

Volgens Claessens, die moedwillig alleen op basis van de tekst van 1619 melding maakt van deze stichting van 1307, moet niet veel belang gehecht worden aan een bron *qu'on ne peut pas prendre ... au sérieux*.¹⁰⁵ Volgens haar zou men in 1619 de tekst van de stichting niet meer zo precies geformuleerd hebben, meer zelfs, men zou ook bewust de namen hebben opgefleurd met 'Van Liedekerke' om de familie Van Herzele belangrijker te laten uitschijnen dan zij in feite was. Toch blijft de vraag waarom precies in eigen documenten, en dus opgesteld binnen een vrij onafhankelijke archiefcontext, nl. de administratie van het Antwerpse kapittel, de naam van Raas van Herzele gewijzigd geweest

102 RdL, 422-423; GdL, II, 235-236: *ex dono Rasonis de Liedekerke, militis, domini de Aspelaere, et dominae Clementiae, ejus uxoris.*

103 Cf. supra.

104 Zie de uitgave in CAMPS, e.a., ed., *Oorkondenboek*, nr. 1337 (p. 918-921), met correcties t.o.v. de gegevens in: VAN DEN NIEUWENHUIZEN, *Kapelaniewezen*, 227-228; OLYSLAGER, *750 jaar begijnen*, 48. Zie hierna waar een link tussen de familie vGvL en de familie Berthout wordt gelegd.

105 CLAESSENS, 'L'origine', 303, en dus een 'meer dan drie eeuwen later geredigeerde tekst'. De datum van de originele akte zou ook 1308 n.s. kunnen zijn.

zou zijn door die van Raas van Liedekerke. Maar Claessens vond het blijkbaar niet nodig om van de nog in originele vorm bestaande tekst uit 1377, waarin zeer expliciet van ‘Raas van Liedekerke en zijn echtgenote Clementien’ (Van Berchem) wordt gesproken, akte te nemen. Van onpartijdigheid gesproken!

Vervolgens werd op 12 maart 1330 bekendgemaakt dat vrouwe Clementien, die de echtgenote was van heer Raas van Herzele, een testament had opgemaakt: ¹⁰⁶ *Weten alle dieghene die nu zijn ende wesen zullen dat mijnvrouwen Clemensie, mijns heeren mijns her Raes wijf was van Hersele, hare testament ende haren utersten wille ordinerende bij wille ende bij consente van mijn heere Rasen voorseyt gaf ende besette ende bi consente van mijnen heere Racen voorseit gaf den zustren van S[en]te Claren bij Ghent. Hierin gaf zij aan de zusters clarissen nabij Gent een jaarlijkse rente van 20 s. par. voor een pitantie de dag van haar jaargetijde te houden op 21 januari (Sint-Agnes in januari), bezet op goederen gelegen in de heerlijkheid Herzele, meer bepaald op de hoeve Broucke nabij Yvendale en een stuk land te Mansfelt. Wouter, heer van Herzele, die de rente moest betalen, mocht hiervoor in de toekomst een ander eigendom geven – dat evenwel dichterbij de stad Gent moest liggen – of anders een eenmalige som van 20 s. oudere gr. torn. waarmee het klooster dan een nieuwe rente zou kunnen kopen. Ridder Raas van Herzele *vorseit* hechtte er zijn zegel aan en vroeg de schepenen van Herzele dit ook te doen. De schepenen deden dit in opdracht van Wouter, heer van Herzele. Als wij de oorkonde strikt lezen is het niet noodzakelijk zo dat de instemmer en zegelaar, ridder Raas van Herzele, dezelfde is als Raas van Herzele, echtgenoot van Clementien. Het zou bijvoorbeeld evengoed zijn zoon kunnen zijn, die – zoals hierna wordt betoogd – dezelfde naam droeg. Eerdere auteurs hebben dit echter wel zo gelezen en redeneerden vanuit die optiek dat niet Raas van Herzele, maar Clementien, zijn vrouw, al gestorven was op het moment dat de*

106 RAG, *Rijke Klaren*, nr. 1, f. 152 v° - 153 r°; nr. 3, f° 49 v° (resumé) en 230 v° (kopie). Transcriptie: SAG, *NdP*, Herzele. Zie de commentaar, waarbij de meeste studies als datum voor deze akte 12 maart 1330 geven: GHYSELS, *Het Rijke Klarenklooster*, 64; VAN DEN BEECKHOUT, *Heren*, 166; RdL, 425 en 521; GdL, II, 237-238; CLAESSENS, ‘L’orgine’, 293; VANNERUS, *Les changements*, 23, 26 (geeft 12 maart 1330). De tekst van de oorkonde is slechts in kopie bewaard. Als datum wordt 2 maart 1330 gegeven. Weergave van deze stichting in: RAG, *Klarissen*, nr. 3 (Kloosterkroniek Ysenbaert), f° 282 r°: *Item myvrouwe Clementie van Hersele, mijns sheeren Racen wijf was, gaf ons xx s. par. tsiaers, goeden erflijcken renten*. Over deze kloosterkroniek, geredigeerd in 1537-1538 n.s., op basis van archivalische documenten en dus relatief betrouwbaar, zie: CASSIMAN, *Stichting*, 28; GHYSELS, *Het rijkeklarenklooster*, 80.

akte verleden werd.¹⁰⁷ Dat de lezing 'Clementien, vrouw geweest van de reeds overleden Raas' de juiste is, lijkt ook uit het feit dat deze Clementien nadien nog in de bronnen verschijnt, zoals in 1334/35 n.s. (zie hierna). Vermeldingen van een optreden van Raas van Liedekerke in 1334, 1336 en 1340, die we eerder aanhaalden, kunnen dus onmogelijk op 'onze' Raas van Liedekerke of van Herzele betrekking hebben. Daarmee wijzigen we toch in belangrijke mate eerdere standpunten die uitgingen van het feit dat Clementien al overleden was op 12 maart 1330, terwijl Raas van Herzele nog een hele poos leefde. Het zal ons ook beter helpen verklaren waarom er een tijdje geen spoor is van een Raas van Herzele.¹⁰⁸ De stichting in het klooster van de clarissen hield wellicht verband met de aanwezigheid aldaar van familieleden. Zo was er een Marie van Herzele die in de jaren 1322 tot 1331/32 n.s. optrad als abdis.¹⁰⁹ Deze Marie, bekend van de schenking van 20 gr. per jaar om een lamp te laten branden voor O.L.V, stierf in een ongekend jaar op 2 mei.¹¹⁰ Misschien was zij zelf een dochter van Raas en Clementien, omdat wij weten dat het bemachtigen van dergelijke functies in die tijd vaak alleen mogelijk was als men uit een belangrijke familie voortkwam die zich met geld en invloed zo een positie kon toeëigenen voor een van haar telgen. Rond diezelfde periode verbleef ook een zuster

107 VANNERUS, *Les changements*, 26-27; VAN DEN EECKHOUT, *Heren*, 166; DOUXCHAMPS, 'Liedekerke', 388, beweren zelfs dat Raas van Herzele pas ca. 1335 overleden is. Ook GHYSELS, *Het Rijke Klarenklooster*, 65, las het in de zin dat Clementien reeds weduwe was op het moment dat deze akte werd uitgevaardigd. GdL, II, 238; RdL, 420, 521, situeren Raas' overlijden tussen 1330 en 1339/40. Zie ook de eerder aangehaalde akte van 27 november 1377 waarin heel duidelijk gezegd wordt dat Clementien de langstlevende was.

108 Cf. infra.

109 Zie RAG, Rijke klaren, oorkonden nr. 42 (4 febr. 1322 n.s.) en nr. 60 (14 nov. 1331 geeft enkel Maria). Op 22 jan. 1326 en 6 juli 1327 trad wel Avezoete Annoens op als abdis: RAG, Rijke klaren, oorkonden nr. 50 en 53.

110 CASSIMAN, *Stichting*, 27; GHYSELS, *Het Rijke Klarenklooster*, 66 en 113; SAG, *NdP*, Herzele, met diverse aanhalingen uit het archief van het klooster uit RAG: *Item vrou Marie van Herzele was hier abdersse in diaer van dertienhondert ende XXXI ende ooc XXIII ende staerf up den tweesten dach van meye anno* (sic): RAG, *Klarissen*, nr. 3 (Kloosterkroniek Ysenbaert), f° 282 r°;

Akte van 4 februari 1322 n.s., waarin zij een meers te Destelbergen verwisselt tegen percelen te Gentbrugge: GHYSELS, *Het Rijke Klarenklooster*, 66 (foute datum);

Akte van 26 februari 1324 n.s.: *Marie van Herzele, abdesse: mer vrouwen de abdesse vrou Marie van Hersele omtrent den jaren 1327;*

Anno xiii° xxiiii up Sente Gregorius (12 maart 1324) der Vrou Marie, voorscreven abdersse, gaf myjoffrouw van der Averien, heere Jans dochter, gaf den clooster 10 lb. par., die gheleyt waren an de kercke, om welcke 10 lb. par. myvrouwe ende al tconvent haer beloefden voor haer te doene een eeuwich jaerghetie. Ic hebbe den bezeghelden brief ghesien: RAG, *Klarissen*, nr. 3, Cartularium, f° 282 r°;

Zuster Marie voorscreven gaf 20 gr. tsjaers ter lampten van Onser Vrouwen: RAG, *Clarissen*, nr. 3 (Kloosterkroniek Ysenbaert), f° 282 r°.

Margriete van Herzele in het klooster.¹¹¹

De schepenen van Liedekerke en Denderleeuw bevestigden in 1334/35 n.s. dat *joffrouwe* Clementien van Liedekerke ten bate van een pitantie in de abdij van Ninove een schenking deed van een jaarrente van 3 lb. par. op eigendom in Denderleeuw.¹¹² Elders hebben wij de stelling van vroegere genealogen, waaronder GdL en RdL, verworpen als zou deze Clementien de zuster van Raas VIIIa geweest zijn.¹¹³ Niemand anders dan Clementien van Berchem komt hiervoor in aanmerking. Dat Clementien de naam 'Van Liedekerke' (zie hierna) van haar man overnam, sluit aan bij een meer algemene tendens die wij in die periode bij adellijke families en ook bij de familie vGvL hebben vastgesteld.¹¹⁴

Voorlopig besluit. Brengen wij nu eens alle gegevens bij elkaar dan blijkt dat de edelman en ridder Raas van Herzele, ook 'Raas van Liedekerke' genoemd,¹¹⁵ heer van Aspelare, ten laatste in 1301 gehuwd was met Clementien van Berchem. Vandaar dat zij, zeker na de dood van haar man, als 'Clementien van Liedekerke' door het leven ging. De zoon en kleinzoon van Raas en Clementien zullen afwisselend de naam Raas van Herzele en Raas van Liedekerke gebruiken.¹¹⁶ Zijzelf was de zus van Wouter, die net als zijn vader heer van Herzele was. Raas van Herzele is vroeger gestorven dan tot hiertoe gedacht werd; hij stierf reeds voor 12 maart 1330. Samen vaardigden Raas en Clementien in 1301 twee akten uit te Roeselaar. Wij vinden aan die akten zowel het zegel van Raas van Herzele als dat van zijn schoonbroer, Wouter van Herzele, terug. Op dat van Raas prijken drie leeuwen, terwijl dat van Wouter getooid is met het wapenschild van het huis Van Herzele, de keper. Het koppel had een woonst in Aspelare en bezat gronden zowel in Herzele als te Aspelare en verder nog een leen in Sint-Antelinks.¹¹⁷ De bezittingen in Herzele hield Raas grotendeels in leen van

111 *Item, hier heeft gheweest een suster Mergriete van Herzele*: RAG, Klarissen, nr. 3 (Kloosterkroniek Ysenbaert), f° 282 r°. Zie ook: GHYSELS, *Het Rijke Klarenklooster*, 113; SAG, *NdP*, Herzele. Of waren ze dochters van de oom van Raas, Filips van Liederke? We wensen daarom te attenderen op het feit dat Filips van Liedekerke twee dochters had, met de naam Margriete en Marie, cf. supra.

112 PEERSMAN, *Chronologische regestenlijst*, nr. 312 (p. 69); PUT en PEERSMAN, *Inventaris*, nr. 344-345 (p. 79).

113 Cf. supra. Misschien nog aan toevoegen dat volgens het Middelnederlands *joffrouw* (jonkvrouw) zowel voor een ongehuwde (jonge) vrouw, maar ook voor een (gewezen) getrouwde vrouw van stand kon gebruikt worden.

114 Eerder gaven we diverse voorbeelden aan binnen de familie vGvL, zoals bij de echtgenotes van de zonen van Raas VIIa en bij de schoonzussen van Raas VIIIa, of bij Mathilde van Liedekerke (mei 1335).

115 Waarmee wij ingaan tegen de stelling van Claessens: *Rasse de Herzele, que l'on retrouve dans une série d'actes contemporains, n'est jamais appelé 'van Liedekerke', sinon dans des documents postérieurs ou apocryphes*.

116 Al zal de kleinzoon meer en meer de naam Van Liedekerke verkiezen. Deze nazaten en dus ook hun naamgeving komen aan bod in een latere bijdrage.

117 Zie ook nog de goederen vermeld in de oorkonden van maart 1324 en 1335 n.s.

zijn schoonbroer Wouter, de heer van Herzele. In 1307 stichtten Raas en Clementien samen een kapelanij in het begijnhof te Antwerpen voor Raas VIIIa. Gijzelbrecht de Grutere was erfgenaam van hun goederen in Aspelare en zou de betaling van de kapelanij in 1377 herschikken. Clementien fundeerde op 12 maart 1330, toen haar man reeds overleden was, een kapelanij bij de clarissen te Gent. Hier verbleven de latere abdis Marie van Herzele en zuster Margriete van Herzele, allicht nauwe verwanten van Raas en Clementien. In 1334/35 n.s. volgde nog de inrichting van een pitantie door Clementien in de abdij van Ninove. Zoals het in de traditie van de familie vGvL pastte, zouden ook Raas van Herzele of van Liedekerke en zijn vrouw Clementien een intense band met de abdij van Ninove onderhouden. Van Clementien zouden wij ook niet anders verwachten, want ook de Van Herzeles hadden een goede relatie met de abdij via stichtingen en schenkingen. Meteen wordt ook een aantal andere zaken duidelijker die wij al eerder aangestipt hadden, maar waarvan nu pas voor het eerst de draagwijdte en context begrepen worden, zoals het feit dat de in 1331 bij de dominicanen te Gent begraven Wouter, heer van Herzele, op zijn grafzerk wapenschilden had die verwijzen naar Van Liedekerke en Van Aspelare.¹¹⁸ Ofwel gaat het hier om de Wouter van Herzele uit 1301, ofwel was het zijn zoon die hem opvolgde als heer van Herzele. Maar de denkpiste dat het om een niet-eerstgeboren zoon van Raas en Clementien zou gaan, mag ook niet helemaal uitgesloten worden, aangezien in die tijd Van Liedekerke en Van Herzele als namen inwisselbaar waren.

Misschien moeten wij er eigenlijk niet meer op ingaan omdat het ons inziens overduidelijk is dat Raas van Herzele vereenzelvigd mag worden met Raas van Liedekerke – en verder zullen wij ook uitleggen wat daar precies de implicaties van zijn – maar toch willen wij mogelijke kritiek op deze nieuwe stellingname nu reeds in de kiem smoren. Claessens beweert: *Il n'existe pas d'exemple à ma connaissance que le fils d'un des plus grands seigneurs du pays prenne le nom de terres éparées dont il serait propriétaire et ce dans un village possédé par un autre seigneur dont c'est le seul patronyme*. En zeker niet wanneer hij in dezelfde akte met een naamgenoot zou optreden. Verder signaleert ze nog dat, mocht Raas van Herzele een Liedekerke zijn, hij eerder de naam 'Aspelare' zou overgenomen hebben, waar zijn enige heerlijkheid lag, en dat zeker

118 CLAESSENS, 'L'origine', 305, waar ze beweert dat Raas van Herzele het schild Aspelare droeg dat hij via zijn moeder, lid van een belangrijke familie, en dochter van Raas VIIIa en Aleydis van Boelare, had geërfd.

niet zomaar de naam 'Van Herzele' doorgegeven geworden zou zijn aan zijn zoon en kleinzoon, indien het niet een soort familienaam was.¹¹⁹

De keuze om de naam 'Van Herzele' te gebruiken had ons inziens in de eerste plaats te maken met het belang van deze locatie binnen het bezit van Raas (en Clementien).¹²⁰ Precies de verwijzing naar het bezit van een belangrijk domein was een manier om zich als edelman te affirmeren.¹²¹ Wij kunnen beamen dat op twee manieren bezittingen te Herzele onder Raas en Clementien verenigd werden: enerzijds van oudsher via het huwelijk van een Van Gavere met Clarissia van Herzele en later via erfenis na het overlijden van Aleydis van Boelare (1294) -waarbij goederen te Herzele als niet behorend tot het oude familiale erfgoed van het huis vGvL nadien vaak werden doorgegeven aan niet eerstgeboren zonen-¹²²; anderzijds via het huwelijk van Raas met Clementien van Herzele. De vraag of Raas van Liedekerke of van Herzele zich door zijn huwelijk met Clementien van Berchem zeer verlaagde, moet negatief beantwoord worden. Vooraleer wij zijn positie verder zullen onderzoeken, is uit het voorgaande reeds voldoende gebleken dat de familie Van Herzele verre van onbemiddeld was. Als adellijke familie had zij ook in de grootste stad van Vlaanderen een belangrijke en vooraanstaande positie verworven. Vanuit die optiek waren leden uit die familie aantrekkelijke huwelijkspartners. Dat via de naamgeving beklemtonen, kan ook meegespeeld hebben om zich Raas van Herzele te laten noemen. In die zin beantwoordde het huwelijk tussen Raas en Clementien aan de manier waarop adellijke huwelijken meestal verliepen in de late middeleeuwen. Ze werden vooral geregeld door de familie vanuit zakelijke en sociale motieven.¹²³ Door zijn huwelijk kon Raas zijn bezittingen te Herzele uitbreiden en op die manier zijn inkomsten, macht en prestige vergrootten. De nabijheid van beider familiale domeinen (Aspelare-Herzele) kan daarbij een rol gespeeld hebben. Maar ook eventuele contacten die via Gent verliepen kunnen de families bij elkaar gebracht hebben. Zeker de deelname aan de Gentse Sint-Jacobsbroederschap door leden van beide families komt daarvoor in aanmerking.¹²⁴

119 CLAESSENS, 'L'origine', 294.

120 Talrijke andere voorbeelden waarbij het verwerven van een belangrijk domein leidde tot het krijgen van een nieuwe toenaam, hebben wij reeds gegeven voor de generaties van Raas VIIa tot Raas IXa. Zie ook GdL, I, 259.

121 BUYLAERT, *Repertorium*, 7-8; WARLOP, *De Vlaamse adel*, 92; cf. infra.

122 Zoals eerder het geval was met Arnulf en Filips van Liedekerke, cf. supra. Zie ook RdL, 304, noot 2.

123 WARLOP, *De Vlaamse adel*, 368-373; BUYLAERT, *Eeuwen*, 58-66, 72-77, 123, met de rol daarin van het huwelijksvermogenrecht en de bruidsschat.

124 Cf. supra. Over het vermoedelijke lidmaatschap van Raas van Herzele, cf. infra.

Nu wij enerzijds een 'Raas van Herzele' overeenkomend met 'Raas van Liedekerke' hebben getraceerd, die huwde met iemand van de familie Van Berchem/Van Herzele, en anderzijds eerder hebben vastgesteld dat Raas VIIIa en Aleydis van Boelare naast hun eerstgeboren zoon Raas IXa ook nog een andere zoon, Raas IXb, hadden, lijkt het voor de hand te liggen dat precies die laatste zoon van Raas VIIIa en Aleydis van Boelare Raas van Herzele of van Liedekerke was. Chronologisch en geografisch zijn er op dat vlak geen tegenstrijdigheden, maar wij willen graag nog andere elementen aanbrenge om deze hypothese te onderbouwen. En inderdaad, nogal wat bewijzen stapelen zich op, zodat men niet anders mag besluiten dan dat Raas van Herzele alleen kan vereenzelvigd worden met een kind uit het huwelijk van Raas VIIIa en Aleydis van Boelare. Het is wonderlijk hoe op die manier alle puzzelstukjes stilaan in elkaar beginnen te passen. Toch moeten ook nog enkele zaken opgelost worden, zoals bijvoorbeeld de naam 'Van Berchem', die zowel door Clementien als Wouter gedragen werd.

d. Verdere biografische gegevens betreffende Raas van Herzele

Volgens RdL is er heel weinig over hem bekend, en hij vermoedt dat de reden voor die beperkte aanwezigheid in overgeleverde bronnen te maken heeft met het feit dat Raas geen erfgenaam werd van grote heerlijkheden of bezittingen, waardoor hij ook geen directe vazal was van de graaf van Vlaanderen.¹²⁵ Natuurlijk ging hij uit van een lange carrière van pakweg 40 jaar, nl. tussen 1301 en het overlijden van Raas, dat hij ca. 1340 dateerde.¹²⁶ Ondertussen hebben wij geleerd dat deze eerste Raas van Herzele of van Liedekerke al veel vroeger overleden was, in elk geval voor 2 maart 1330. Men kan zich afvragen of deze Raas al niet enkele jaren vroeger gestorven was. Het feit dat er geen enkele Raas van Herzele op de voorgrond trad tussen 1315 en 1328, een toch niet zo bronnenarme periode, zou daarop kunnen wijzen.¹²⁷ Vermoedelijk was zijn zoon, die eveneens Raas van Herzele (en later van Liedekerke) zou

¹²⁵ RdL, 421.

¹²⁶ Verder laat hij Raas van Herzele huwen met Clementien kort voor 1300, enerzijds omdat haar ouders niet lang voor 1267 gehuwd waren, anderzijds omdat zij zeker drie oudere broers had en waarschijnlijk een of meer oudere zusters. Dat houdt volgens hem dan ook in dat Raas waarschijnlijk geboren is rond 1275. In 1300 moet hij 25 jaar geweest zijn. Raas zou dan rond zijn zestigste overleden zijn. Met deze speculaties, die bovendien vanuit verkeerde uitgangspunten vertrekken, hoeven wij echter niet langer rekening te houden.

¹²⁷ RdL zat hier wat verveeld mee, cf. supra. Indien we rekening houden met de vermelding van Raas van Liedekerke in 1319 (zie hierna) dan is de kloof iets smaller, nl. 1319-1328.

heten,¹²⁸ nog te jong om dan al enige rol van betekenis te spelen. Toch hebben wij van deze Raas wat meer sporen gevonden dan tot hiertoe in de literatuur werd aangegeven. Zo dateerde de oudste tot hiertoe gekende getuigenis van Raas van Herzele van 1301. Verrassend genoeg vonden wij deze naam ook al terug op het einde van de dertiende eeuw. *Rasce van Arzele* schreef zich toen in in de al vaak genoemde Sint-Jacobsbroederschap, binnen de afdeling van Sint-Jan.¹²⁹ Dat het om 'onze' Raas van Herzele gaat, is heel aannemelijk. De inschrijving in de Gentse broederschap wijst op activiteit te Gent en wellicht ook op het bezit aldaar van een tijdelijk of vast verblijf. Merken wij terzijde op dat ook andere leden van de familie vGvL, alsook leden van de familie Van Herzele, zich in die periode manifesteerden als leden van deze Gentse broederschap.¹³⁰

Ten tijde van de schriftelijke overeenkomst van 15 december 1315 tussen Zeger van Liedekerke en de poorters van Geraardsbergen was Raas van Herzele (*Rase de Hersielle*) een van de heren die meebezegelden.¹³¹ Zijn betrokkenheid bij deze zaak kan gedeeltelijk verklaard worden door, enerzijds, zijn relatie met Zeger en, anderzijds, doordat hij te Geraardsbergen bepaalde bezittingen bezat en rechten uitoefende.¹³² Aangezien wij voldoende aangetoond hebben dat Raas van Herzele ook Raas van Liedekerke was en werd genoemd, is de kans niet onbestaan- de dat de enkele keren dat wij in het begin van de veertiende eeuw een Raas van Liedekerke ontmoeten, het om deze Raas van Herzele gaat. Zo was er het beleg van Rijsel ca. 1300.¹³³ Raas van Liedekerke hielp mee met de belegering door edellieden die tot de graafgezinde partij behoorden. Maar het kan natuurlijk evengoed om zijn broer of vader gaan. Beiden komen echter niet meer in aanmerking voor de Raas van Liedekerke die op 2 oktober 1314 erkende van de graaf een kwijtschrift van 40 pond ontvangen te hebben voor een erfelijk leen.¹³⁴ Het zou dan diezelfde Raas van Liedekerke kunnen zijn die op 25 januari 1319 als vertegenwoordiger van de vrouwe van Breda optrad tegenover de inwo-

128 De volgende generaties Raas van Herzele of van Liedekerke zullen in een aparte bijdrage behandeld worden.

129 GYSSELING, ed., *Corpus*, nr. 92 (p. 159, r. 4).

130 Cf. supra. Al in 1274 verkocht Raas van Gavere *Sher Raeses Gherecht* om zijn pilgrimage naar Compostela te betalen, zie de inleiding.

131 Uitgave bij GdL, I, Annexe ix (p. 426-428). Commentaar: CLAESSENS, 'L'origine', 302-303; RdL, 266, 324, 329-330; GdL, I, 352; VANNERUS, *Les changements*, 26.

132 Cf. infra.

133 DE LIMBURG-STIRUM, ed., *Codex diplomaticus*, I, nr. 58 (p. 199-200). Zie ook VERBRUGGEN, *De slag*, 217.

134 WYFFELS, *Rijksarchief Gent*, nr. 262 (p. 72).

ners van Steenberghe.¹³⁵ De context waarin Raas van Liedekerke hier optrad, namelijk als *mambour* van de vrouwe van Breda, laat weinig aan de verbeelding over. Dit past volledig in het profiel van de Raas van Herzele als vierde zoon van Raas VIIIa. We weten dat Raas van Herzele ook bezittingen had in Breda, wat zijn optreden aldaar zou verklaren.¹³⁶ Dat Raas van Herzele op het einde van zijn leven opnieuw 'Raas van Liedekerke' als naam gebruikte, moet ons misschien niet verbazen. Na de dood van zijn vader en oudste broer,¹³⁷ kon hij vanaf 1313 immers ook de naam 'Raas van Liedekerke' gebruiken, nu er geen onmiddellijke verwarring meer mogelijk was.

5. Op zoek naar verdere bewijsvoering

a. Het familiewapen

Het wapenzegel van Raas van Herzele dat wij terugvinden in 1301, wordt gekenmerkt door drie leeuwen. Daarmee sloot het volledig aan bij een oude familietraditie. Sinds 1220 waren de drie leeuwen het symbool van het wapen van de familie vGvL. Uit de wapenboeken weten wij dat het ging om een schild in keel 3 leeuwen van goud. Generaties lang zouden alle zonen en ook sommige dochters zich hiermee manifesteren tegenover de buitenwereld, terwijl ook de nazaten van Raas van Herzele dit wapenschild bleven gebruiken.¹³⁸ Sommigen vinden het gebruik door Raas van Herzele van een wapenschild, eigen aan de familie vGvL, op zich al een voldoende argument om hem als een vGvL te beschouwen.¹³⁹ Zo ver zouden wij niet durven gaan, maar het is wel een

135 RdL, 382; GdL, I, 375-376.

136 Cf. infra.

137 Cf. supra.

138 Tevoren gaven wij bij het overlopen van de (mogelijke) voorouders en andere naaste familieleden van Raas IXa telkens ook hun wapenschild op, indien daarover gegevens bekend waren. Het wapenschild kan men vooral achterhalen via de gebruikte wapenzegels. Daarnaast vindt men die wapenschilden ook terug in talrijke middeleeuwse en post-middeleeuwse wapenboeken, zoals het veertiende-eeuwse wapenboek van Gelre. Over de zegels van de families vGvL en vLvH zijn reeds diverse goede studies verschenen: DE LIMBURG-STIRUM, *Les sceaux*, en vooral VANNERUS, *Les changements*, terwijl ook in RdL en GdL veel aandacht daaraan besteed wordt. Verder ook VAN BERCHEM, *Les premiers seigneurs*, 11. Voor de weergave in de wapenboeken zie: WARLOP, ed., *Wapenboek*, 7-10; VAN DEN EECKHOUT, *Armorial*, I, 168-172 en 268-269; VAN DEN EECKHOUT, *Heren*, passim en vooral 276-277. De rand met veertien bezanten die het drieleuwendegel van Raas van Herzele kenmerkt, moet gezien worden als de breuk voor een jongere zoon, zodat dit niet kan gelden als het bewijs voor een verwantschap met de familie Van Wedergraat. Daardoor is een vroegere hypothese dat Raas van Herzele een zoon geweest zou zijn van Jan van Liedekerke, broer van Raas VIIIa, definitief naar de prullenmand verwezen: VANNERUS, *Les changements*, 37.

139 VAN BERCHEM, *Les premiers seigneurs*, 11: ... *les documents sigillographiques seraient assurément décisifs*. Zie ook nog: WARLOP e.a., *Moorsele*, 46; DE LIMBURG-STIRUM, 'Les seigneurs', 37; DOUXCHAMPS, 'Liedekerke', 394.

extra bevestiging van een reeds vastgestelde verwantschap tussen Raas van Herzele en Raas VIIIa. Warlop, die de opkomst van de erfelijkheid van het familiewapen midden dertiende eeuw dateert, beklemt oont dat het wapenschild op die manier uitdrukking gaf aan de trots die men had voor het geslacht.¹⁴⁰

b. De naam 'Raas'

In tegenstelling tot heden ten dage was het in de middeleeuwen de gewoonte – vermoedelijk eerst ontstaan bij de adel – om door de overname van de voornaam van de vader de directe en vooraanstaande verwantschap aan te duiden. *L'appartenance à la famille paternelle au sens du droit moderne se marque au moyen âge par les prénoms. ... Elle se complètera plus tard d'un nom féodal, mais la tradition des prénoms n'en restera pas moins déterminée par l'élément personnel de la continuité familiale.*¹⁴¹ Zeker tot het einde van de vijftiende eeuw werd deze traditie sterk in ere gehouden.¹⁴² Volgens Vannérus was het gebruik van de naam 'Raas' (*Razo, Raes, Race(n), Rasse(n), Rase(s), Ras(s)on*) door drie opeenvolgende (eerstgeboren) zonen binnen de familie vLvH een duidelijk bewijs dat Raas van Herzele en zijn nazaten daarmee een traditie voortzetten die in de lijn lag van wat door hun voorouders uit de familie vGvL al eeuwen was toegepast.¹⁴³ En inderdaad, generaties lang werd in de familie vGvL de eerstgeborene zoon steevast 'Raas' genoemd. Veel historici hebben die constante over de eeuwen heen als bijna uniek beschouwd.¹⁴⁴ Er zijn weinig andere (adelijke) families geweest waar een voornaam, in dit geval 'Raas', zo langdurig en consequent van de vader op de eerstgeborene zoon werd doorgegeven.¹⁴⁵ Op die manier kan men zelfs stellen dat de voornaam Raas de familiale bloedlijn sterker symboliseerde dan de toenaam, zeker wat de eerstgeborene betreft.¹⁴⁶ Ook in de zijtakken bleef de naam 'Raas'

140 WARLOP, *De Vlaamse adel*, 427, met als voorbeeld de familie vGvL.

141 VAN BERCHEM, *Les premiers seigneurs*, 9-10, verwijzend naar L. VANDERKINDERE, *La formation territoriale des principautés belges*, Brussel, 1902, II, 138: *Le choix des prénoms n'est jamais arbitraire ... Elle offre un des critères les plus sûrs pour identifier la désignation féodale quand, à propos de celle-ci, il peut y avoir doute sur le nom du lieu mentionné*; WARLOP, *De Vlaamse adel*, 42.

142 JEQUIER en VAN BERCHEM, 'Sceaux', 48.

143 VANNERUS, *Les changements*, 37.

144 WARLOP, *De Vlaamse adel*, 51-52.

145 Zie in de eerste plaats de stambomen bij WARLOP, GdL en RdL. Zie verder: VANNERUS, *Les changements*, 56-57; WARLOP e.a., *Moorsele*, 46; DOUX-CHAMPS, 'Liedekerke', 394. Patrilineaire voornaamgeving kwam vooral voor bij de hoge adel: BUYLAERT, *Eeuwen*, 243 n. 217.

146 Zie ook BUYLAERT, *Eeuwen*, 60, over het relatieve belang van de familienaam in die tijd. Vandaar dat wij opteerden om hiervoor enkel de term toenaam of eigenaam te gebruiken.

sterk ingeburgerd, waardoor het gemakkelijk is om via die voornaam het familiehoofd, die ook het belangrijkste familiale erfgoed ontving, te detecteren. De naam 'Raas' stond bij de familie vGvL garant voor een man die zijn uiterste best zou doen om de familiale traditie, macht en eer van het huis vGvL in stand te houden.¹⁴⁷ Natuurlijk besepte men dat het gevaar altijd bestond dat een vroegtijdig overlijden stokken in de wielen zou steken, indien de eerstgeborene zoon, die de naam van de vader droeg, kwam te overlijden vooraleer de continuïteit verzekerd was. Men deinsde er dan ook niet voor terug om van de volgende zoon, die bij de geboorte een andere voornaam dan de eerstgeborene had gekregen, zijn voornaam te laten wijzigen in die van zijn overleden broer, en dus ook in die van hun vader. Toch kon men ook meer preventief tewerk gaan. Deze oplossing bestond erin dat twee zonen vanaf hun geboorte dezelfde familiale voornaam kregen, zonder af te wachten of de eerstgeborene eventueel vroeg zou komen te overlijden zonder een mannelijke nakomeling na te laten. Bij de familie vGvL bleek het voorkomen van twee nog in leven zijnde zonen uit hetzelfde gezin met de naam 'Raas' schering en inslag geweest te zijn. Al op het einde van de twaalfde eeuw valt deze familiale strategie op. Raas IVa had mogelijk een broer met dezelfde voornaam.¹⁴⁸ In 1182 vroeg dezelfde, naar aanleiding van een transactie met de abdij van Ename, aan zijn beide zonen, allebei Raas geheten, om de akte mee te ondertekenen. Hierbij verklaarde een blijkbaar fiere vader dat hij op die manier over twee zonen beschikte om zijn voornaam door te geven.¹⁴⁹ In de volgende generaties blijven voorbeelden opduiken. Raas V had als zonen: Raas, heer van Chièvres, Raas (de latere Raas VIa), heer van Gavere, Liedekerke en Breda, Arnulf, heer van Mater en Schorisse, en Filips, heer van Velzeke, en als dochters Mathilde en wellicht ook Beatrijs.¹⁵⁰ Midden dertiende eeuw telde het gezin van Raas VIa en Sofie van Breda naast Arnulf, Jan, Marie en Sofie ook twee zonen die beiden de naam Raas droegen.¹⁵¹ Raas VIIa had, zoals eerder gezegd, met zijn vrouw Margriete van Edingen naast de eerstgeborene zoon Raas VIIIa ook nog een Raas VIIIb, die een kerkelijke carrière ambieerde.¹⁵²

147 Over de taken van een familievrader, zie BUYLAERT, *Eeuwen*, 68.

148 DE LIMBURG-STIRUM, 'Les seigneurs', 18.

149 *Sunt autem hec eorum nomina, paterni nominis heredes ambo fillii mei*: RdL, 105, 346; DE LIMBURG-STIRUM, 'Les seigneurs', 18, 22; VANNERUS, *Les changements*, 56-57; DOUXCHAMPS, 'Liedekerke', 383 n. 22. Telkens met verwijzingen naar de oudere literatuur.

150 DE LIMBURG-STIRUM, 'Les seigneurs', 31-33; DOUXCHAMPS, 'Liedekerke', 382-383. Ook bij de andere kinderen lijkt generatie na generatie toch een bepaalde voorkeur voor dezelfde voornamen aanwezig te zijn.

151 DE LIMBURG-STIRUM, 'Les seigneurs', 44-45.

152 Cf. supra.

Toch is het doorgeven van een voornaam, in dit geval 'Raas', natuurlijk geen absoluut criterium om directe verwantschap te bewijzen. De naam 'Raas' was een tamelijk populaire voornaam die al heel snel ook bij andere adellijke families gekozen werd,¹⁵³ al blijkt een paar van deze families toch verwant geweest te zijn aan de familie vGvL. Ook was de naam al heel vroeg vrij populair onder niet-edelen.¹⁵⁴ Claessens heeft terecht hierop gewezen.¹⁵⁵ Aan de andere kant mag men het kind niet met het badwater weggooien, zoals deze auteur doet. De traditie om de naam Raas door te geven, stevig verankerd in de familie vGvL, werd blijkbaar op eenzelfde stringente en consequente manier voortgezet bij de familie vLvH. Gedurende minstens drie generaties gaf men de eerstgeborene telkens weer de naam Raas. Dat kan geen toeval zijn. Nergens elders onder de Vlaamse adel was de voornaamgeving zo diep geworteld als in de familie vGvL. Het lijkt er dus sterk op dat de familie vLvH zich door een bewuste keuze voor de naam 'Raas' als de ware erfgenaam van de vroegere heren Raas van Liedekerke/van Gavere heeft willen manifesteren en aldus, samen met het aanwenden van het familiewapen en het hebben van een familie-eigen begrafeniscultuur,¹⁵⁶ uiting gaf aan een vorm van geslachtsbewustzijn en collectieve identiteit.¹⁵⁷

c. Bezittingen uit de familie-erfenis vGvL in handen van Raas van Herzele en erfgenamen

Heerlijkheid van Aspelare met heerlijke woonst

Raas van Herzele kennen wij als heer van Aspelare. Samen met zijn vrouw resideerde hij er ook in een heerlijke woonst. Vanwaar kwam dit bezit? In een oorkonde van mei 1290 wordt Raas VIIIa voor het eerst als heer hiervan bestempeld.¹⁵⁸ Toch kwam dit goed niet uit het oude erfgoed van de familie vGvL, maar wel uit de bezittingen die zijn vrouw Aleydis van Boelare (†1294), als enige erfgename, via het huwelijk met zich meebracht.¹⁵⁹ De eerste gekende heer van Aspelare was Filips van Boelare die in die hoedanigheid optrad in december 1231

153 Zie WARLOP, *passim*.

154 TAVERNIER-VEREËCKEN, *Gentse Naamkunde*, 110-111, 181, 183, met info over de Germaanse herkomst en betekenis.

155 CLAESSENS, 'L'orgine', 293: ... *cependant utilisé par de nombreuses autres familles ...*, met enkele voorbeelden, die dit als argument gebruikt om weinig of geen belang te hechten aan het feit dat Van Herzele ook Raas genoemd wordt.

156 Zie telkens hierna.

157 BUYLAERT, *Eeuwen*, 76.

158 Cf. *supra* voor deze akte.

159 Cf. *supra* waar we Aleydis van Boelare hebben besproken. Zie ook VANNERUS, *Les changements*, 36.

in een akte, uitgevaardigd in Aspelare: *Ego, Philippus de Boulaer, constabularius Flandriae et dominus de Asplar*.¹⁶⁰ Deze titulatuur zou tot en met 1239 n.s. bij deze persoon blijven verschijnen,¹⁶¹ waarbij de naamgeving er zowel op wees dat het om een belangrijk bezit van deze persoon ging, als dat hij daar ook effectief resideerde. Zo wordt er in de akte van 25 maart 1236 n.s. nog gezegd dat ze uitgevaardigd werd *actum apud Haspleir in atrio*.¹⁶² Andere benamingen in die tijd zijn *Asplar* of *Hasplar*. Deze Filips is de hiervoor vermelde heer van Boelare, konstabel en pair van Vlaanderen, heer van Aspelare en Nederhasselt (grenzend aan Aspelare en er tijdens het ancien régime één heerlijkheid mee vormend), edelman en ridder (1213-1249).¹⁶³ Aspelare maakte deel uit van het familiebezit Boelare. Wij houden hier in het midden of Aspelare vanaf het begin tot het oeroude kerndomein van Boelare behoorde, zoals RdL beweert. De pairie of baronnie Boelare omvatte volgens een denombrement van 1456 een gebied dat zich van voor Geraardsbergen stroomafwaarts tot over Ninove uitstreckte. Het gebied bestond uit een twaalfstal dorpen waaronder Nederboelare met kasteel, Aspelare en Nederhasselt en telde een zeventigtal lenen, zoals Parike en Outer. Hieronder vielen ook de rechten op de rivier de Dender die tussen beide steden liep en door de stad Geraardsbergen.¹⁶⁴ De familie Van Boelare bezat al ten laatste in 1181 bezittingen te Aspelare en het naburige Nederhasselt.¹⁶⁵

Dat Raas van Herzele en zijn vrouw hun woonst hadden in Aspelare en dat Raas heer van Aspelare was, kan bijna niet anders dan het resultaat te zijn van een erfenis via zijn ouders.¹⁶⁶ Het doorgeven van Aspelare aan een niet-eerstgeboren zoon was ook logisch, gezien deze heerlijkheid niet tot het oude feodale erfgoed van de familie vGvL behoorde. Wijzen wij er ten slotte op dat wij bezittingen te Aspelare terugvinden bij de directe nazaten van Raas van Herzele.¹⁶⁷

160 PEERSMAN, *Chronologische regestenlijst*, nr. 146 (p. 33); PUT en PEERSMAN, *Inventaris*, nr. 565 (p. 104); RdL, 267. Zie ook WARLOP, nr. 27/19.

161 Aangehaald in RdL, 267.

162 PEERSMAN, *Chronologische regestenlijst*, nr. 154 (p. 34-35) (met ten onrechte a° 1235); PUT en PEERSMAN, *Inventaris*, nr. 566 (p. 104); RdL, 156, 168, 267. Vannérus laat deze titulatuur duren van december 1230 tot 25 maart 1236.

163 Cf. supra.

164 RdL, 266-267, met verdere verwijzingen.

165 PEERSMAN, *Chronologische regestenlijst*, nr. 42 (p. 10); PUT en PEERSMAN, *Inventaris*, nr. 557 (p. 103).

166 RdL, 267, 304: *Rasse de Herzèle, l'auteur des Liedekerke actuels, deviendra comme Philippe (Boelare) à la fois seigneur et châtelain d'Aspelaer*; VANNERUS, *Les changements*, 48; BUYLAERT, *Repertorium*, 431. Waarom DOUXCHAMPS, 'Liedekerke', 388, hem al in 1294 heer van Aspelare laat zijn, is ons niet duidelijk en het lijkt ons ongegrond.

167 Te Aspelare is er in 1358 sprake van het *goed van Erzele*: GdL, I, 387; VANNERUS, *Les changements*, 29, 35-37; RdL, 365-366.

Boven: de 'berg van Beveren' centrum van het 'goed te Beveren', dat Raas van Herzele en Clementien in 1301 levenslang in leen verwierven van de Ninoofse abdij. De berg ligt op het grondgebied van Sint-Antelinks nabij de grens met Aspelare en is vandaag nog herkenbaar als een lichte verhevenheid in een weiland nabij de Beverbeek.

Onder: het 'Hof te Roeselaar', in zijn huidige toestand, gelegen te Sint-Antelinks. Het was een van de oudste en grootste uithoven van de Ninoofse abdij en het centrum voor de exploitatie van de abdijgoederen in de omliggende dorpen Sint-Antelinks, Woubrechtgem, Aspelare en Nederhasselt.

(foto's Dirk Van de Perre)

Andere bezittingen

Hoger hebben wij reeds aangestipt dat de overeenkomst van 1301 tussen Raas van Herzele met zijn vrouw Clementien en de Ninoofse abdij over het 'goed (*curia*) te Beveren' te Roeselaar werd uitgevaardigd. Roeselaar is, zoals Beveren, een gehucht van Sint-Antelinks, thans deelgemeente van Herzele. Roeselaar was een van de oudste en grootste uithoven van de Ninoofse abdij en in bepaalde perioden het centrum voor het beheer van de abdijgoederen in de omliggende dorpen. Dat de oorkonde daar geakteerd werd is dus logisch. Dat de abdij haar goed te Beveren, op de grens van Sint-Antelinks en Aspelare, aan Raas van Herzele en Clementien levenslang in leen gaf, kan erop wijzen dat dezen hun aanwezigheid te Aspelare steviger wilden verankeren door het vermeerderen van hun grondbezit. Na hun dood kwam Beveren terug in het bezit van de Ninoofse abdij.¹⁶⁸

Raas erfde als jongere telg bij het overlijden van zijn vader ook enige bezittingen uit de erfenis Breda.¹⁶⁹ Het betrof renten en goederen te Breda die hij in leen hield van de heer van Breda, aanvankelijk zijn broers, later de hertog van Brabant die het Land zou kopen.¹⁷⁰ Gedurende de periode 1340-1388 blijken de directe nazaten van Raas van Herzele houders te zijn van lenen en renten op geheel het Land van Breda.¹⁷¹ Ook onder de erfgenamen van Raas van Herzele vinden wij bezittingen te Schendelbeke en Geraardsbergen terug, waarvan wij weten dat deze via Aleydis van Boelare in handen van het huis vGvL waren gekomen.¹⁷²

d. De familie Van Berchem

Uit wat eerder is onderzocht, konden wij vaststellen dat de vrouw van Raas van Herzele of van Liedekerke de toenaam 'Van Berchem' droeg. Zij was de dochter van Wouter van Berchem. De vraag dringt zich dus op naar wat die naam verwijst. RdL heeft als een van de eersten duidelijk de link gelegd met de familie Van Berchem¹⁷³ of Van Ranst uit het Antwerpse.¹⁷⁴ Volgens hem hoeft een huwelijk tussen een zoon van

168 VAN DE PERRE, 'Het Aalsterse geslacht *Van Popperode*', 215; VAN DE PERRE, *De oudste bisschoppelijke en grafelijke oorkonden*, 58, 64, 77, 81, 84, 88 en 91.

169 VANNERUS, *Les changements*, 48.

170 RdL, 423; VANNERUS, *Les changements*, 36.

171 Anno 1340-1351: *Rasso, filius Rassonis de Hersele, 90 libras parisienses supra totam terram de Breda, annuatim*, uit het leenboek van de hertog van Brabant, zie RdL, 436; VANNERUS, *Les changements*, 27-28.

172 RdL, 367.

173 Niet te verwarren met Berchem in West-Vlaanderen, waar andere leden van een tak vGvL, namelijk de heren van Schorisse, de plak zwaaiden, mogelijk al vanaf 1250, zeker vanaf 1285, zie DE KEYSER, *De lange weg*, 99-100.

174 Voor de literatuur, zie hierna.

Raas VIIIa met iemand uit deze familie ons ook niet te verbazen. De familie behoorde tot de Brabantse adel, verwant aan de Berthouts (topadel in Brabant),¹⁷⁵ waarop de overeenkomst in het wapenschild zou wijzen, nl. drie palen.¹⁷⁶ Ook een huwelijk met een telg uit de familie Van Aa, een bekend geslacht – nl. heren van Brussel – wijst op grootse huwelijken. De oudste zoon van de heer van Berlare, Jan Berthout, behandelde heel wat zaakjes voor de twee broers, Wouter II en Willem van Berchem, die neven van hem waren. Wouter III van Berchem zegelde in 1312 het belangrijke Charter van Kortenberg. De bezittingen van de familie strekten zich uit in de buurt van de heerlijkheid Breda, namelijk ten zuiden en ten oosten van Antwerpen, in de omgeving van Berchem en Ranst. Daardoor waren zij burenen van de familie Van Liedekerke. Raas VIIIa verbleef veel in Breda en het zou dus kunnen dat ook Raas van Herzele daar enige jaren van zijn jeugd doorbracht.¹⁷⁷ Tussen de families Van Liedekerke en Van Berchem waren er reeds contacten in 1277, toen Raas VIIa samen met de door RdL veronderstelde grootvader van Clementien, Wouter van Berchem, een akte van Arnulf van Leuven en Elisabeth, dame van Breda, ondertekende.¹⁷⁸

Twee vragen dringen zich nu op. Kunnen Clementien en de andere Van Berchems uit Herzele een plaats krijgen binnen de stamboom Van Berchem-Van Ranst? En hoe valt het bezit van de heerlijkheid Herzele in handen van een Van Berchem te verklaren? Dankzij de studie van een verre nazaat, René van Berchem, is er een kritische toetsing gebeurd van de gegevens over deze familie die de zeventiende-eeuwse historograaf Butkens (+ 1650) had aangeleverd, en die meestal kritiekloos werden gevolgd door latere auteurs, tot in de twintigste eeuw.¹⁷⁹ Over deze familie zijn thans de volgende gegevens op basis van oorkondenmateriaal beschikbaar.¹⁸⁰

175 In een akte van 1296 noemt heer Jan Berthout, gezegd van Berlare, ridder Willem van Berchem als *consanguineus meus*. Zie de verwijzing bij VAN BERCHEM, 'Les premiers seigneurs', 34-35, die toch vindt dat er onvoldoende bewijzen zijn om de familie Van Berchem met de Berthouts te linken.

176 JEQUIER en VAN BERCHEM, 'Sceaux'; VAN DEN EECKHOUT, *Armorial*, I, 364.

177 RdL, 420.

178 RdL, 236-237, 293.

179 JEQUIER en VAN BERCHEM, 'Sceaux', met verbeteringen ten opzichte van: VAN BERCHEM, 'Les premiers seigneurs'; VAN BERCHEM, *La terre*, 275-284, met verder vooral gegevens over het grondbezit. Zie daarentegen enkele oudere studies zoals bv.: PRIMIS, *Geschiedenis*, 39-55; STOCKMANS, *Geschiedenis*, 118-125. Beide studies staan nog sterk onder invloed van BUTKENS, *Trophées*, II, 235. Zie ook nog: BARAITRE, *Het geslacht van Ranst*, passim en vooral p. 24-26 en RdL, in verband met de vereniging van Schendelbeke en Herzele in vroegere tijden (cf. supra). VAN HAMMEN, 'Genealogische rol', lijkt weinig bij te brengen, en vermeldt geen familiale band met vGvL.

180 Uiteraard beperken wij ons vooral tot die personen uit de stamboom voor wie er een directe link is met de Van Berchems die verwant waren aan Raas van Herzele.

Broers en zusters uit het huwelijk van Wouter II, heer van Ranst en van Berchem, waren:

- a) Wouter III (heer) van Ranst en van Berchem, ridder (1304), †1316, huwde een eerste keer met iemand die anoniem gebleven is, terwijl hij een tweede keer in het huwelijksbootje stapte met Aleydis, dochter van Gerard, heer van Zelem, die de broer was van Arnulf, heer van Diest.
- b) Willem van Berchem, van Cantecroy (1296), ridder (1288), hield het feodale hof te Berchem en bezat een domein te Berlare, verwierf in 1296 het vrijleen en de heerlijkheid Cantecroy, †1308. Hij ging een huwelijk aan met Avezoete, dochter van Willem (de) Pape. Haar broer was ridder Willem de Pape uit Gent. Het zegel van de familie De Pape kenmerkte zich door drie rozen.¹⁸¹
Aleydis van Berchem huwde Jan van Stoevere, heer van Schelle.¹⁸²
- c) Aleydis van Oostmalle (1303),¹⁸³ huwde Jan Volkaert.
- d) Clementien van Berchem en Raas 'van Gavere', heer van 'Haersele' (zie hierna).

Kinderen van Willem van Berchem en Avezoete de Pape waren:

- a) Wouter IV van Berchem, 1309-†1356, ridder, heer van Cantecroy, bezat het feodaal hof van Berchem te Kontich en het domein van Berlare, huwde eerst met Elisabeth, dochter van Jan van den Eechove, daarna met Ida van Steelant.
- b) Jan van Berchem, † voor 1318, huwde mogelijk met een dochter van Daneel van Boechout, seneschalk van Brabant.

Kinderen van Wouter III van Berchem en vrouw X, waren:

- a) Costin I, heer van Ranst en Berchem, ridder, baanderheer, †1359, huwde met Ida van Gimmenich en daarna met Maria Sproncx.
- b) Wouter van Berchem, alias van Ranst, bezat het leen Ter Strypen en was medeheer van landerijen en tienden te Welle, † voor 1355, ongekende echtgenote.

181 Belangrijk is dat de gegevens van Willem, gehuwd met Avezoete Pape, door oorkonden worden bevestigd: VAN BERCHEM, 'Les premiers seigneurs', 35.

182 Enkel bij Butkens. Volgens BERCHEM, 'Les premiers seigneurs', 48-51, is er enkel een dochter van Wouter IV, zonder naam, die huwt met een Van Sto(e)vere. Dat Butkens hiermee verwees naar Raas van Gavere, zoon van Jan van Gavere en Alisa van Trazegnies, zoals beweerd wordt door CLAESSENS, 'L'origine', 295, lijkt ons niet terecht.

183 *Domina Aleidis, filia quondam Walteri de Oestmalle*. Zie de discussie hieromtrent bij VAN BERCHEM, *Les premiers seigneurs*, 26-28, die het in tegenstelling tot Butkens en Goetschalckx houdt bij een dochter van Wouter III, in plaats van Wouter II. Een dochter van Wouter IV lijkt hem onmogelijk, omdat die laatste nog geen ridder was in 1309.

- c) Jan van Berchem, alias van Ranst, ridder (1331), bezat het allodiale goed van Selzaten te Wommelgem en een leen te Tienen, † voor 1355, huwde met Elisabeth, dochter van Hauweel van Staden (Aarschot).

Op basis van nu nog bewaarde oorkonden is er 'vanuit Antwerpse hoek' geen directe aanduiding over Clementien van Berchem en haar huwelijk met de zogenaamde Raas van van Herzele. Hun namen en plaats binnen de stamboom Van Berchem-Van Ranst zijn alleen terug te vinden bij enkele zeventiende-eeuwse genealogische werken zoals dat van de historiograaf Butkens.¹⁸⁴ Ook al is Butkens meerdere malen op fouten betrapt – en dat geldt zeker ook voor de gegevens die hij over de stamboom van deze familie mededeelt – toch is algemeen geweten dat Butkens over gegevens kon beschikken die nu verdwenen zijn en regelmatig zaken weergeeft die bij controle effectief juist blijken te zijn. In dit geval kunnen wij verwijzen naar zijn vermelding van het huwelijk van Willem van Berchem met Avezoete de Pape. Dat betekent dat ook de informatie betreffende de dochter, Clementien, en haar huwelijk niet per se fout hoeft te zijn.

Interessant in het kader van onze studie is precies het huwelijk van Avezoete de Pape met Willem van Berchem, die voorafgaand aan de Slag van Woeringen (1288), tot ridder werd geslagen. Haar broer, ridder Willem de Pape, was een aanhanger van de Vlaamse graaf; hij werd dan ook in 1297 opgenomen in de door de graaf ingestelde schepenbank te Gent. In 1314/16 bevond hij zich echter in het kamp van de leliaards, omdat dan bezittingen van hem door de graaf geconfiscieerd werden. Zij waren gelegen te Vlierzele en Oordegem.¹⁸⁵ Volgens een notitie van De Pauw zou Willem van Berchem in 1308 overleden zijn.¹⁸⁶ In 1321 is er sprake van 'mijnvrouw' Avezoete de Pape, weduwe van wijlen mijnheer Willem van Berchem, ridder. Avezoete had bepaalde eigen-

184 BUTKENS, *Trophées*, II, 236. Overgenomen door STOCKMANS, *Geschiedenis*, 120. In de KBR, *Handschriften*, II 6447 (fonds Houwaert), p. 104, bevindt er zich een stamboom van de familie 'Ranst-Berchem-Berthout' die is opgemaakt in het begin van de 17e eeuw. Hierin volgen uit het huwelijk van Wouter van Ranst, gezegd van Berchem (1260-1277), met *Odille* volgende kinderen: 1) Wouter, heer van Ranst en Berchem, (+1318) & Adélisse; 2) Clementien van Berchem die gehuwd was met *Rasse de Gavre, sire de Haerselle*, ridder; 3) Willem van Berchem, heer van Cantecroix & Avezoete de Pape, die 2 zonen hadden, nl. Wouter van Berchem, gezegd van Ranst, ridder, en Jan van Berchem, ridder.

185 VAN DEN EECKHOUT, *Heren*, nr. 178-179. Allerlei gegevens over het patriërs-gelacht De Pape bij BLOCKMANS, *Het Gentsche stadspatriciaat*, passim. Hierop gebaseerd zijn de gegevens over deze familie bij BALTHAU, 'Buitenstedelijk grondbezit', 7-9. Boudewijn en Hendrik de Pape van Overleie zijn gekend als leliaards, zie PREVENIER, 'Motieven', 282. Zie ook nog hierna.

186 SAG, *NdP*, Herzele.

dommen in Afsnee. In datzelfde document is ook sprake van mijnheer Wouter, haar zoon.¹⁸⁷

Wanneer wij nu beide gegevenssets, de Gentse en de stamboom Van Berchem-Van Ranst, met elkaar vergelijken, dan blijken die wonderwel in elkaar te passen, ook al kwamen zij volledig onafhankelijk van elkaar tot stand. Vooreerst is er het huwelijk van Raas van Herzele met Clementien van Berchem. Dat Raas er 'Van Gavere' genoemd wordt, is niet helemaal onbegrijpelijk. Vergeten wij niet dat zijn broer en zijn vader ook soms met 'Van Gavere' werden aangesproken. De broer van Clementien, Wouter III van Berchem, past als heer van Berchem ook in het plaatje. Ook Aleydis, dochter van Wouter van Berchem, die in het necrologium van de abdij van Ninove voorkomt, ontmoeten wij eveneens in de stamboom van de Van Berchems (1303). Ten slotte wordt het bestaan van de 'Gentse' Willem van Berchem, gehuwd met Avezoete de Pape, en van haar zoon Wouter, bevestigd door de 'Antwerpse' gegevens.

Dit alles zou dan betekenen dat de Wouter van Berchem, heer van Herzele, te vereenzelvigen is met Wouter III van Berchem. Merken wij meteen op dat de naam 'Wouter' naast 'Willem' een zeer populaire naam was in de familie Van Berchem-Van Ranst, zodat eventueel ook een andere Wouter van Berchem in aanmerking zou kunnen komen.¹⁸⁸ Dat brengt ons naar Gent, waar de eind dertiende eeuw waargenomen familie Van Herzele ook flirtte met die voornamen, wat een mogelijke verwantschap of zelfs identificatie benadrukt.¹⁸⁹

De verwantschap die aldus ontstaan was tussen de rijke Gentse patriciërsfamilie De Pape en de Brabantse adellijke familie Van Berchem biedt wel mogelijkheden om het bezit van de heerlijkheid Herzele in het

187 *In Afsne Johannes de Beke senior, et Balduinus Borluit tenet ab ipso 1 bon. terre et Balduinus Grutere 1 bon. terre preter quartam partem Balduinus Borluit. Domina Avesota de Pape, relicta quondam domini Willelmi de Berchem, militis, de omnibus bonis que habet in Afsne et habet homines et late et forestarii usque ad 3 lb. Et dominus Walterus ejus filius, sibi datus est tutor, qui promisit parere domino in omnibus debitis et comotis, presentibus Heinricho Leconte senior, Johanne Reutere, hominibus Sancti Petri et pluribus aliis: DE SAINT-GENOIS, Inventaire, nr. 456; SAG, NdP, Herzele.*

188 Er komen in de familie Van Berchem zowat in iedere generatie Wouters voor, zodat het niet onmogelijk is dat ook een andere Wouter dan de hier gesuggereerde Herzele overnam: JEQUIER en VAN BERCHEM, 'Sceaux', 47; VAN BERCHEM, *Les premiers seigneurs*, 12, en ook de twee stambomen op p. 6 en 24. In een eerder stadium was de naam Arnulf prominent aanwezig.

189 Leden van een voorname familie met de toenaam Van Berchem op het eind van de dertiende-begin veertiende eeuw zijn nauwelijks waarneembaar te Gent of in de ruime omgeving. We stippen alleen de deken van de christenheid van Aalst, Heilwidis van Berchem, uit 1288 aan: CASSIMAN, *Stichting*, 15.

Land van Aalst door die laatste familie te verklaren.¹⁹⁰ Het huwelijk tussen Willem van Berchem en Avezoete de Pape heeft wellicht aanleiding gegeven tot een douarie van goederen gelegen in de ruimere omgeving van Gent. Voor wat Afsnee betreft, worden wij daar zelfs zeer expliciet over ingelicht. Het bezit door het Gentse patriciaat van roerend en onroerend goed op het platteland rond Gent maar ook ver daarbuiten, verspreid over het huidige Oost- en West-Vlaanderen en Zeeland, had zich vanaf de dertiende eeuw sterk ontwikkeld, met een piek op het einde van die eeuw, en het zou ook nog in de veertiende eeuw een vervolg kennen. Het feit dat de adel bezittingen ging verkopen al dan niet om haar financiële problemen op te lossen, was daaraan niet vreemd. Het verwerven van volledige grote hoeven, waarvan men het woonhuis met stallingen liet omgrachten en omwallen, moest verdere uitstraling geven aan de nieuwe bezitter van stedelijke afkomst. Ook in het Land van Aalst manifesteerden de Gentenaren zich als belangrijke bezitsverwerwers, zoals uit de confiscatiedossiers van leliaards en klauwaarts moge blijken.¹⁹¹ De familie De Pape was niet alleen een van de oudste, maar ook een van de rijkste patriciërsfamilies van Gent, actief in de laken- en geldhandel, pachter van stedelijke accijnzen¹⁹² en grootgrondbezitter te Gent en daarbuiten (waaronder ook lenen). Toch blijft het in deze voorstelling van zaken moeilijk om de verwerving van de heerlijkheid Herzele door de familieclan Van Berchem- De Pape te verklaren. Hebben ze die rechten eventueel gekocht? Het is dan ook weinig verwonderlijk dat leden van deze familie regelmatig verschijnen als zetelend in de Gentse schepenbank. Willem de Pape, de vermoedelijke broer van Avezoete, bezat voor 2 april 1298 nog de helft van de graantol van Kortrijk. Hij was, zoals eerder gezegd, aanvankelijk een partijganger van de graaf in diens conflict met de Franse koning. Zo ontving hij op 25 maart 1300 voor zijn goede diensten van de zoon van de graaf van Vlaanderen, Robrecht van Bethune, een lijfrente van 40 lb. Vlaams op de brieven in het Land van Aalst. In de periode 1297-1301 maakte

190 Dat de heerlijkheid Herzele van oudsher bezit van de gelijknamige adellijke familie Van Herzele geweest zou zijn (zie BUYLAERT, *Repertorium*, 355), moet dus vanuit een ander perspectief bekeken worden.

191 Zie o.a.: BALTHAU, 'Buitenstedelijk grondbezit', 3 e.v.; PREVENIER, 'Confiscatie', 156.

192 Ook nog in de veertiende eeuw, zie VAN WERVEKE, *Stadsfinanciën*, 214-215.

hij deel uit van het schepencollege van de zogenaamde ‘nieuwe 39’.¹⁹³ Rekening houdend met de definitie van Vlaamse adel die tegenwoordig gehanteerd wordt, mag men gerust stellen dat Willem, die ook ridder was, zich affineerde als een edelman, wat wellicht ook van zijn naaste verwanten gezegd kan worden en – wat nog belangrijker is – ook zo door de tijdgenoten gepercipieerd werd.

Toch durven wij nog een andere hypothese naar voren schuiven, die best nog verder onderzocht wordt, namelijk dat Wouter van Berchem, heer van Herzele, uit 1301, die de schoonbroer was van Raas van Herzele of van Liedekerke, niemand anders was dan die Wouter (van Berchem), zoon van Avezoete de Pape uit het huwelijk met Willem van Berchem, die eventueel huwde met een Van Herzele. Raas van Herzele huwde dan mogelijk met zijn zus. Deze redenering laat beter de integratie van de familie Van Herzele en het grondbezit van Herzele met Raas van Liedekerke of van Herzele verklaren. Hoe dan ook huwde Raas van Liedekerke een dochter die zowel uit een Brabantse adellijke familie als uit een van de voornaamste Gentse patriciërsfamilies stamde. Een familie Van Berchem trad ook nog in de veertiende eeuw naar voren met ridder Wouter van Berchem in 1360. In 1386 lijkt hij al overleden te zijn geweest, vermits zijn vrouw Ida van Steeland toen al hertrouwd was.¹⁹⁴ Of hij – zoals Buylaert beweert – vereenzelvigd kan worden met een lid van de toenmalige Antwerpse familie Van Berchem die vooral in de vijftiende eeuw in Vlaanderen furore maakte,¹⁹⁵ lijkt ons toch niet helemaal zeker. Vermoedelijk, gezien ook zijn voornaam, was hij een Van Herzele die nog altijd de naam Van Berchem droeg. In die zin stamde hij wel af van de vroegere adellijke familie Van Berchem-Van Ranst.

e. De connectie met de abdij van Ninove als familiale memorieplaats

Bij de behandeling van de voorouders en andere naaste familieleden van Raas van Herzele hebben wij bijna zonder uitzondering de belangstelling van de familie vGvL voor de abdij van Ninove kunnen vaststellen. Wanneer iemand zijn zielenheil wilde veiligstellen door middel van een of andere memorieviering, dan leek deze premonstratenzerabdij de uitverkoren locatie te zijn. Allerlei schenkingen en stichtingen van leden

193 BLOCKMANS, *Het Gentsche stadspatriciaat*, 301, 432-433, 464 en passim. Het blijft natuurlijk altijd onzeker of het steeds om één en dezelfde persoon gaat. Over de familie De Pape, zie ook BALTHAU, ‘Buitenstedelijk grondbezit’, 7 en 9, die zich uitsluitend op Blockmans baseerde. De hier behandelde Boudewijn II de Pape die gehuwd was met Avezoete van Wetteren was dan weer een leliaard. Mogelijk was het de vader van Willem die in 1286 een hof in Kalf (te Wachtebeke nabij Gent) bezat: BLOCKMANS, *Het Gentsche stadspatriciaat*, 412-413 nr. 85.

194 BUYLAERT, *Repertorium*, 64. Zie REG.

195 BUYLAERT, *Repertorium*, 64.

uit die familie om begrafenissen, jaargetijden en andere memorievieringen in deze abdij te laten onderhouden, getuigen daarvan. Het resultaat van deze traditie is dat heel wat vGvL's in het necrologium van de abdij staan opgetekend.¹⁹⁶ Op die manier had de familie vGvL, in al haar vertakkingen, tegen ca. 1300 reeds twee eeuwen lang haar sympathie voor de abdij van Ninove kenbaar gemaakt.¹⁹⁷ Het hoeft dan ook helemaal niet te verwonderen dat Raas van Herzele en Clementien van Berchem bij die familiale traditie aansloten. Wij vinden hun namen dan ook terug in het necrologium, samen met die van twee andere familieleden van Clementien van Herzele. Ook de familie Van Herzele was op dat vlak Ninove niet ongunstig gezind, zoals uit datzelfde necrologium blijkt.¹⁹⁸ Of Raas en Clementien ook effectief begraven werden in deze abdij, hebben wij niet kunnen achterhalen. Het is niet ondenkbaar. Met deze keuze zouden zij alleen maar in de voetsporen getreden zijn van diverse van hun voorouders. Misschien verkozen zij een laatste rustplaats dicht bij het graf van de ouders van Raas, die nabij het Sint-Niklaasaltaar begraven werden.¹⁹⁹ Zoals eerder gezegd gaven ze hiermee uiting aan een gemeenschappelijk geslachtsbewustzijn.

Besluit

Het was een lange weg om te bewijzen dat de Raas van Herzele die in 1301 gehuwd was met Clementien van Herzele of van Berchem, niemand anders was dan Raas van Liedekerke, de vierde zoon van Raas VIIIa en Aleydis van Boelare. Behalve met zijn voornaam Raas zette hij dus ook met de naam Van Liedekerke het huis vGvL verder, ook al nam hij niet de belangrijkste familiale erfgoederen als Liedekerke en Breda over. Toch bleef hij niet met lege handen achter. Aspelare viel hem ten deel, evenals enkele bezittingen te Herzele, welke eigendommen hij door zijn huwelijk met de zeer bemiddelde dochter van de heren van Herzele, verwant aan de Brabantse adellijke familie Van Berchem-Van Ranst en aan één van de rijkste Gentse patriciërsfamilies, de De Papes, kon uitbouwen tot een belangrijk domein. Het nabuurschap tussen Aspelare en Herzele kan zo een huwelijk in de hand hebben gewerkt. Voor Raas van Herzele, die toch heel wat minder erfde dan zijn drie voorgaande broers, was dit een slimme zet. Raas van Herzele of van Liedekerke heeft echter niet al te lang geleefd. Hij stierf ten laatste in

196 Cf. supra.

197 GdL, I, 273.

198 Cf. supra.

199 Cf. supra.

1330. Zijn zoon en kleinzoon moesten zich dus met de bezittingen die Raas van Herzele via zijn ouders had meegekregen, redelijk aangevuld met de bruidsschat Herzele, een weg banen door de veertiende eeuw. Net zoals hun vader zouden zij Gent als hun thuishaven beschouwen, om er zich – misschien nog meer dan hem – ook volop in het politieke leven te engageren.

Raas van Herzele behoorde heel zeker tot de adel.²⁰⁰ Hij was ridder, bezat twee belangrijke domeinen (Aspelare en Herzele) met de daaraan verbonden justitierechten (zeker van de heerlijkheid Aspelare), verleende dienstbaarheid aan de vorst, werd als ‘heer’ aangesproken en werd in iets latere teksten ook expliciet als edelman getypeerd. Door zijn afkomst, zoon van een belangrijke edelman en edelvrouw, zijn huwelijk met een adellijke dame, zijn rijkdom en levensstijl, o.a. het betrekken van een heerlijke woonst, werd dat adellijk statuut nog meer in de verf gezet. Hij profileerde zich als dusdanig en werd ook zo door de tijdgenoten, waaronder zijn eigen sociale omgeving, gepercipieerd.²⁰¹ Mogelijk dat in deze overgangperiode van ca. 1300 de bloedlijn nog een belangrijke rol speelde in de ondersteuning van het adelsstatuut in tegenstelling tot de daaropvolgende periode. Aangezien de ouders en voorouders van Raas van Herzele allemaal tot de Vlaamse topadel behoorden, zal dat zeker op hem hebben afgestraald.

Paul Trio

KULAK

E. Sabbelaan 53

8500 Kortrijk

BIBLIOGRAFIE: zie nr. 1 van deze jaargang, p. 69-76.

AANVULLENDE BIBLIOGRAFIE

Uitgegeven bronnen

FAYEN, Arnold, *Liber traditionum Sancti Petri Blandiniensis* (Oorkondenboek der stad Gent, II, 1) (Cartulaire de la ville de Gand, 2de reeks, I: Chartes et documents), Gent, 1906.

200 Niet opgenomen in het adelsrepertorium van BUYLAERT, *Repertorium*, 354 e.v., dat pas edellieden vanaf 1350 opgeeft. Wel vindt men er nazaten van Raas van Herzele terug, vanaf 1362.

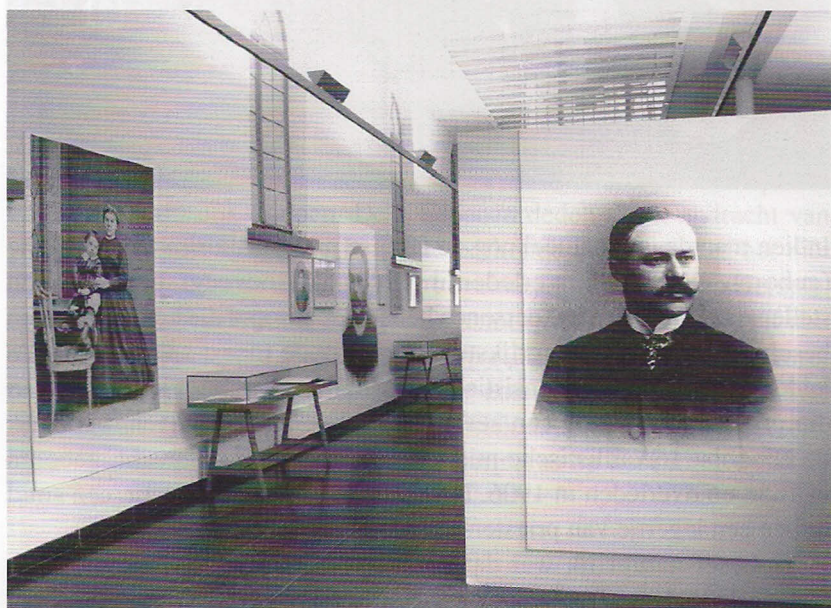
201 Beide elementen zijn nodig om als edelman in het graafschap Vlaanderen van die tijd te worden aanvaard, zie: BUYLAERT, *Eeuwen*, 11-81; BUYLAERT, *Repertorium*, 3-17.

**HERDENKINGSJAAR HECTOR PLANCQAERT
(1863-1953)
DAENSISTISCH POLITICUS VÓÓR,
TIJDENS EN NA DAENS**

Frans-Jos VERDOODT

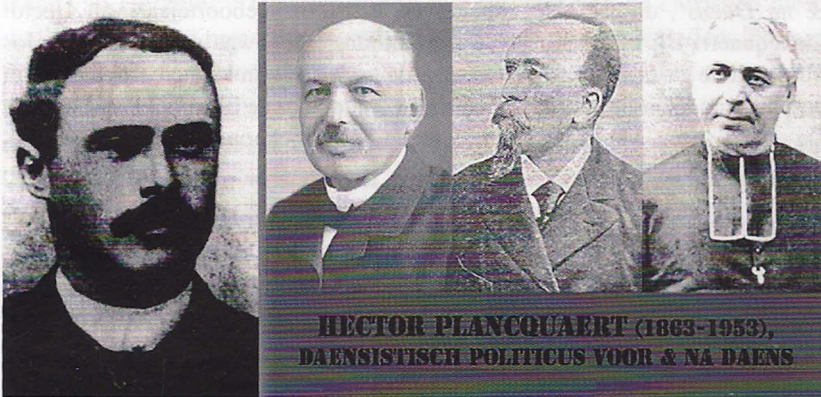
In 't Gasthuys - Stedelijk Museum Aalst liep van 23 maart tot 26 mei 2013 de tentoonstelling 'Hector Plancquaert (1863-1953). Daensistisch politicus vóór & na Daens', dit ter gelegenheid van het 150ste geboortjaar van Hector Plancquaert. Bij de opening van de tentoonstelling was prof. dr. Frans-Jos Verdooldt de gastspreker. Hij stelde ons de tekst van zijn lezing bereidwillig ter beschikking. Conservator Luc Geeroms zorgde voor de illustraties en Caroline De Neef van het D.A.D.D. voegde een beknopte bibliografie toe.

Hector Plancquaerttentoonstelling in het 't Gasthuys – Stedelijk Museum Aalst.

De uitnodiging voor dit referaat en voor de tentoonstelling bevat het portret van vier belangrijke daensistische figuren. Dat zijn respectievelijk:

- Advocaat Hector Plancquaert (geboren in 1863 in Wortegem en overleden in 1953 in Outer).
- Drukker-uitgever Pieter Daens (geboren in Aalst in 1842 en overleden in 1918, eveneens in Aalst).
- Advocaat Aloïs De Backer (geboren in 1858 in Denderhoutem en overleden in 1904, eveneens in Denderhoutem).
- Priester Adolf Daens (geboren in 1839 in Aalst en overleden in 1907, eveneens in Aalst).

Indien men daar eventueel nog de Brugse priester Florimond Fonteyne (geboren in 1856 en overleden in 1923) aan toevoegt, dan kan men stellen dat wij hier de vijf personen hebben opgesomd die kunnen worden beschouwd als de belangrijkste en tegelijk de meest spraakmakende leidersfiguren van de daensistische beweging. Of misschien zou ik aan die groep van vijf nog een zesde figuur kunnen toevoegen, namelijk de Ninoofse travaillistische middenstander Frans Lambrecht, geboren in 1858 en overleden in 1906. Hij was een bijzondere figuur, een smid tussen een legertje van priesters en advocaten.

Ik besef natuurlijk wel dat historische trappen van vergelijking (belangrijk-belangrijker-het belangrijkste) moeilijk definieerbaar zijn. Want als historici kunnen wij nooit weggkomen met de stelling dat historische figuren “famous for being famous” zijn, zonder dat wij dat ook kunnen aantonen. Famous for being famous betekent dat iemand belangrijk is omdat dit zo ingeprent is in onze perceptie: *wij weten dan wel niet precies wie zij precies waren en wat zij precies deden of niet deden, maar hun faam houdt zichzelf in stand.*

Laten wij de perceptie dus even voor wat zij waard is. Laat ons integendeel onderzoeken welke criteria gelden om iemand "historisch belangrijk" te vinden en laten wij onderzoeken welke criteria kunnen gelden om de ene figuur historisch belangrijker te vinden dan de andere. Het gaat hier dus om het bepalen van beoordelingscriteria, kwantitatieve en kwalitatieve criteria. Ik tracht er meteen enkele naar voren te schuiven die toepasbaar zijn op de daensistische beweging:

- de verdiensten als pionier van de beweging,
- de duurtijd van het engagement,
- de electorale inzet,
- het electorale succes,
- de duur en de kwaliteit van een uitgeoefend mandaat,
- de hoeveelheid en de kwaliteit van de toespraken en de programmateksten,
- de redactionele en journalistieke vaardigheden en prestaties,
- de standvastigheid in het engagement.

En dan zijn er tenslotte nog de te generalistische maar toch belangrijke vragen welk profiel de leidersfiguur ontwikkelde en welke invloed hij - over een "zij" was er toen nog geen sprake in de politieke arena - uitoefende op de medestanders én op de politieke tegenstanders.

Als ik al die criteria ter harte neem, dan beoordeel ik - bij wijze van voorbeeld - de vaak geprezen advocaat en herenboer Jan-Baptist Vanlangenhaeke uit Appelterre (1850-1908) niet echt als een vooraanstaande daensist. Het is natuurlijk wel zo dat hij een van de verdienstelijk wegbereiders van de beweging is geweest, maar anderzijds diende hij reeds bij de allereerste verkiezingstrijd van de daensisten in 1894 een eigen tegenlijst in. En toen de priesters Daens en Fonteyne in 1905 door Rome werden geblameerd, haastte hij zich meteen naar de bisschop van Gent om daar nadrukkelijk afstand te gaan nemen van de beide veroordeelde priesters. Overigens heeft hij zeker geen potten gebroken tijdens het provinciaal mandaat dat hij sinds 1891 kon bekleden. Op basis van de som van criteria die ik hierboven vermeld, heb ik jaren geleden vastgesteld dat de vandaag herdachte Hector Plancquaert, historisch beschouwd, de belangrijkste leider van de daensistische beweging is geweest. Tot het bewijs van het tegendeel, kan ik die vaststelling vandaag alleen maar bevestigen. Die vaststelling heeft mij er toen ook toe aangezet om de termen *planquaertisme* en *daensistische beweging* in omloop te brengen. Ik wil die begrippen hier vandaag ook blijven hanteren.

Door het hanteren van de term "daensistische beweging" wilde (en wil) ik in de eerste plaats aantonen dat de traditionele term *daensisme* in de feiten al te eng uitvalt voor het geheel van de feiten en de gebeurtenissen

en de opvattingen die men als gemeengoed onder die term “daensisme” begrijpt, maar die in feite een “beweging” vormen. Het “daensisme” zelf dienen wij vooral te koppelen aan de gebroeders Pieter en Adolf Daens. De “daensistische beweging” valt evenwel breder uit. In die “daensistische beweging”, die geografisch bijna geheel Vlaanderen omvatte en diverse verschijningsvormen kende, vormt het “plancquaertisme” een zeer specifiek onderdeel. Zoals het begrip het ook suggereert, is dit “plancquaertisme” specifiek verbonden met de figuur van Hector Plancquaert. Ook het *fonteynisme* en het *roelandisme* maken deel van uit van de bijna over gans Vlaanderen verspreide “daensistische beweging”. Het “fonteynisme” verwijst natuurlijk naar de figuur van de reeds vermelde Brugse priester Florimond Fonteyne. Het “roelandisme” op zijn beurt verwijst naar de daensistische figuren die in de streek van Ninove-Denderhoutem graviteerden rondom het weekblad *Klokke Roeland* en die jarenlang een bijzonder belangrijke pioniersrol hebben vervuld in het ontstaan van de daensistische beweging. Via het *Davidsgenootschap* stonden zij in contact met de Aalsterse uitgever en journalist Pieter Daens. Inhoudelijk bevond het “roelandisme” zich, beschouwd in de long run, overigens vaak dichterbij het plancquaertisme dan bij het daensisme.

■ Dat het “plancquaertisme” zo’n belangrijke rol heeft vervuld in de beweging, houdt natuurlijk verband met het feit dat Hector Plancquaert de enige daensistische voorman was die de gehele beweging heeft meegemaakt en haar tenslotte ook heeft overleefd. Maar die vaststelling houdt natuurlijk ook verband met het radicalisme van zijn naamgever. Want scherper dan welke andere daensistische voorman ook, was hij antiklerikaal, anti-establismentgezin, antimilitarist, antiroyalist, antikoloniaal. En, mettertijd, ook anti de gebroeders Daens. In 1911 deed hij daar de heel pikante uitspraak over, dat wie met een Daens omgaat er door bedrogen wordt. Dat zijn *zijn* woorden, niet de mijne.

■ Als ik hier spreek over de “gehele beweging die door Plancquaert werd overleefd”, dan wil ik daaronder de vele hoogtepunten en de vele dieptepunten begrijpen. Want die beweging werd natuurlijk niet zo maar een episch en glorieus verhaal. Het werd integendeel vaak een verhaal van tegenstellingen en dissidenties, van persoonlijke conflicten. En niet te vergeten: van gewetensdwang vanwege mensen die niet langer katholiek meer konden zijn omdat zij christen-democraten wilden zijn. Katholiek en christen waren niet langer zo maar inwisselbare begrippen. De beweging werd tevens een verhaal van de moeizame pogingen om de daensistische partij een organisatorische ruggengraat te bieden. Die pogingen waren vooral het werk van de rusteloze Hector Plancquaert,

DE DOOD
VAN
KAREL DEN GOEDE

GRAAF VAN VLAANDEREN

DRAMA IN VIJF BEDRIJVEN

DOOR

HEKTOR PLANCQUAERT

*Bekroond in den XI^{en} driejaarlijkschen Prijskamp van
Tooneelletterkunde ingesteld door het Staatsbestuur.*

GENT,
DRUKKERIJ A. SIFFER
Drukker der Koninklijke Vlaamsche Academie,
HOOGPOORT, 52 & 54

1889

Titelpagina toneelstuk Karel De Goede.

Hector Plancquaert werd voor het historisch drama *De Dood van Karel den Goeden. Graaf van Vlaanderen* bekroond met de Driejaarlijkse Prijs voor tooneel op 17 mei 1889. De jury achtte het werk het beste uit 47 inzendingen.

(Collectie Erfgoedbibliotheek Hendrik Conscience, Antwerpen)

die er slechts gedeeltelijk zou in slagen om, via een gestructureerde partij, het radicale flamingantisme en de radicale christen-democratie met elkaar te verbinden.

Het politieke parcours van Hector Plancquaert ving aan tijdens de tachtiger jaren van de negentiende eeuw. Hij was een typisch product van de zogenaamde *Landdagbeweging*. Die beweging wilde vooral via publieke samenkomsten - vandaar de naam Landdagbeweging - overal in Vlaanderen een politieke dynamiek op gang brengen, over partijgrenzen heen. Zoiets is natuurlijk een zaak van evolutie en geduld. Maar Plancquaert was radicaal en ook ongeduldig. In 1888 riep hij in het milieu van Gentse katholieke studenten [heet vanaf 1889 de Rodenbach's Vrienden] op om vooral wantrouwig te zijn tegenover de goede wil van de katholieke politici als het op de Vlaamse Kwestie aankwam. In 1889 veroverde Plancquaert de Belgische Staatsprijs voor toneelliteratuur. Van de bekendheid die hij daardoor genoot, maakte hij gebruik om tijdens de massaal bijgewoonde landdag in Kortrijk op te roepen om overal in Vlaanderen kieslijsten in te dienen, radicaal tegen de katholieken in. Zijn woorden waren niet mis te begrijpen: [en ik citeer] "Ik vraag nogmaals de opene onverbiddelijke strijd. Genoeg gepraat, genoeg gedreigd, genoeg gezwetst in onze landdagen."

In de loop van 1890 ging hij in Aalst op zoek naar kandidaten die een kieslijst willen indienen tegen het katholieke boegbeeld Charles Woeste. Dat werd echter een vergeefse moeite, want Pieter Daens bevond zich op dat ogenblik nog in de luwte van de katholieke partij, al is het duidelijk dat hij, via de *Landdagbeweging* en via zijn contacten met de Ninoofse *roelanders* stilaan evolueerde naar wat wij later de christen-democratie zullen kunnen noemen. Priester Adolf Daens was op dat ogenblik nog op zoek naar een rustbiedend ambt als priester, nog ver weg van de politieke agitatie, die stilaan op gang kwam en zou leiden naar een uitgesproken Vlaamsgezinde en sociaal en democratische beweging. De kleine burgerij zou daar de voortrekker van zijn. Het betekent veel meer dan een scheuring onder katholieken, het was een openlijke opstand tegen het alles overheersende katholieke establishment.

In 1893 kandideerde Plancquaert op een provinciale lijst in het kanton Waarschoot, tegen de katholieke lijst in. Zijn toespraken zijn radicaal, de Gentse socialist Edward Anseele kon er nog wat van leren. Plancquaert had in Waarschoot natuurlijk kiespamfletten nodig. En wie drukte die? Een drukker uit het Ninoofse, een roelander nog wel. Die roelanders kwamen hem daarenboven ter hulp bij het houden van zijn meetings.

ARRONDISSEMENT AALST
Kiezing van 4 Volksvertegenwoordigers
DEN 14 OCTOBER 1894.

1

DE SAEDELEER	•
DIERICKX	•
VAN WAMBEKE	•
WOESTE	•

2

HIER stemt men goed

DAENS	•
DE BACKER	•
DE PELSMARCKER	•
PLANCQUAERT	•

3

ANSEELE	•
LUYCX	•
SANDERS	•
SPITAELS	•

KANDIDATEN
DER CHRISTENE VOLKSPARTIJ

Kiezing van 2 Senatoren, den 14 October 1894.

1

LIÉNART	•
VAN VREKEM	•

2

HIER stemt men goed

VAN BUNNEN	•
------------	---

Kandidaat der Christene Volkspartij

Kiezers,

de groote Dag is aanstaande. De Christene Volkspartij is de strijd voor 't bestaan en voor de waardigheid van 't Volk. — Elk zorge van toech wel te leeren kiezen. — Wij hebben N° 2 en niet N° 3 gelijk de oude Partij valschelijk uitstrooit. 't Is weéral eenen akt van schelmerij. — Ik stem voor de Christene Volkspartij; voor den heer Van Bunnan, als Senateur; M. Van Bunnan zal de eerste Volksman van 't Senaat zijn; ik stem ook voor de 4 ander Heeren: Priester Daens, De Backer, Pelsmaeker, Planquaert. Wat moet ik doen? Niets anders dan met het potlood dat in 't kiesbiechtstoelken ligt, dat wit bolleken zwart maken onder N° 2 voor 't Senaat en onder N° 2 voor de Kamers. De Christene Volkspartij staat gelijk Ons Heer, in 't midden. Onder N° 2, dat klein bolleken zwart gemaakt, een kind kan 't doen. Geen mengeling! gestemd voor al de Mannen! En opgepast tegen de valsche geruchten!

Leve N° 2!!! Leve de Christene Volkspartij!!!!

Kandidatenlijst verkiezingen 1894.

Op het moment dat de daensisten aanvoelden dat er niet kon worden samengewerkt met de Katholieke Partij dienden ze te Aalst een dissidente lijst in. Hij werd aangevoerd door priester Daens en afgesloten door Hector Planquaert. (Collectie DADD, krantenverzameling, Het Land van Aelst, 14 oktober 1894)

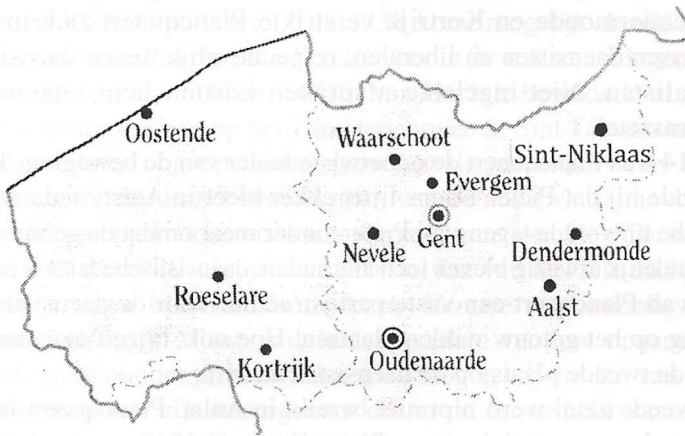
De band tussen Plancquaert en geestesgenoten uit het arrondissement Aalst was dus gelegd. Definitief.

In 1894 kwam Plancquaert naar Aalst om te kandideren aan de zijde van priester Daens. Priester Daens werd parlamentslid en het hek was nu definitief van de dam. De opstandige beweging bereikte meteen het Belgisch parlement, via de even populaire als verguisde priester Daens. Daens overleed in 1907, verbitterd en geïsoleerd, zelfs binnen de eigen daensistische beweging. Plancquaerts eigen politieke parcours eindigde pas dertig jaar later, op het ogenblik dat hij strijd leverde tegen de meerderheid van de daensisten. Jawel, tegen zijn strijdgenoten van weleer. Die hadden zich immers vastgeklonken aan de autoritaire, naar het fascisme tenderende richting van het Vlaams-nationalisme. En dat wilde Plancquaert niet zomaar over zich heen laten gaan. Plancquaert meende dat hij in 1936 nog te kunnen keren door een dissidente houding aan te nemen en de electorale confrontatie aan te gaan. Vanuit die confrontatie nam hij een laatste maal aan verkiezingen deel. Maar dat werd geenszins een succes. Integendeel: het daensistische kiezerspubliek van weleer was bijna volledig opgegaan in het VNV, het Vlaams Nationaal Verbond van Staf De Clercq. Daarbij dient aangestipt dat het VNV op dat ogenblik in het arrondissement Aalst over sterke figuren beschikte, met Bert D'Haese, Ernest Van den Berghe en Jan De Neve. Die partij had daarenboven bijna de gehele sociaal-economische infrastructuur van de daensisten overgenomen. En Plancquaert mocht er dan wel over klagen dat het VNV crypto-fascistisch was, hij werd door velen beschouwd als iemand van de oude tijd, iemand die - zoals Ernest Van den Berghe mij ooit zegde, - niet kon begrijpen dat de verfoeide katholieken van de 19de eeuw niet meer bestonden. De oude katholieken waren nieuwe katholieke geworden, die trouwens een kartel sloten met het VNV.

Verkiezingsnederlagen vormden trouwens de falie-kant, de zwakke zijde in het levensparcours van Plancquaert. Hij fungeerde in het totaal 24 keer op verkiezingslijsten, in Aalst, in Dendermonde, in Evergem, in Gent, in Kortrijk, in Nevele, in Oostende, in Oudenaarde, in Roeselare en in Waarschoot. Met uitzondering van de stad Gent, waren dat steeds verkiezingen voor het parlement of voor de provincieraden. Hij verwierf daarbij niet één politiek mandaat. Dat leverde hem bij de katholieke tegenstander de titel op van "de graaf van Buizegem". Aan pijnlijk-bespottende benamingen vanwege de katholieken had Plancquaert trouwens geen tekort, evenmin als de meeste andere daensisten. Zo werd hij ook "de paus van Zomergem" genoemd, omdat hij zich al eens had laten ontvallen dat hij helemaal niet onder indruk was van de pauselijke

encycliek *Rerum Novarum*. De mislukte held uit Zomergem wist het dus beter dan de paus, zo spotte men.

Kamer: Aalst, Dendermonde, Gent, Kortrijk, Oostende, Oudenaarde, Roeselare, Sint-Niklaas

Provincie: Evergem, Nevele, Oudenaarde, Waarschoot

Gemeente: Gent

Kaart met locaties waar Hector Plancquaert zich verkiesbaar stelde.

Hector Plancquaert stelde zich liefst 24 keer verkiesbaar in 11 verschillende locaties. Hij concentreerde zich nooit op één locatie, zoals dat wel het geval was bij de meerderheid van de daensistische politici. Hij werd ondanks deze inspanningen nooit verkozen.

(Naar Frans-Jos Verdoodt)

De oorzaken van Plancquaerts falen waren te wijten aan een geheel van negatieve factoren: verkeerde afspraken, naïef vertrouwen in coalitiepartners, de handicap van het meerderheidstelsel, zijn eigen ongeduld en een zekere wisselvalligheid. Indien men voortdurend wisselt van kiesomschrijving kan men natuurlijk nooit een echt electoraat opbouwen. De wisselvalligheden waren hem voordien ook niet vreemd: hij werkte zijn rechtenstudies in Leuven niet af, maar bestudeerde bijvoorbeeld wel het Braziliaanse rechtssysteem. Hij werd handelaar, uitgever, nijveraer en tenslotte toch advocaat, maar hij pleitte nauwelijks. Bij dit falen en bij zijn onbetwistbare eigen verantwoordelijkheid daarin, horen wel een paar belangrijke bedenkingen.

1- Plancquaert was een bemiddeld man. Daardoor was hij niet afhankelijk van de inkomsten van een politiek mandaat, zoals dat bij de andere

daensistische leiders wel het geval was. Geld zou overigens een bron van pijnlijke conflicten worden tussen priester Daens en de roelanders. Er is niets nieuws onder de zon.

2- In Dendermonde en Kortrijk verstrikte Plancquaert zich in een kartel tussen daensisten en liberalen, respectievelijk tussen daensisten en socialisten. Niet-ingeloste afspraken kostten hem telkens de parlamentszetel.

3- In 1914 was Plancquaert de onbetwiste leider van de beweging. Toch aanvaardde hij dat Pieter Daens lijsttrekker bleef in Aalst, ondanks de aversie die hij voelde tegenover Pieter, onder meer omdat de gebroeders Daens duidelijk afwezig bleven toen alle andere daensistische leiders onder leiding van Plancquaert een vaste partijstructuur voor de daensistische beweging op het getouw wilden plaatsen. Hoe ook, hijzelf aanvaardde in Aalst de tweede plaats op de daensistische lijst.

4- De tweede zetel werd nipt niet bereikt in Aalst. Plancquaert bezat wel het recht van opvolging toen Pieter Daens in 1918 overleed. Maar Plancquaert had zich tijdens de Eerste Wereldoorlog ontpopt tot een van de voornaamste leiders van de activistische collaboratie. Hij was oorlogsschepen en waarnemend burgemeester van de Stad Gent geweest. Voor dat engagement betaalde hij een hoge prijs: de veroordeling tot de doodstraf en het verlies van zijn aanzienlijk bezit. En zo ging ook Pieter Daens' parlamentszetel aan zijn neus voorbij.

5- Plancquaert heeft later geschreven dat hij nooit berouw heeft gehad over zijn activistisch engagement en over het missen van die parlamentszetel in Aalst. Ik weet niet of wij hem zo maar op zijn woord kunnen geloven. Tot het bewijs van het tegendeel natuurlijk wel.

6- Tussen 1895 en 1898 werd er zowel in kerkelijke kringen als in politieke kringen - maar ook onder de daensistische leiders - druk gespeculeerd over het kerkelijk gedwongen en feitelijk onvermijdelijk geworden vertrek van de gecompromitteerde priester Daens uit de politiek. Twee belangrijke elementen verhinderden die abdicatie:

- ten eerste verzette de Luikse bisschop Doutreloux zich tegen die abdicatie, omdat dit een geschenk zou zijn aan de conservatieve krachten in België
- en ten tweede waarschuwde de Aalsterse baron Léon de Bethune - dé tegenstander van Daens - Rome voor het doemscenario dat Hector Plancquaert dan de numero uno zou worden en dat kon beter niet doorgaan, want de rebelse Plancquaert was fel anti-dinastiegezind en hij zou dus de Belgische kroon ontbloten. Een leek van het genre-Plancquaert was natuurlijk ook niet vatbaar voor kerkelijke banbliksems.

Hoe men de zaak ook moge bekijken, de electorale resultaten vormden

de achilleshiel in het overigens unieke profiel van de daensistische agitator, die Plancquaert tenslotte bijna een halve eeuw lang is geweest, als roman- en toneelschrijver, als organisator, als redenaar, als journalist, als uitgever. Met uitzondering van Aloïs De Backer en de roelanders, was hij trouwers de enige daensistische leider die op systematisch wijze dé ideologische pijnpunten van emancipatie van Vlaanderen aankaartte.

Als men zijn zeer talrijke opiniërende persartikels analyseert, dan valt het op hoe hij voortdurend hamerde op de oorzaken van het minderwaardige lot van de gemiddelde Vlaming. Zo wees hij voortdurend het gebrekkige onderwijs aan als de voornaamste oorzaak van de Vlaamse achterstelling en de Vlaamse achterlijkheid. Uit zijn nagelaten bibliotheek blijkt overigens dat hij oog had voor de progressieve stromingen die zich buiten Vlaanderen ontwikkelden, ondermeer de sociale status van de vrouw. Achterstelling én achterlijkheid werden door Plancquaert vaak in één beweging samengebracht. Daarenboven hamerde hij er op hoe de Vlamingen hun eigen ontvoogding in de weg stonden. Hij drukte dat soms nogal plastisch - een beetje brutaal - uit: bij de Vlaming, zo stelde hij het, is het achterwerk in de stal en het hoofd in de kerk en is er weinig daartussen.

Plancquaert droomde er steeds van om de opstandige beweging om te smeden tot een echte, goed gestructureerde partij. Dat werd de "Vlaamsch Christene Volkspartij". Maar priester Daens ontbrak op dat appel. Verklaarbaar eigenlijk, want Daens had in 1898 in het parlement beweerd dat er geen daenspartij bestond. Zo'n bewering moet natuurlijk gezien worden als een verweer tegen de harde verwijten die aan Daens werden gericht, dat hij als priester de katholieke partij verscheurde en de belangen van de kerk compromitteerde. Priester Daens' woorden waren natuurlijk te verklaren en te begrijpen. Maar voor de roelanders en voor het plancquaertisme kwamen zij zeer frustrerend over: zij wilden vooruit, terwijl priester Daens zich in de eerste plaats wilde rehabiliteren als priester en daarom het doel van de beweging feitelijk ontkende.

In zijn roman *Jan Vleminx* uit 1910 uit Hector Plancquaert daar heel bittere woorden over aan het adres van priester Daens. *Vincere scis, Annibal*, schrijft hij de beroemde Romeinse historicus Titus Livius na, *sed victoria uti nescis*, "gij kunt overwinnen, Hannibal, maar gij hebt geen verstand om nut te halen uit uw zegepraal". En ik citeer verder: "men liet de geestdrift verkoelen en het was aan de onbehendigheid en de koppigheid van de katholieken te danken dat de beweging niet in haar wieg werd versmacht" (blz.137, 2de druk). Toen priester Daens in 1907 door de geestelijkheid werd gedwongen om zich te onderwerpen, heeft

Plancquaert tot op het laatste ogenblik gepoogd het been stijf te houden. Dat betekende dat desgevallend Daens buiten de kerk zou zijn gestorven en dat vele vooraanstaande daensisten definitief hun rug zouden hebben gedraaid naar de Kerk toe. Dat laatste was overigens reeds aan de gang, zij het niet in algemene zin.

In de verwarring die in 1907 ontstond rondom de dood van priester Daens én diens al of niet afzweren van zijn politiek engagement, werd priester Daens zelfs uitgesloten uit de naar hem genoemde beweging. Dat gebeurde in 1907 tijdens twee ledencongressen tijdens de maand februari, kort na de berechting en zijn kerkelijke verzoening enkele dagen eerder. Die congressen vonden plaats in Brussel en in Gent, respectievelijk voor de Brusselse afdeling en voor alle afdelingen van de partij. Dat laatste congres werd voorgezeten door Hector Plancquaert. De uitsluiting was dus een collectieve beslissing. Die beslissing zou mogelijk anders zijn verlopen indien men toen had geweten wat wij vandaag weten, nl. dat de geestelijkheid van de Sint-Martinuskerk, de "parochiekerk" van de gebroeders Daens, zich bijzonder onbarmhartig heeft gedragen tegenover de stervende priester. Daarenboven heeft die geestelijkheid wellicht feitelijke valsheid in geschrifte gepleegd, een daad die strafbaar kan zijn. Een pijnlijke beslissing toen en nu. Al die twijfels en spanningen voegden zich bij de moeilijke relatie tussen de gebroeders Daens en Hector Plancquaert en veroorzaakten dat de beweging tussen 1905 en 1910 terecht kwam in een diepe crisis.

Uit die diepe crisis zou zij evenwel als een feniks herrijzen. De reden daarvoor was dat de aandacht van de vlaamsgezinden én de sociaal geëngageerden steeds meer werd opgeëist door de agitatie rondom de vernederlandsing van de universiteit in Gent. Hector Plancquaert speelde een belangrijke rol in die agitatie en sleurde de daensistische beweging als het ware mee in een nieuwe dynamiek. Dat bezorgde hem een groot moreel gezag en een vrij grote populariteit.

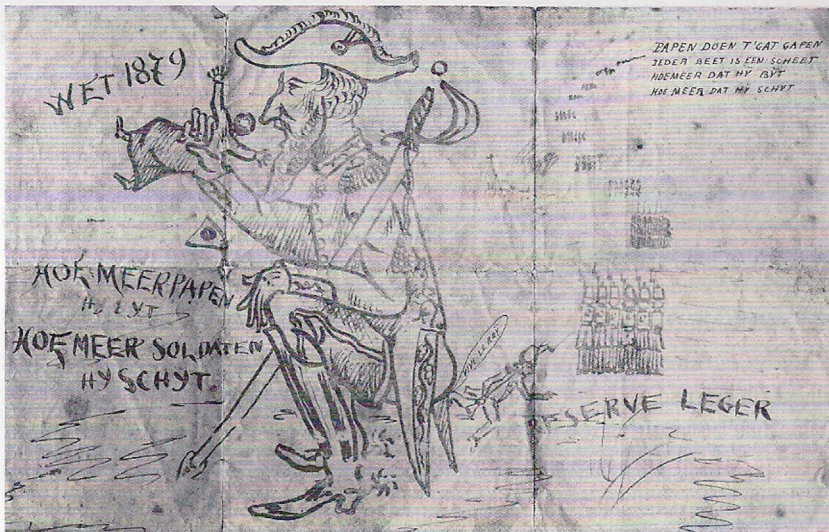
Hector Plancquaert brengt een bezoek aan de krijgsgevangen in Göttingen. De Raad van Vlaanderen bereikte met de Duitse overheid een virtueel akkoord tot vrijlating van de krijgsgevangenen en opgeëisten. Uiteindelijk trok de Duitse overheid zich terug uit dit akkoord. Plancquaert (derde van links) en Albert Van Roy brachten op 11 juli 1918 een bezoek aan de Belgische krijgsgevangenen in Göttingen.
(Collectie Letterenhuis, BE-ANN07/ph/000026665)

Zover stonden de zaken toen in 1914 de Eerste Wereldoorlog begon. Voor Plancquaert betekende die periode het begin van een nieuw engagement, nl. het Vlaamse activisme. Dat activisme hield in dat een ruim deel van de Vlaamse beweging zich *actief* ging inzetten om versneld de doelstellingen van de Vlaamse beweging te realiseren, al betekende dat de facto een collaboratie via de medewerking met Duitse bezetter. Ofschoon daar geen exacte bewijzen voor bestaan, kan men aannemen dat Pieter Daens zich heeft verzet tegen Plancquaerts verregaand engagement in dat activisme. Maar Plancquaert schreef daarover later dat hij in hart en ziel activist was en zichzelf het verwijt maakte dat hij anderen gevaar liet lopen en zichzelf in de luwte hield.

De luwte was overigens *zijn* karaktereigenschap niet. En dus ging hij alweer de radicale toer op. Al was de Vlaamse collaboratie tijdens de Eerste Wereldoorlog bijna uitsluitend cultureel, politiek en administratief en geenszins vergelijkbaar met die tijdens de Tweede Wereldoorlog, het

blijft natuurlijk medewerken met de plannen van de bezetter. Plancquaert heeft die keuze gemaakt, in de verwachting dat op die manier de Vlaamse Kwestie quasi in één klap zou worden opgelost en dat het einde van de Belgische staat in zicht zou komen. Een groot deel van de Vlaamse elite van kunstenaars en politici oordeelde daar overigens hetzelfde over. Zij vond dat dit hun democratisch recht was tijdens de bijzondere omstandigheden die de oorlog en het Duitse aanbod met zich mee brachten. Men kan natuurlijk - en niet ten onrechte - het democratisch gehalte van zo'n engagement in twijfel trekken. Maar hoe ook, Plancquaert en zijn collega's hebben daar een zware prijs voor betaald. De Belgische staat te gronde ondermijnen met de hulp van de bezetter gold natuurlijk als een ernstig-strafbare aangelegenheid. Plancquaert heeft dat risico blijkbaar genomen. En ik heb redenen om aan te nemen dat die stap voor hem zelfs een berekend risico betekende. Hij was overigens niet de enige daensist die daar zo over dacht.

“Hoe meer papen hij bijt, hoe meer soldaten hij schijt”.

Deze spotprent werd gevonden tussen archiefstukken van Hector Plancquaert. Het is niet duidelijk of hij deze spotprent eigenhandig maakte, maar het geeft weer hoe Plancquaert dacht over de koninklijke familie, de Katholieke Partij en de toen geldende militiewet.

(Collectie DADD, Daensisme, De Deken, nr. 1955)

Tijdens de Bevrijding vluchtte Plancquaert naar Nederland en vervolgens naar Duitsland. Hij zou tien jaar lang in het stadje Tettngang aan de Bodensee verblijven. Hij had al zijn bezittingen verloren en leefde er

als een banneling. Maar uit niets blijkt dat hij er leefde als een verbitterde man. Als polyglot gaf hij er taallessen. Hij schreef er tegelijk verder aan zijn toneeloeuvre, één werk schreef hij zelfs rechtreeks in het Duits. Het is duidelijk dat hij zich in zijn afkeer voor het harteloos geachte België, dat hem ter dood had veroordeeld, en voor het katholiek gebleven Vlaanderen, tegen beide kritisch opstelde. In zijn ogen ging de Vlaamse beweging na de oorlog trouwens een twijfelachtige autoritaire weg op. In zijn brieven aan zijn vrienden in Vlaanderen waarschuwde hij daar voortdurend tegen, want hij ervoer wat er in Duitsland gebeurde. En dat zinde hem niet.

Toen in 1929 in België de amnestie werd afgekondigd voor de veroordeelde activisten, keerde Plancquaert terug naar Vlaanderen. Hij keerde niet terug naar Zomergem of naar Wortegem of naar Gent, maar naar de hoeve van de christelijk-liberale herenboer Denis Ceuterick in Outer bij Ninove. Hij zou daar trouwens overlijden in 1953. Hij was toen negentig jaar oud.

Er werd in de streek van Aalst nog even met de gedachte gespeeld om in 1929 rondom hem een soort "Bormsverkiezing" te houden. Maar dat plan werd uiteindelijk afgevoerd. De relatief onbekend geworden Plancquaert was natuurlijk de razend populaire Vlaamse martelaar Borms niet. En daarenboven wenste hij dat zelf ook niet echt meer. Maar Plancquaert bleef natuurlijk Plancquaert. Dat wil zeggen dat hij politiek actief bleef in de Vlaamse beweging, vooral in zijn vroegere geboortestreek Oudenaarde-Ronse en in het arrondissement Kortrijk, waar hij nog over vele politieke vrienden beschikte. In Aalst kwam hij minder aan bod. Tenzij om, alweer, in de dissidentie te treden, ditmaal tegenover de daensistische aanhang, die zich heeft laten opslorpen door het VNV. De weduwe van Pieter Daens berispte hem daarvoor, maar Plancquaert sloeg de bal terug en verweet haar te grote meegaandheid met het autoritaire VNV.

In 1936 stichtte hij samen met de Aalsterse volksvertegenwoordiger Leopold Van Opdenbosch en met enkele vrienden uit Kortrijk een nieuwe daensistische partij. Dat werd in feite zijn politiek einde. Maar dat verhaal heb ik hier boven reeds uiteengezet. Tijdens de late fase van zijn leven bleef Plancquaert nog wel betrokken bij, maar niet langer meer actief geëngageerd in de Vlaamse beweging en het Vlaams-nationalisme. Dat laatste was niet ongewoon: tenslotte had hij in 1918 aan de wieg gestaan van de eerste Vlaams-nationalistische partij.

Met de katholieke pastoors, die hij zo fel had bestreden, ontwikkelde hij geen echte fricties meer. Maar terugkeren naar de kerk van zijn

Gezamenlijk grafmonument van Denis Ceuterick (1867-1943) en Hector Plancquaert op de gemeentelijke begraafplaats te Outer. Op de grafplaat bevinden zich twee koperen platen met de afbeelding van Plancquaert (links) en Ceuterick (rechts).
(foto's Dirk Van de Perre)

jeugd was wellicht onbespreekbaar geworden. Intussen nam hij op de Geuzenhoek in Sint-Maria-Horebeke, de bakermat van de populaire schrijver Abraham Hans, regelmatig deel aan protestantse bijeenkomsten. Ook elders woonde hij regelmatig dergelijke diensten bij. Eigenlijk was dat niet zo heel nieuw. Hij had die belangstelling sinds decennia ontwikkeld. Het protestantisme was tenslotte een christendom zonder clerus en dat paste in zijn denkpatroon.

Hector Plancquaert had zijn gelijke niet als daensist, omdat hij, meer dan wie ook de rusteloze actor was van *alle* aspecten en van *alle* hoogten en dieptepunten van de daensistische beweging. Van de beginfase en van de eindfase, van de euforische momenten en van ontgoochelingen. De daensistische beweging bevatte tenslotte een hoge dosis historische dramatiek. Plancquaert heeft eigenblijk waar gemaakt wat hij in 1933 in een brief schreef aan de weduwe van Pieter Daens: "De oude Christen Volkspartij van priester Daens is wel dood, mevrouw, maar ik blijf, al stond ik gans alleen". Uiteindelijk stond Plancquaert inderdaad gans alleen op de kleine tanker die de daensistische beweging tenslotte was geweest. Dat hij die halve eeuw engagement had overleefd, was duidelijk te danken aan de existentiële weerstand die hij kon opbrengen, zowel fysisch als geestelijk. Op zijn tachtigste plande hij nog een fietstocht naar Rome. Zijn geestelijke weerstand dankte hij wellicht ook en vooral aan zijn dosis cynisme en aan zijn dosis levenskunst, die hij op zijn beurt dankte aan zijn heel brede intellectuele en artistieke begraafdheid.

Hector Plancquaert krijgt hier vandaag in Aalst eindelijk ook *zijn* herdenkingsjaar, tussenin de vele herdenkingsjaren die begrijpelijkerwijze worden gewijd aan het leven van priester en Pieter Daens. Dat dit thans gebeurt vormt de grote verdienste van de stad en zijn conservator Luc Geeroms en van archiefmedewerkster Caroline De Neef. Ons historisch geheugen kan hen daar niet dankbaar genoeg voor zijn.

Frans-Jos Verdoodt
 Masseursesteenweg 312 A
 9230 Massemen

Beknopte Bibliografie Hector Plancquaert

- DEWILDE (P.), *Hector Plancquaert, een blijver. 1863-1953-2003*, Wortegem-Petegem, 2003.
- DEWILDE (P.), Het Hector Plancquaertmonument te Wortegem, in *De Autoerist*, jg. 23 (1970), nr. 24.
- DU CATILLON LEONCE, Hector Plancquaert, in *Vlaamsch en Vrij*, jg. 2 (1894), nr. 13.
- Hector Plancquaert. Daensist, Vlaamsnationalist, koppige alleenloper, in *'t Pallieterke*, 15/01/1987 en 22/01/1987.
- OLSEN (J.), Vlamingen huldigden antifascist Plancquaert, in *Het Pennoen*, 09/07/1970.
- PEE Julius, Meester Hector Plancquaert, voorwoord in PLANCQUAERT Hector, *Jan Vleminx, Een verhaal uit den tijd van de opkomst der Christene Democraten in Vlaanderen, Aalst*, Van den Abeele, 2de druk, 1944.
- SWILLENS Emiel, *Hector Plancquaert*, Gent, RUG, onuitgegeven licentiaatsverhandeling, 1966.
- SWILLENS Emiel, Hector Plancquaert. Levensbeeld van een vergeten rebel. 1863-1953, in *Het Pennoen*, jg. 17 (1967), nr. 8.
- VAN CAMPENHOUT Frans, *Daens en het daensistische gedachtegoed: hernieuwd lexicon van de Daensistische beweging*, Aalst, Priester Daensfonds, 2006.
- VAN CAMPENHOUT Frans, *Hector Plancquaert, daensistisch politicus, journalist en letterkundige*, Antwerpen, De Nederlanden, 1986.
- VAN CAMPENHOUT Frans, *Prominenten uit de Daensistische Beweging*, Dilbeek, 1989.
- VAN ISACKER Karel, *Het daensisme: 1893-1914*, Antwerpen, De Nederlandsche Boekenhandel, 1965.
- VANACKER Daniël, *Het Aktivistisch Avontuur*, Gent, Stichting Mens en Cultuur, 1991.
- VERDOODT Frans-Jos, *De dissidente christen-democratie in België: de geschiedenis van de bronnen*, Mechelen, 1988.
- VERDOODT Frans-Jos, *De zaak Daens*, Leuven, Davidsfonds, 1993.
- VERDOODT Frans-Jos, Een Christene Volkspartij zal er komen, inleiding bij VAN DE PERRE Machteld, *Redt & helpt u zelden & elkander. Of hoe de daensistische beweging de sociale problemen bestreed*, Gent, 1997, pp. 11-15.
- VERDOODT Frans-Jos, *Hector Plancquaert*, Baardegem/Aalst, 1976.
- VERDOODT Frans-Jos, Hector Plancquaert (1863-1953): Van cultuur-bewuste naar sociaal-politiek agerende vlaamsgezindheid, in *Wetenschappelijke Tijdingen*, jg. 39, nr. 4 (1980), pp. 193-206.
- VERDOODT Frans-Jos, *Hector Plancquaert, de Daensistische Beweging en het plancquaertisme*, Gent, RUG, onuitgegeven licentiaatsverhandeling, 1979.
- VERDOODT Frans-Jos, Hector Plancquaert, in *Nieuwe Encyclopedie van de Vlaamse Beweging*, deel 2, G-Q, Tielt, Lannoo, 1998, pp. 2484-2487.
- VERDOODT Frans-Jos, *Het Loon van de Werkman. Christenen en katholieken in België ten tijde van Rerurn Novarum*, Gent, Perspectief Uitgaven, 1991.
- VERDOODT Frans-Jos, Links-progressive stromingen en Vlaamse Beweging, in DEFOORT Hendrik, STUTJE Jan-Willem e.a., *Jef Van Extergem en zijn tijd*, Antwerpen/Gent.Brussel, 1998, pp. 106-122.
- VERDOODT Frans-Jos, Organisatie, uitbouw en verspreiding van de daensistische beweging, in D'HAESE Reinoud, *De daensistische beweging*, Gent, 1981, pp. 29-31.
- WILS Lode, *Het Daensisme. De opstand van het Zuidvlaamse platteland*, Leuven, Davidsfonds, 1969.
- WILS Lode, *De oorsprong van de Kristen-Demokratie. Het aandeel van de Vlaamsdemokratische stroming*, Antwerpen, Standaard-Boekhandel, 1963.

Kranten (deels te raadplegen via <http://aalst.courant.nu/>)

Klokke Roeland

Het Land van Aelst

De Nieuwe Tijd

Het Recht

De Vlaamsche Volkseeuw

De Volkseeuw

Het Volksrecht

Het Vrije Volk

De Werkman

DE GENTSE SINT-LUCASSCHOOL, DE VROEGE NEOGOTIEK EN DE DENDERSTREEK

Dirk VAN DE PERRE

In 2012 vierde het Gentse Sint-Lucasinstituut zijn 150-jarig bestaan in mineur. De Gentse Sint-Lucasschool was de eerste van een reeks christelijke kunstschoolen in België, waarvan de Broeders van de Christelijke Scholen de pedagogische leiding hadden. In feite hebben de Vlaamse Sint-Lucasscholen (Gent en Brussel) opgehouden te bestaan. De architectuurafdeling is sinds oktober 2012 geïntegreerd in de Leuvense universiteit en de kunstafdeling, thans LUCA (Leuven University College of Arts) genaamd, zal op termijn dezelfde weg opgaan. Ook ideologisch en artistiek heeft de nieuwe structuur weinig of niets met de oude gemeen.

In 1891 bij de viering van het 25-jarig bestaan van de Gentse school was het geloof in de eigen identiteit nog springlevend. De Gentse Sint-Lucasschool werd in 1862 opgericht door baron Jean Baptiste Bethune (1821-1894)¹ en graaf Joseph de Hemptinne.² Beiden werden respectievelijk de eerste voorzitter en ondervoorzitter van de Gentse kunstschool. Met grote fierheid werd het Jubelfeest van 1891 aangekondigd.³ “De Voorzienigheid heeft dit werk, zoo nederig in zijn begin, op eene bijzondere wijze begunstigd. Het spreidt zijnen weldoelden invloed uit tot verscheidene steden en geeft bijzonderlijk aan de jonge kunstenaars en ambachtslieden, benevens het technische onderwijs in de christene en nationale kunst, de beste waarborg voor het behoud hunner godsdienstige en zedelijke gedragsregels”, aldus de brochure, die vervolgt: “Dit jubelfeest zal ook, door eene openbare betooging, de gelegenheid geven het belang en de vooruitgang te bevestigen der beweging tot de kunstherstelling in eenen christelijken en nationalen zin, van welke beweging het laatste vierde deel dezer eeuw getuige is geweest.” Die

- 1 De naam van de familie ‘Bethune’ wijzigde in 1903-1907 in ‘de Bethune’, omwille van de adelstand waarin de familie in 1845 verheven werd. Voor de geschiedenis van de familie, zie website: www.stichtingdebethune.be/nl
- 2 Voor de geschiedenis van Sint-Lucas, zie J. DE MAEYER e.a., *De Sint-Lucasscholen en de neogotiek, 1862-1914*, Leuven, 1988 en D. VAN DE PERRE, *Op de grens van twee werelden. Beeld van het architectuuronderwijs aan het Sint-Lucasinstituut te Gent in de periode 1919-1965/1974*, Gent, 2003. In tegenstelling tot de gangbare mening was Sint-Lucas Gent geen broederschool, maar een lekenschool, waarvan aan de broeders het pedagogische beleid werd toevertrouwd.
- 3 Documentatiecentrum voor Streekgeschiedenis dr. Gijsseling-Sint-Amandsberg, Fonds Sint-Lucas Gent: Brochure *XXVe Verjaring der Stichting van de St. Lucas-school te Gent/Jubilé. XXVe Anniversaire de la Fondation de l'Ecole St.-Luc, à Gand.*

tekst is onderschreven door een Beschermingscomiteit van een tachtigtal personen, die in 1891 de kern en ruggengraat vormden van de neogotisch beweging in België. Als erevoorzitters fungeerden minister De Bruyn, de Gentse bisschop Stillemans en de Oost-Vlaamse gouverneur De Kerchove d'Exaerde. Uit de lijst blijkt het internationaal en elitair karakter van de neogotische beweging, waarvan het Sint-Lucasonderwijs het speerpunt was. We vinden er de namen van dr. Schaeppman (Nederland), August Reichensperger (Keulen), James Weale (Londen) en Paul Vilain (Rijsel). Voor België engageerden zich vooral de katholieke adel en vooraanstaande katholieke politici en intellectuelen als Fr. Belpaire (Antwerpen), H. Desclée (Doornik), Frans de Potter (Gent), de ingenieurs Louis Cloquet en Arthur Verhaegen (Gent), Jules Helbig (Luik), prof. Edmond Reusens en prof. Joris Helleputte (Leuven). Op de lijst verdienen drie namen uit de Denderstreek onze aandacht.

Karel Van Vreckem (Meerbeke)

Ik handelde recent over deze senator naar aanleiding van mijn studie over het neogotisch kloostergebouw te Meerbeke.⁴ Ik zocht toen naar de relatie tussen Sint-Lucas en de senator, maar kon het positieve bewijs niet vinden.⁵ Onlangs kwam hogervermeld document mij onder ogen en dit verschafte zekerheid. In deze tekst wordt Van Vreckem, die senator was van 1878 tot 1912, expliciet vernoemd als lid van het Beschermingscomiteit voor de Jubelfeesten van 1891: "Senator, Eere-lid van de Sint-Lucas en Sint-Jozefsgilde". Deze gilde groepeerde de oud-studenten en sympathisanten van de Gentse Sint-Lucasschool. De Gilde werd opgericht in 1886. De eerste voorzitter (deken) was architect Pieter van Kerkhove, die voorzitter was tot aan zijn vroege dood in 1889. Van Kerkhove, die afstudeerde in 1871, behoorde tot de eerste lichte van architecten die te Gent in Sint-Lucas gevormd werden. Dat de relatie Van Vreckem-Van Kerkhove via de Gentse Sint-Lucasschool tot stand is gekomen, wordt meteen duidelijk en dat Van Vreckem wel degelijk deel uitmaakte van het kleine kransje, dat betrokken was bij de verspreiding van de vroege neogotiek, eveneens.

Louis Bert de L'Arbre (Geraardsbergen)

De bekende neogotische schilder uit Geraardsbergen staat eveneens op de lijst van het Beschermingscomiteit. Hij wordt vermeld als "Oudheidkundige, Lid van Sint-Thomas en Sint-Lucassgilde". Deze gilde mag

4 D. VAN DE PERRE, *Bouwwerken van Architect Pieter Van Kerkhove (1847-1889) te Meerbeke in opdracht van senator Karel Van Vreckem*, in: *Het Land van Aalst*, LXIV, 2012, p. 212-231.

5 Ibidem, p. 227: "In hoeverre Van Vreckem zelf contact heeft gehad met baron Bethune of met Sint-Lucas is uit het archief niet op te maken."

niet verward worden met de al genoemde Sint-Lucas en Sint-Jozefsgilde. Deze laatste gilde was strikt beperkt tot de Gentse Sint-Lucasschool. De Sint-Thomas en Sint-Lucasgilde was breder georiënteerd. De gilde werd gesticht in 1863 door Waele en Helbig en had tot doel de studie van de christelijke archeologie en de principes van de christelijke kunst te bevorderen. De eerste voorzitter was de Doornikse liturgist Charles-Joseph Voisin. Van 1872 tot aan zijn dood in 1894 was Jean Baptiste Bethune voorzitter. Met Bethune verschoof het accent van de loutere archeologische studie naar een politiek geëngageerd ultramontanisme. De neogotiek werd de uitdrukking van een politieke ideologie en een maatschappelijk project. De gilde gaf het blad *Bulletin de la Gilde de Saint-Thomas et de Saint-Luc* (1863-1913) uit. Vanaf 1882 was de gilde tevens uitgever van de *Revue de l'Art chrétien* (1857-1914), een prestigieus internationaal tijdschrift, dat in 1857 begonnen was door de Franse *Société de Saint-Jean pour l'encouragement de l'art chrétien*. In 1883 werd Jules Helbig directeur en Louis Cliquet hoofdredacteur van de *Revue de l'Art chrétien*.⁶ Hoewel Bert de l'Arbre (1835-1903) geen Sint-Lucasopleiding kreeg, was hij wel met werk aanwezig op de Gentse tentoonstelling van 1891. Hij sloot zich met dit engagement aan bij de brede neogotische beweging en bij de kunstopvattingen van de Gentse Sint-Lucasschool. De historische en archeologische component, zoals die tot uiting kwam in de Gilde van Sint-Thomas en Sint-Lucas, is in zijn werk duidelijk aanwezig.⁷

Baron Paul Valéry Bethune (Aalst)

Hij was de jongere broer van Jean Baptiste. Paul (1830-1901) studeerde rechten. Hij huwde in 1856 te Aalst met Adelaide Eliaert, dochter van een textielmagnaat. Hij bouwde er een politieke loopbaan uit, was schepen van de stad Aalst (1866-1896) en stichter van het Sint-Maartensinstituut in 1881.⁸ Hij was van 1871 tot 1901 tevens senator voor Kortrijk. In de senaat was hij een collega van Karel Van Vreckem. Hij wordt in het Beschermingscomiteit vermeld als "Senator, Lid van Sint-Thomas en Sint-Lucasgilde". Jean Baptiste ontwierp voor zijn broer en schoon-

6 Zie hiervoor J. DE MAEYER, L. VAN MOLLE en K. MAES, *Joris Helleputte (1852-1925). Architect en politicus*, Leuven, 1998, p. 42.

7 Zie het recente artikel van G. VAN BOCKSTAELE, *Louis Bert-de l'Arbre (1835-1903), architect en schilder in Geraardsbergen, archivalisch doorgelicht*, in: *Het Land van Aalst*, LXIV, 2012, p. 113-150 en M. PIETERAERENS & A. SCHREVER, *Neogotisch Geraardsbergen. De realisaties van Louis Bert-de l'Arbre*, Gent, 2000.

8 G. VAN BOCKSTAELE, *Het Sint-Maartensinstituut. 1881-1980. Bijdrage tot de geschiedenis van het onderwijs in het Aalsterse*, Aalst, 1908, p. 33-38.

Voorgevel van het Bethunehuis, Pontstraat 31 te Aalst. Sinds 23 oktober 1997 is het een beschermd monument. (foto: Dirk Van de Perre)

Baron Paul Valéry Bethune
(foto: Sint-Maartensinstituut Aalst, fotoarchief; met dank aan Wouter Van Der Spiegel)

zuster de kapel van het kasteel 'De Rozerie'⁹ te Aalst (1865) en hun huis in de Pontstraat (1875).¹⁰

Hoewel niet vermeld als lid van het Beschermingscomiteit was ook architect Jules/Julius Goethals (1855-1918) te Aalst een belangrijke vertegenwoordiger van de neogotiek. Hij behaalde in 1877 het diploma van bouwkundige aan het Gentse Sint-Lucasinstituut, werd in 1882 stadsarchitect te Aalst en was er directeur van de Stedelijke Academie. De invloed van Paul Bethune zal bij die aanstellingen ongetwijfeld een rol hebben gespeeld. Te Aalst ontwierp hij onder meer de neogotische vleugel van het huidige stadsmuseum, de Meuleschettekappel, de kerk en pastorie van Mijlbeek en het kapucijnenklooster. Ook de kerken van Pamel en Strijpen zijn van zijn hand.¹¹ Hij is een vertegenwoordiger van de tweede fase in de neogotiek, waarbij niet meer de archeologische reconstructie voorop stond, maar gestreefd werd naar een meer regionale en creatieve interpretatie van het neogotische idioom.

Besluit

Aalst, Meerbeke en Geraardsbergen werden door de aanwezigheid van drie invloedrijke voortrekkers belangrijke centra van de vroege neogotiek in de Denderstreek. Als we bovendien in rekening brengen dat de eerste broeder-directeur (1862-1888) van Sint-Lucas Gent, br. Marès (Karel-Lodewijk De Pauw), tevens de grondlegger van de pedagogie van het Sint-Lucasonderwijs, van Zottegem afkomstig is en een andere broeder-directeur, br. Denis (Alfons De Schepper, directeur van 1919 tot 1926) van Haaltert,¹² dan is de inbreng van figuren uit de Denderstreek in de beweging van de neogotiek en het Sint-Lucasonderwijs groot geweest.

Dirk Van de Perre
Hoogstraat 23
9401 Pollare

- 9 Dit kasteel was eigendom van de familie Eljaert. De kapel is een neogotische aanbouw aan het neoclassicistische gebouw uit 1850. Het geheel fungeert thans als restaurant met zalen voor feesten en seminaries.
- 10 Pontstraat 31, thans onderdeel van het Koninklijk Lyceum. Voor een beschrijving, zie website *Inventaris van het Bouwkundig Erfgoed*.
- 11 Voor zijn oeuvre, zie website *Inventaris van het Bouwkundige Erfgoed* en H. VAN HERRÉWEGHÉ, *100 jaar Sint-Gaugericuskerk te Pamel (1903-2003)*, uitgave Davidsfonds Pamel, 2003, p. 56.
- 12 Voor een portret, zie VAN DE PERRE, *Op de grens van twee werelden*, p. 35. Van 1952 tot 1956 was br. Denis te Rome als eerste niet-fransman Algemeen Overste van de ganse congregatie van de Broeders van de Christelijke Scholen.

GESCHIEDKUNDIGE
VERENIGING
HET LAND VAN AALST

LOSSE NUMMERS - OUDE JAARGANGEN - PUBLICATIES

Los nummer: € 5 • Volledige jaargang: € 18

H. VAN ISTERDAEL, e.a., Bibliografie van de Gemeenten van het Land van Aalst (1950-1983), 2 banden - 915 blz.: € 30

G. VANDE WINKEL, W. VERNAEVE, Systematisch register op de jaargangen 1 - 50 van het geschiedkundig tijdschrift Het Land van Aalst 1949 -1998, Aalst, 1999 - 158 blz.: € 6

Horenbaultkaart (1596) van het "Land van Aalst" - kleurendruk - 1988: € 25
Sanderuskaart van het "Land van Aalst" - kleurendruk - 1998: € 5

Vijf reproducties van Sanderusprenten - kleurendruk - 1998-2000

- Waterkasteel - Moorsel
- Kasteel - Zandbergen
- Abdij Ten Roosen - Aalst
- Miniemenklooster - Geraardsbergen
- Kasteel - Idegem

per stuk: € 2,5

volledige reeks in mapje: € 10

Stadsplattegronden van Aalst (1), Ninove (2) en Geraardsbergen (2) van Jacob van Deventer (1565) - kleurendruk - 2008.

per kaartblad: € 12

volledige reeks van 5 bladen: € 50

De prijzen zijn te verhogen met de verzendingskosten. Vooraleer te bestellen, neem eerst contact op met Marc Uyttersprot: uyttersprot.marc@skynet.be

De verzending gebeurt na storting van het verschuldigde bedrag op rekeningnummer 393-0303276-46 van Het Land van Aalst, Asserendries 118, 9300 Aalst

DE RIEMAECKER
printing
B V B A

Nukerkeplein 9 • B-9681 Nukerke
Tel. 055 21 14 04 • Fax 055 21 20 00
info@deriemaecker.be • www.deriemaecker.be

Op de kaft is de penning van "Het Land van Aalst" (1617) weergegeven. Op de voorzijde staat het wapenschild van de twee steden Aalst en Geraardsbergen, op de achterzijde dat van de vijf baronieën Rode, Gavere, Zottegem, Boelare en Schorisse.

P. TRIO

Een nieuwe grondslag voor het onderzoek naar de
middeleeuwse adellijke familie Van Gavere-Van Liedekerke-
Van Herzele (Deel 2)

77-120

F.-J. VERDOODT

Herdenkingsjaar Hector Plancquaert (1863-1953).
Daensistisch politicus vóór, tijdens en na Daens

121-138

D. VAN DE PERRE

De Gentse Sint-Lucasschool, de vroege neogotiek
en de Denderstreek

139-144

